

อ่านวนควรรู้คู่กับ 'นี้'

วิชาภาษาไทย

หนังสือชุดความรู้ภาษาไทย

ภาษาไทยวันนี้

กับเขาคูณกัน

เล่ม ๕

เรียนภาษาจาก 'ห่อ' และ 'แม่'

จาก 'กินเตา' ถึง 'กินใจ'

ร่ายร้อยคำ

ปวงนี้มีคนสามประเภท

พักผ่อนสอนภาษา

จับ จับ... และจับ...

มธุรสวาจา

ผู้สร้างสรรคภาษา

เรียนภาษาจาก 'ถูก'

ใหม่ใช้พระเอก

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

ในเมื่อ'กลายเป็นเรื่อง'ก็

ทนายสงหัวใจ

ภาษาไทยวันนี้

เล่ม ๕

หนังสือชุดความรู้ภาษาไทย อันดับที่ ๓๔

ภาษาไทยวันนี้ เล่ม ๕

สมพร จารุณัฏ

สถาบันภาษาไทย

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือชุดความรู้ภาษาไทย อันดับที่ ๒๔

ภาษาไทยวันนี้ เล่ม ๕

ดร. สมพร จารุณัฐ

© สงวนลิขสิทธิ์ ๒๕๕๒

ISBN 974-268-8184

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

นายวิชัย พยัคฆโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๕๒

๔๔๕.๙๑๘ สมพร จารุณัฐ

ส - ก ภาษาไทยวันนี้ เล่ม ๕.- กรุงเทพมหานคร :

สภานักภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

๒๕๕๒.

๑๖๘ หน้า : ๑๘.๕ ซม. (ชุดความรู้ภาษาไทย ;

อันดับที่ ๒๔)

ISBN 974-268-8184

๑. ภาษาไทย - การใช้ภาษา. ๒. ชื่อเรื่อง.

๓. ชื่อชุด.

คำนำ

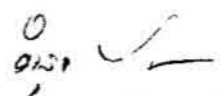
หนังสือ ภาษาไทยวันนี้ เล่ม ๕ เป็นหนังสือในชุดความรู้ภาษาไทยอีกเล่มหนึ่ง ที่สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย ให้รู้จักถ้อยคำและสำนวนต่างๆ รู้ความหมายและสามารถนำไปใช้ได้ถูกต้องเหมาะสม และได้พิมพ์เผยแพร่แจกให้แก่สถานศึกษา หน่วยงาน และห้องสมุดต่างๆ สำหรับให้นักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์ และบุคคลทั่วไปที่สนใจ ได้อ่านเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางการใช้ภาษาไทย

กรมวิชาการตระหนักถึงความสำคัญของภาษาไทย และเห็นความจำเป็นที่จะต้องรักษาภาษาไทย ด้วยการส่งเสริมให้คนไทยใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง จึงสนับสนุนให้สถาบันภาษาไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของกรมวิชาการ ดำเนินงานเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทย ทั้งในเรื่องวรรณกรรม การใช้ภาษา และการเรียนการสอน ทั้งทางสื่อมวลชน เช่น ทางวิทยุ โทรทัศน์ และทางเอกสาร หนังสือ หนังสือในชุดภาษาไทยวันนี้ เป็นตัวอย่างหนึ่งของงานเผยแพร่ความรู้ทางภาษาไทยที่กล่าวแล้ว แต่เดิมคือ

บทความที่สถาบันภาษาไทยนำไปเผยแพร่ออกอากาศทางสถานีวิทยุรัฐสภาเป็นประจำทุกวันอังคารและวันศุกร์ แล้วจึงนำมารวมพิมพ์เป็นเล่ม ซึ่งได้พิมพ์และเผยแพร่ไปแล้วรวม ๔ เล่ม

ภาษาไทยวันนี้ เล่ม ๕ ผู้เขียนคือ นางสาวสมพร จารุณฎ กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งให้ศาสตราจารย์พิเศษทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา เป็นผู้ตรวจ บทความส่วนใหญ่จะเสนอให้ผู้อ่านรู้จักคำและสำนวนที่ใช้ในชีวิตประจำวัน พร้อมกับตัวอย่างการใช้คำและสำนวนให้ถูกความหมาย เน้นให้ผู้อ่านเห็นถึงความร่ำรวยของคำและสำนวนในภาษาไทย และตระหนักถึงความสำคัญในการที่จะต้องศึกษาและฝึกฝนการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง ซึ่งนอกจากจะเป็นการรักษาสืบทอดภาษาไทยแล้ว ยังเป็นการพัฒนาทักษะในการใช้ภาษาของตนเอง และพัฒนาความคิดด้วย

กรมวิชาการหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่เยาวชนและบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง ขอขอบคุณผู้เขียน ผู้ตรวจ และผู้มีส่วนในการจัดทำและเผยแพร่หนังสือนี้ไว้ ณ โอกาสนี้

(นายออรุณ จันทวานิช)
อธิบดีกรมวิชาการ
๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๒

สารบัญ

คำนำ	(๕)
ป่าไม้มีหลายประเภท	๓
ร่ำรวยถ้อยคำ	๙
ร่ำรวยถ้อยคำ (อีกครั้ง)	๑๙
อันเนื่องมาจาก 'จับหัวเข้าพุดกัน'	๒๙
จับ จับ...และจับ...	๓๙
พักผ่อนสอนภาษา	๔๕
เรียนภาษาจาก 'พ่อ' และ 'แม่'	๕๓
เรียนภาษาจาก 'ลูก'	๖๓
รู้จักคำที่มี 'หัว'	๗๑
หน้าต่างหัวใจ	๘๓
'ตัวดี' ที่เป็นตัวร้าย และ 'ตัวเอก' ที่ไม่ใช่พระเอก	๙๓
จาก 'ในกำมือ' และ 'ในมือ' กลายเป็นเรื่อง 'มือ'	๑๐๓

ขึ้นต้นด้วย 'กินตา' จบลงด้วย 'กินใจ'	๑๑๓
มธุรสวาจา	๑๒๓
สำนวนควรรู้คู่กับ 'น้ำ'	๑๓๕
สื่อมวลชน ผู้สร้างสรรคภาษา	๑๔๗

เรามีโชคดีที่มีภาษาของตนเองแต่โบราณกาล
จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะรักษาไว้ ปัญหาเฉพาะในด้าน
รักษาภาษานี้ก็มีหลายประการ อย่างหนึ่งต้องรักษาให้
บริสุทธิ์ในทางออกเสียง คือให้ออกเสียงให้ถูกต้องชัดเจน
อีกอย่างหนึ่งต้องรักษาให้บริสุทธิ์ในวิธีใช้ หมายความว่า
วิธีใช้คำมาประกอบเป็นประโยค นับเป็นปัญหาที่สำคัญ
ปัญหาที่สามคือความร่ำรวยในคำของภาษาไทย ซึ่งพวกเรา
นึกว่าไม่ร่ำรวยพอ จึงต้องมีการบัญญัติศัพท์ใหม่มาใช้
.....การบัญญัติศัพท์ใหม่ก็เป็นสิ่งสำคัญเหมือนกัน จำเป็น
แต่อันตราย ฉะนั้นในปัญหาทั้งสามนี้ วันนี้นึกถึงปัญหา
ที่สามเป็นใหญ่ แต่ปัญหาเรื่องการออกเสียงนั้นก็อันตราย
อย่างยิ่ง นึกถึงคำว่ามหาวิทยาลัย เดียวนี้ทางโทรทัศน์
หรือทางวิทยุได้ยินว่า 'มหาวิทยาลัย' กลายเป็น 'วิทยาลัยหมา'
ออกจะอันตราย จึงเรายอมไม่ได้.....

กระแสพระราชดำริ พระราชทานในการประชุมทางวิชาการ
ของชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๐๕

๑ คนโก่งโก่งยังไม่
 โก่งกึ่งแก่นถากถาง
 โก่งคนคิดคดขวาง
 เห็นว่าโก่งอย่าใกล้

โก่งกาง
 ดัดได้
 ดัดยาก
 หลบให้ไกลโก่ง ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

ป่าไม้มีหลายประเภท

เมื่อ สมัยที่ผู้เขียนเริ่มเข้ารับราชการใหม่ๆ งานที่รับผิดชอบเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาไทยอยู่มาก จึงต้องใช้พจนานุกรมอยู่เสมอเพื่อดูตัวสะกดการันต์คำต่างๆ ในระยะแรกๆ จะใช้พจนานุกรมเฉพาะเมื่อเวลาต้องการตรวจสอบการสะกดคำเท่านั้น หารู้ไม่ว่าพจนานุกรมคือคลังคำในภาษาไทย จนมืออยู่ระยะหนึ่งอาจจะเป็นเพราะงานน้อยลงคือหนังสือที่จะต้องอ่านทำนองตรวจทานหมด ไม่มีเหลือในมือ จึงหันไปอ่านพจนานุกรมที่อยู่ใกล้มือแทน จึงได้ตระหนักว่า คำบรรดาที่มีในภาษาไทย ทั้งคำไทยแท้ คำที่มาจากบาลีสันสกฤต เขมร จีน อังกฤษ ทั้งคำกริยาคำนาม คำวิเศษณ์ เป็นต้น รวมทั้งคำโบราณ คำที่ใช้ในโคลงกลอน คำที่ใช้ในการเขียนในการพูด คำที่เป็นสำนวนภาษิต สารพัดที่จะถูกรวบรวมไว้ พร้อมกับมีการอธิบายความหมายของคำต่างๆ เหล่านั้น พอได้อ่านก็เพลินเพราะได้พบได้รู้จักคำในภาษาไทยมากมายที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน

ได้พบสำนวนซึ่งไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้รู้จักคำแปลกๆ ซึ่ง
 ชื่อและความหมายทำให้เกิดความขบขัน บางครั้งลอง
 หยิบยกคำบางคำมาทายกับเพื่อนร่วมงาน เพื่อจะดูว่าเขา
 รู้จักคำเหล่านั้นหรือสำนวนเหล่านั้นไหม ส่วนใหญ่เพื่อนก็
 ไม่รู้จักคำที่นำมาทายเหมือนเราเหมือนกัน ทำให้ทั้งคน
 ทายและคนถูกทายสนุกสนานกันได้ไม่น้อย เช่น ครั้งหนึ่ง
 ผู้เขียนอ่านถึงคำว่า ป่า ทำให้ได้ความรู้ว่าป่ามีหลายประเภท
 ชื่อป่าหลายชื่อเป็นความรู้ใหม่ ก็อดยกคำที่ตนไม่รู้มา
 ทายเพื่อนไม่ได้ เผอิญผู้เขียนและเพื่อนเรียนภูมิศาสตร์
 มาเหมือนๆ กัน การทายชื่อจึงสนุกยิ่งขึ้น

ผู้เขียนเริ่มด้วยถามว่า ป่า หมายถึงอะไร คำนี้ง่ายมาก
 สำหรับเพื่อน ถ้ายกคำแปลจากพจนานุกรมก็คือ ป่า เป็น
 คำนาม หมายถึงที่ที่มีต้นไม้ต่างๆ ขึ้นมาก ถ้าเป็นต้นสัก
 เรียกว่า ป่าสัก ถ้าเป็นต้นรัง เรียกว่า ป่ารัง คือเรียกชื่อ
 ป่าตามพรรณไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งที่มีขึ้นอยู่มาก จึงมีชื่อ
 เรียกไปต่างๆ เช่น ป่าไผ่ ป่าคา ป่าหญา

ผู้เขียนถามต่อไปว่า ลูkp่า หมายถึงอะไร เพื่อน
 ทายว่าคงหมายถึงคนที่เติบโตคุ้นเคยกับป่า ชำนาญป่า
 ปรากฏว่าไม่ใช่ ลูkp่า เป็นชื่อเรียกปลากัดหรือปลาเข็มที่
 เป็นพันธุ์เดิมตามธรรมชาติ เพื่อนบอกว่า ใครจะไปรู้ ไม่ใช่
 นักเล่นปลากัด

ผู้เขียนถามต่อว่า ป่าถ่าน หมายถึงอะไร เพื่อนทนายว่า คงหมายถึงป่าที่ชาวบ้านไปตัดไม้มาทำถ่าน นับว่าใกล้เคียง แต่ไม่ถูก ป่าถ่าน เป็นคำโบราณ ใช้เรียกตำบลที่มีของขายอย่างเดียวกันมากๆ เช่น ป่าถ่าน ป่าตะกั่ว

ป่า เมื่อเป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ที่ได้จากป่าหรืออยู่ในป่า เช่น ของป่า ช้างป่า สัตว์ป่า คนป่า คำเหล่านี้ไม่แปลกเพราะเราใช้กันอยู่เป็นที่รู้จักกันดี แต่ ป่า ที่เป็นคำกริยาน่าสนใจ จึงทนายเพื่อนว่า คำว่า ตีป่า หมายถึงอะไร เพื่อนเป็นคนไม่ยอมแพ้ง่ายๆ ก็ขอทนายอีกว่า คงหมายถึงการตีไปตามต้นไม้ต้นไร่เพื่อให้เกิดเสียงดัง ทำให้สัตว์ตื่นจะได้วิ่งออกมาให้ชาวบ้านจับหรือยิง คำทายนี้น่าจะเข้าเค้า อาจจะเป็นที่มาของคำแปลในพจนานุกรมที่ให้ ความหมายไว้เพียงสั้นๆ ว่า ตีป่า เป็นคำกริยา หมายถึง ตีตะไป

ผู้เขียนอ่านคำที่มีคำอื่นๆ มาประกอบคำว่า ป่า ซึ่งมีหลายคำ แต่ละคำบอกลักษณะป่าที่แตกต่างกัน เอ่ยชื่อแต่ละชื่อให้เพื่อนฟัง ไม่มีปัญหาเพื่อนรู้หมด คือ

ป่าแกระ คือป่าที่มีต้นไม้เตี้ยๆ เป็นส่วนใหญ่ มักมีในบริเวณที่มีอากาศแห้งแล้ง

ป่าชายเลน หรือ ป่าเลน คือป่าที่อยู่ตามชายทะเลที่มีเลนและน้ำทะเลขึ้นถึง โดยมากเป็นไม้โกงกาง แสม และลำพู

ป่าดงดิบ หรือ ป่าดิบ คือป่าไม้ที่มีอยู่ทั่วไปในเขตร้อนฝนชุก เป็นป่าไม้สีเขียวไม่ผลัดใบ

ป่าแดง คือป่าที่มีใบไม้ร่วงตามฤดูกาล เช่น ป่าเต็ง
ป่ารัง

ป่าเบญจพรรณ คือป่าที่มีไม้หลายพรรณคละกัน

ป่าดิบ คือป่าที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น ซึ่งตรงข้ามกับ

ป่าโปร่ง คือป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นไม่หนาแน่นนัก

ป่าผลัดใบ คือป่าไม้ที่ผลัดใบหรือผลัดใบในบางฤดู

ป่าไม้พุ่ม คือป่าที่มีต้นไม้พุ่มขึ้นทึบ และยังไม่มีการ

บุกเบิก

ป่าละเมาะ คือที่โล่งมีพุ่มไม้เล็กๆ เป็นหย่อมๆ

ผู้เขียนขยักคำบางคำไว้ท้ายตอนหลัง ค่ะเห็นว่าเพื่อนคงไม่รู้เหมือนผู้เขียน คือคำว่า ป่าแพะ ป่าระนาม ป่าสูง ป่าเสียงเครื่อง และป่าไผ่ อย่างไรก็ตามเพื่อนบอกว่ายอมแพ้ แต่คำว่า ป่าระนาม เพราะไม่รู้ว่า ระนาม หมายถึงอะไร ถ้ารู้ก็ต้องทายได้ แต่ขอทายชื่อป่าอื่นๆ คือ ป่าแพะ ทายว่าหมายถึงป่าที่มีต้นไม้เตี้ยๆ ที่ได้ชื่อว่าป่าแพะ คงเป็นเพราะแพะชอบมาและเล็มกินเป็นอาหาร ป่าสูง ทายว่าป่าที่มีต้นไม้สูงๆ ขึ้น ป่าเสียงเครื่อง ทายว่าป่าที่มีต้นไม้ที่ไม่มีค่าใช้ทำประโยชน์อะไรไม่ได้ ป่าไผ่ ทายว่าเป็นป่าโปร่ง เพื่อนบอกว่าทายดื้อๆ อย่างนี้แหละ ถูกหรือผิดก็เฉลยมา

ผู้เขียนจำได้ว่าเราสนุกกันมาก ความจริงชื่อต่างๆ ก็เรียกตามลักษณะของป่านั้นเอง ถ้าเรารู้ศัพท์ที่ใช้ประกอบ คำว่าป่า ก็คงทายความหมายได้ถูกต้องหมด หลายคำที่เพื่อน ทายก็อาศัยการพยายามตีความหมายจากคำที่รู้ ซึ่งก็ทาย ได้ใกล้เคียง เว้นแต่คำที่ไม่เข้าใจและไม่รู้ความหมายจริงๆ ในที่สุดผู้เขียนและเพื่อนก็ได้รู้จักชื่อป่าที่เป็นความรู้ใหม่ หลายคำ คือ

ป่าแพะ หมายถึงป่าละเมาะ คำนี้เป็นคำภาษาถิ่น พายัพ

ป่าระนาม หมายถึงป่าที่มีน้ำฉ่ำและ

ป่าสูง หมายถึงป่าที่อยู่ในที่สูงขึ้นไป

ป่าเล้งเค้ง หมายถึง ป่าไม้เล็กๆ น้อยๆ ซึ่งไม่ใช่ ป่าสำคัญ

ป่าไผ่ เป็นภาษาถิ่นปักษ์ใต้ หมายถึงป่าไม้อ่อน ป่าซึ่งได้ถางทำไร่มาแล้ว และมีไม้รุ่นใหม่เกิดขึ้น ซึ่ง โดยมากมักเป็นไม้ชนิดขึ้นเร็ว เนื้อไม้ไม่แข็ง

ในพจนานุกรมยังกล่าวถึงคำที่มีคำอื่นมาต่อท้าย คำว่า ป่า อีก ๒ คำ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าป่านั้นจริง ๆ คือ ป่าช้า หมายถึงป่าหรือที่ซึ่งจัดไว้เป็นที่ฝังหรือเผาศพ และ ป่าเถื่อน เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึงห่างไกลจากที่อยู่ ของคนหรือยังไม่เจริญ

สองคำนี้ไม่ใช่ศัพท์แปลกใหม่ เพราะเราใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน แต่ทำไมเรียก ป่าช้า ผู้เขียนไม่ทราบ หรืออาจจะเป็นเพราะในพิธีฝังหรือเผาศพซึ่งเป็นเวลาเศร้าโศก เราบรรเลงเพลงจังหวะช้าประกอบให้เข้ากับบรรยากาศ นำ ช้า มาประกอบเป็นป่าช้า ส่วนคำว่า ป่าเถื่อน เข้าใจได้ไม่ยาก เถื่อน ก็แปลว่า ป่า เมื่อเป็นคำนาม แต่ถ้าเป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ห่างไกลจากที่อยู่ของคน ห่างไกลจากความเจริญ นิยมใช้ประกอบเป็น ป่าเถื่อน เมื่อนำไปใช้ประกอบกับคนก็เป็น คนป่าเถื่อน ใช้ประกอบสถานที่ก็เป็น สถานที่ป่าเถื่อน คำว่า เถื่อน นี้ยังอาจจะหมายถึง ไม่ถูกกฎหมายก็ได้ เราจะพบว่าใช้กันมากในคำว่า ของเถื่อน เหล้าเถื่อน ปืนเถื่อน หมอเถื่อน

จาก ป่า คำเดียว เราสามารถรู้จักคำอีกมากมายหลายคำ ซึ่งถือว่าเป็นลูกคำของคำว่า ป่า ลูกคำในภาษาไทย มีเป็นจำนวนมาก เราศึกษาได้จากพจนานุกรมไม่รู้จบทีเดียว เหตุนี้เองผู้เขียนจึงกล่าวในตอนต้นว่า พจนานุกรมเป็นคลังคำในภาษาไทย พอได้ลงมืออ่านพจนานุกรม ได้รู้จักคำ รู้จักความหมายของคำซึ่งมีมากมายเหลือเกิน ก็เพลินจนบางครั้งลืมทำงานอย่างอื่นไปได้เหมือนกัน

ร่ำรวยถ้อยคำ

ภา วั เศรษฐกิจถดถอยซึ่งเกิดขึ้นในประเทศไทย ในช่วงเวลาหนึ่ง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ประการหนึ่งที่สำคัญคือ คนทั่วไปเห็นความสำคัญของการ ทำงานหารายได้มากขึ้น ค่านิยมการใช้ของใหม่ ของมี ยี่ห้อเริ่มจางไป คณิยมซื้อของเก่าใช้แล้วไปใช้ต่อมากขึ้น เพราะราคาถูก เกิดมีตลาดของใช้แล้วขึ้นตามย่านชุมชนชน มากมาย หลานชายของผู้เขียนและเพื่อนๆ อีก ๒ - ๓ คน ก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่มีพฤติกรรมเปลี่ยนไป คือจากที่เคยแต่ใช้ เงิน กลายเป็นผู้หาเงิน ด้วยการนำของใช้ส่วนตัวไปขาย ตามลานจอดรถของห้างสรรพสินค้าต่างๆ ซึ่งเจ้าของห้าง ให้ผู้สนใจนำของใช้แล้วไปเปิดท้ายรถขาย โดยคิดค่าเช่า ไม่แพง ภาษาไทยวันนี้ ในชื่อเรื่องว่า ร่ำรวยถ้อยคำ ผู้เขียนได้ความคิดมาจากการสนทนาของหลานชาย และ เพื่อนๆ ตอนที่ริเป็นพ่อค้าเปิดท้ายรถขายของตนเอง

เพื่อนคนที่ ๑ : เข้าหั่นกันชีวะ ค่าที่ ๒๕๐ บาท
เอาสีหาร ออกคนละไม่เท่าไร
หรือ

เพื่อนคนที่ ๒ : เข้าทำวะ ข้าเอาด้วย แต่ยังไม่รู้
เลยว่าข้าจะขายเป็นหรือเปล่า

เพื่อนคนที่ ๓ : เฮ้ย! ใครจะเป็นมาก่อนละ ก็
ช่วยๆ กัน ไอ้เอกพูดไม่ค่อย
เข้าหูคน ก็พูดน้อยหน่อย

เพื่อนคนที่ ๔ : ต้องรีบจองที่นะโว้ย เขาว่าต้อง
เข้าคิวยาวเหมือนกัน

จากคำสนทนาของเด็กหนุ่มทั้งสี่ ผู้เขียนสะดุดหูกับ
คำว่า เข้าหั่น เข้าทำ เข้าหู และเข้าคิว เพียงฟังคำสนทนา
ประเดี๋ยวเดียวได้ย่นการใช้ภาษาไทยด้วยคำคำหนึ่งซ้ำๆ ซึ่ง
เมื่อมีคำอื่นมาประสมเข้าก็เกิดเป็นคำใหม่ที่มีความหมาย
ต่างๆ กัน ผู้เขียนหวนคิดถึงคำของครูภาษาไทยสมัย
ผู้เขียนยังเป็นนักเรียน ท่านกล่าวว่า ภาษาไทยมีด้อยคำ
ให้เลือกใช้มากมาย เพียงตั้งคำเข้าคำหนึ่งก็เกิดลูกคำอีก
นับไม่ถ้วน ผู้เขียนเกิดความสนใจว่า ลูกคำของคำว่า เข้า
ซึ่งได้ย่นจากการสนทนา ๔ คำแล้วนี้แท้จริงมีอีกสักเท่าไร
จึงเปิดพจนานุกรมดูที่คำว่า เข้า ปรากฏว่ามีคำที่เกิดจากการ
นำคำอื่นมาประสมด้วย แล้วกลายเป็นคำใหม่ที่มีความหมาย

แตกต่างออกไปถึงประมาณ ๔๐ คำ ใครนะที่เคยพูดว่าภาษาไทยมีคำน้อยเลยต้องใช้ภาษาอังกฤษสลับเวลาพูดแสดงว่าไม่เคยเปิดพจนานุกรมเลย ผู้เขียนแค่เปิดคำว่าเข้า คำเดียวก็ได้รู้จักคำเพิ่มไม่ต่ำกว่า ๔๐ คำ ถ้าใครรู้จักและเข้าใจความหมายของคำเหล่านี้ และนำไปใช้ได้ถูกต้องรับรองว่าต้องเป็นคนที่ฟังเก่ง พูดเก่ง อ่านเก่ง เขียนเก่งอย่างแน่นอน

ก่อนที่จะเราจะศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับลูกคำเหล่านี้ควรได้ทำความเข้าใจกับคำว่า เข้า ก่อนว่ามีความหมายว่าอย่างไร แล้วจึงค่อยทำความเข้าใจกับลูกคำของ เข้า ว่ามีความหมายต่างไปอย่างไรบ้าง

เข้า เป็นคำกริยาที่มีความหมายหลายอย่าง จะขอกล่าวบางความหมายเท่านั้น

หมายถึง อากาศที่เคลื่อนไปข้างใน หรือทำให้เคลื่อนไปข้างใน เช่น

แดงวิ่งเข้าบ้าน

แม่สอนให้จันทร์จัดหนังสือเข้าตู้

หมายถึง เคลื่อนมาสู่ที่ เคลื่อนมาถึง เช่น

รถไฟเข้าสถานีตรงตามเวลา

หมายถึง รวมเป็นพวก เช่น

ด็อกเตอร์สุขชัยตัดสินใจเข้าพรรคที่ดั่งขึ้นใหม่

หมายถึง เริ่มอยู่ในภาวะ เช่น

เด็กชายและเด็กหญิงเข้าโรงเรียนเมื่ออายุ ๖ ขวบ

หมายถึง ถูกกัน ลงรอยกัน เช่น

กานดาเลือกสีเสื้อเข้ากับสีกระโปรงได้อย่าง
เหมาะเจาะ

ผู้เขียนพิจารณาลูกคำจำนวนไม่ต่ำกว่า ๕๐ คำแล้ว
ได้ข้อสังเกตว่า ลูกคำที่เกิดจากการนำคำอื่นมาประสมกับ
คำว่า เข้า มักจะเป็นคำ ๒ คำ แต่ที่เกิดเป็น ๔ คำก็มีมิใช่น้อย
โดยเกิดจากการใช้คำซ้ำหรือใช้คำที่มีเสียงคล้องจองกัน
และส่วนใหญ่เป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์ ที่เป็นคำนาม
ก็มีบ้างแต่น้อย นอกจากนี้ก็เป็นสำนวนอีกจำนวนหนึ่ง

คำประเภทที่ประกอบด้วย ๔ คำ แล้วมีความหมาย
หนึ่งๆ ซึ่งเกิดจากการพูดซ้ำคำหรือนิยมออกเสียงให้
คล้องจองกัน ได้แก่

เข้าเจ้าเข้านาย คำกริยา หมายถึง รู้จักวิธีเข้าไปหา
ผู้หลักผู้ใหญ่อย่างสนิทสนม

เข้าได้เข้าไฟ คำวิเศษณ์ หมายถึง เริ่มมืด ต้องใช้
แสงไฟ หรือหมายถึง พลบ คือเวลาย่ำค่ำ เวลาโพล้เพล้
คำว่า ได้ นี้ หมายถึง ของใช้สำหรับจุดไฟให้สว่างหรือทำ
เชื้อเพลิง ทำด้วยไม้ผุหรือเปลือกไม้เสม็ดคลุกกับน้ำมันยาง
แล้วห่อด้วยใบไม้เป็นต้นยาวๆ ในสมัยที่ไฟฟ้าหรือไฟฉาย

ยังไม่มีใช้กัน เมื่อถึงเวลาพลบค่ำก็อาศัยได้จุดไฟให้แสงสว่าง
จึงกลายมาใช้หูดถึงเวลาที่เริ่มมืดว่า เวลาเข้าได้เข้าไฟ

เข้านอกออกใน คำกริยา หมายถึง สนทนากับ
เจ้าของสถานที่เป็นพิเศษ จนสามารถเข้าไปถึงข้างในได้
ตลอดเวลา

เข้าแบบเข้าแผน คำกริยา หมายถึง ถูกต้องตาม
แบบแผน

เข้าผู้เข้าคน คำกริยา หมายถึง ติดต่อกับคนอื่นๆ ได้
เข้าพกเข้าห่อ คำกริยา หมายถึง เอาไว้เป็นส่วน
ของตัว รู้จักเก็บไว้บ้าง รู้จักเก็บไม่ใช่สุรุ่ยสุร่าย

เข้ารูปเข้ารอย คำกริยา หมายถึง ถูกกับแบบแผน
บางที่ใช้ เข้ารอย

เข้าเลือดเข้าเนื้อ คำกริยา หมายถึง เข้าเนื้อ คือ
ขาดทุนหรือเสียทรัพย์ บางที่ใช้ เข้าเลือด

เข้าวัดเข้าวา คำกริยา หมายถึง ไปวัดเพื่อฟังเทศน์
ฟังธรรม ไปอยู่ที่วัดเพื่อปฏิบัติธรรม ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม

เข้าไหนเข้าได้ คำกริยา หมายถึง สามารถติดต่อ
หรือคบหาสมาคมกับใครๆ ได้

ตัวอย่างการใช้คำเหล่านี้ เช่น มีพนักงานบริษัทแห่ง
หนึ่งคุยกันถึงเพื่อนร่วมงานคนหนึ่ง ซึ่งปรากฏเป็นข่าวลง
หนังสือพิมพ์ว่า ถูกตำรวจจับฐานบุกรุกเข้าไปในบ้านหลังหนึ่ง

อุทัย : เจ้าของบ้านโทรศัพท์แจ้งตำรวจ หาวาคุณวิจารณ์
บุกรุกเข้าไปในบ้านเขา

ชูเกียรติ : ไม่น่าเป็นไปได้ คุณวิจารณ์ไม่ใช่คนที่จะทำอะไรบูมบ้าม
แบบนั้น เขาเป็นคนสุภาพเรียบร้อยจะตายไป หน้าตา
ยิ้มแย้ม เข้าไหนเข้าได้ เพื่อนๆ เวลาจะต้องติดต่อ
การทำงานกับคนที่ไม่คุ้นเคยยังต้องขอให้คุณวิจารณ์
ช่วย เพราะคุณวิจารณ์เข้าผู้เข้าคนเก่ง

พินิจ : นั่นซิ ครั้งหนึ่งคุณชัยที่แผนกผมถูกหัวหน้าโกรธเพราะ
เข้าใจผิดเรื่องอะไรเรื่องหนึ่ง ผมก็จำไม่ได้แล้ว ยังได้
คุณวิจารณ์ช่วยชี้แจงให้ เพราะเขาเข้าเจ้าเข้านายเก่ง
เคยมีคนชมให้ผมได้ยินว่า คุณวิจารณ์ทำอะไร พูดยอะไร
ผู้ใหญ่มักจะชอบ เพราะเขาจะระวังให้ เข้ารูปเข้ารอย
เข้าแบบเข้าแผน ไม่ข้ามหน้าข้ามตาใคร ไม่ลัดขั้นตอน
จนเกินไป

ชูเกียรติ : แล้วทำไมหนนี้คุณวิจารณ์ถึงพิเรนเข้าไปในบ้านคน
ไม่รู้จักในเวลาเย็น เข้าได้เข้าไฟ จนถูกจับละ ตามข่าว
ว่าเข้าไปถึงหลังบ้านเขาไซ้ไหม ตอนที่เจ้าของบ้านมา
พบเข้านะ โอ! คุณอุทัยมีอะไรหรือ ยิ้มๆ ดุมีเลศนัย

อุทัย : คุณวิจารณ์ของเราไม่ได้พิเรนไปบุกบ้านคนแปลกหน้า
หรอก บ้านนั้นเขาเคยไปบ่อย สนทนากับเจ้าของบ้านดี
ขนาดเข้านอกออกในเลยเชียวละ แต่เกิดพิเรนแต่งชุดดำ

ใส่หนดใส่เครา ใส่หมวกด้วย ก็ชุดที่เขาจะใส่ในงานแฟนซีปีใหม่ของบริษัทเราอย่างไรละ กะว่าแต่งไปให้เพื่อนดู เข้าบ้านไม่พบใครก็เดินเรื่อยเข้าไป เพื่อนเห็นคนเดินท่อมๆ ในเวลาโพล้เพล้เข้าได้เข้าไฟในบ้านเขาก็ต้องคิดว่ามาร้ายไว้ก่อน จึงรีบโทรศัพท์แจ้งตำรวจ ตอนตำรวจมาที่บ้านผอญมีนักข่าวจุกไวตามมาด้วยเลยเป็นข่าว ตอนท้ายข่าวก็บอกไว้แล้วว่าเป็นเรื่องเข้าใจผิด

พินิจ : อ้าว! แล้วคุณนั่งเฉยอยู่ทำไม ปล่อยให้ผมกับคุณชูเกียรติพูดกันอยู่ได้เป็นนานสองนาน พูดเรื่องคุณบ้างดีกว่า ได้ข่าวว่าเงินเคาน์เตอร์ของคุณไม่ตรงกับบัญชีใหม่ คุณต้องควักจ่ายไปหนึ่งพันจริงหรือเปล่า

อุทัย : อย่าแกล้งฉันผมนำคุณอุทัย พูดเรื่องแสงลงใจผมได้ลงคอ ผมต้องเข้าเนื้อแดงๆ ตั้งพันบาท ถ้าผมเอาเข้าพกเข้าห่อจะไม่ว่าเลย

ชูเกียรติ : อย่าเถียงกันเลยครับ ผมว่าทั้งสองคนนั้นแหละน่าจะเข้าวัดเข้าวาเสียบ้างนะครับ ฟังเทศน์ฟังธรรมเสียบ้างจะได้ได้คิด เลิกสนุกแก่งคนอื่นเสียที

ลูกคำของคำว่า เข้า ส่วนใหญ่เป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์ ที่เป็นคำนามมีเพียง ๔ คำ คือ เข้าข้อ หมายถึง

อาการของโรคชนิดหนึ่งให้เมื่อยขัดอยู่ในข้อ เข่าถ้ำ หมายถึง
 ชี้อตะเข็บเย็บผ้าชนิดหนึ่ง เข้าม่าน หมายถึง ชีอเพลงไทย
 ทำนองหนึ่ง และเข้าพรรษา เรียกวันที่พระสงฆ์เริ่มเข้า
 จำพรรษา คือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ว่า วันเข้าพรรษา
 แต่คำนี้เป็นคำกริยาก็ได้ หมายถึง เข้าอยู่ประจำที่ ๓ เดือน
 ในฤดูฝน (ใช้แก่พระสงฆ์)

เพียงแค่ยกตัวอย่างคำที่เกิดจากคำว่า เข้า ที่
 ประกอบด้วย ๔ คำมาจำนวนหนึ่งก็กินเนื้อที่เข้าไปหลาย
 หน้ากระดาษ ตอนแรกผู้เขียนคิดว่าน่าจะหยุดไว้เพียงแค่นี้
 แล้วให้ผู้อ่านไปหาลูกคำอื่นๆ ในพจนานุกรมเอาเอง แต่
 ผู้เขียนเกิดเปลี่ยนใจเมื่อได้คุยกับพ่อค้าสมัครเล่นเปิดท้าย
 ขายของในค่ำวันหนึ่ง เมื่อหลานชายและเพื่อนๆ หอบหัว
 สิ้นค้ำกลับมาจากการขาย ผู้เขียนถามไถ่ว่า กิจการเป็น
 อย่างไรบ้าง รวยกันหรือยัง หลานชายตอบว่า ครั้งแรก
 ขายได้ไม่เข้าเป้าเพราะไม่พอค่าเช่าที่ ครั้งที่สองเริ่มเข้าที่
 มีท่าว่าจะสำเร็จเพราะได้กำไรมาแบ่งกันนิดหน่อย เพื่อน
 หลานชายคนหนึ่งเสริมว่า ครั้งแรกขาดทุนเพราะเงินมาก
 ครับ ไม่ค่อยกล้าเรียกลูกค้าเข้าร้าน แต่กำลังจะเข้าร่อง
 เข้ารอยแล้ว เพราะเริ่มเข้าใจว่าจะเข้าหน้าลูกค้าได้อย่างไร
 ครั้งต่อๆ ไปเข้าที่แน่นอนครับ ผู้เขียนได้ฟังก็นึกสนุกที่จะ
 เขียนเกี่ยวกับลูกคำของ เข้า ต่ออีกตอนหนึ่ง เพื่อแสดงให้เห็น

เห็นว่าภาษาไทยมีถ้อยคำสำนวนให้เลือกใช้ในการพูดจา
มากมายเพียงไร และยังได้ใช้ความคิดในการหาตัวอย่าง
และสถานการณ์ที่จะนำคำต่างๆ ไปใช้ได้ถูกต้องตรงตาม
ความหมายด้วย ซึ่งผู้เขียนคิดว่าเป็นความสนุกเพลิดเพลิน
อย่างหนึ่ง

๑ อย่า ประมาทเมื่อนึกเต้า
ไว้ ระวังต่ำบล
ใจ เร่งระมัดตน
ทาง ทุกทิศตาไว้

ตามหน
บากไม้
ทุกเมื่อ
เร็ดร้างศัตรูฯ

๑ อย่า หลงลมท่านพร้อง
วาง จิตต์คิดว่าเหมาะ
ใจ มั่นมักคิดเสาะ
คน แต่ตัวจิตต์คล้าย

ไฟเราะ
ไม่ร้าย
แสงโทษ เรานา
ท่านท้าววรสิทธิ์ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

ร่ำรวยถ้อยคำ (อีกครั้ง)

ร่ำ รวยถ้อยคำ ตอนนี้เป็นตอนที่ ๒ ตอนที่แล้วได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า เข้า และลูกคำที่เกิดจากคำว่า เข้า ไปแล้วจำนวนหนึ่ง แต่เนื่องจากมีลูกคำของคำว่า เข้า ที่น่าสนใจอีกมากมาย จึงขอนำมากล่าวถึงในตอนนี้อีกครั้งหนึ่ง

ในตอนนี้จะขอกล่าวถึงสำนวนต่างๆ ที่เกิดจากการนำคำอื่นไปประสมกับคำว่า เข้า ส่วนหนึ่ง และลูกคำอื่นๆ ที่นำคำอื่นอีกคำหนึ่งหรือสองคำไปประสมกับคำว่า เข้า เกิดเป็นคำที่มีความหมายต่างๆ กันไปอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะให้ผู้ฟังได้เห็นว่าภาษาไทยของเรา ร่ำรวยถ้อยคำอย่างไร ที่เป็นสำนวน ได้แก่

เข้าด้ายเข้าเข็ม ใช้ในความหมายว่า คับขัน สำคัญ หมายถึงเวลาสำคัญถ้าทำผิดพลาดหรือมีอะไรขัดจังหวะ แม้เพียงเล็กน้อยก็เสียการ

เข้าตามตรอกออกตามประตู หมายถึง ทำตาม
ธรรมเนียมประเพณี

เข้าเถื่อนอย่าลืมหิ้ว เป็นการเตือนให้มีสติอย่า
ประมาท เวลาทำอะไรจะให้สำเร็จต้องเตรียมการให้ดี

เข้าเมืองตาหลิ่วต้องหลิ่วตาตาม หมายถึง ประพฤติ
ตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ

เขารกเข้าพง หมายถึง พุดหรือทำไม่ถูกต้องกับ
เรื่องเพราะขาดความชำนาญในเรื่องนั้น

เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา หมายถึง บอกหรือสอนไม่ได้ผล
ตัวอย่างของการใช้สำนวนต่างๆ ที่กล่าวแล้ว เช่น
แม่คนหนึ่งตักเตือนสั่งสอนลูกชายที่จะจากไปเรียนหนังสือ
ต่อที่กรุงเทพฯ หลังจากจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแล้วว่า

เอ็งจะเข้ากรุงเทพฯ ต้องระวังเนื้อระวังตัว
ต้องรู้จักสังเกตว่าเขาอยู่ เขากิน แต่งเนื้อแต่งตัว
พูดจา ประพฤติตัวกันอย่างไร ทำตามอย่างเขา
อย่าให้เขาหัวเราะเยาะเอาว่าบ้านนอก เอ็งต้อง
รู้จักเข้าเมืองตาหลิ่วต้องหลิ่วตาตาม แต่เอ็งต้อง
รู้จักคิดด้วย ไม่ใช่ตามเขาตะพืดไป ต้องระวัง
เรื่องการใช้จ่าย อย่าตามเขาจนเขารกเข้าพง
ผลเสียจะตกอยู่ที่ตัวเอ็ง เรื่องการเรียนก็
เหมือนกัน แม่ได้ยืนยันว่าครูไม่ดุไม่ตีนักเรียน

ใครจะทำอะไรก็ไม่ว่า เอ็งอย่าเหลิง ต้องขยัน
 เรียนหนังสือ ไม่รู้ไม่เข้าใจอะไรต้องถามครู
 อย่าอวดดี คำโบราณว่า เข้าเถื่อนอย่าลืมพริ้ว
 เอ็งอย่าลืม ทำอะไรต้องรอบคอบไม่ประมาท
 เรียนให้สำเร็จกลับมาให้แม่ชื่นใจ เรื่องยาบ้า
 ยาเสพติดอย่าแตะต้องเป็นอันขาด ถ้ามีคนมา
 ชักชวนให้ทดลองเอ็งต้องหนีมันให้ไกล ถ้าเกิด
 ปัญหาเข้าตาร้าย มีเรื่องสำคัญตอนเข้าค่ายเข้าเขม
 ต้องตัดสินใจ เอ็งต้องปรึกษาผู้ใหญ่หรือรีบบอก
 แม่มา ถ้าคิดผิดตัดสินใจผิดจะแก้ตัวไม่ทัน
 เรื่องผู้หญิงอีกอย่างแม่ห้ามขาด อย่าริมีเมีย
 ก่อนเรียนจบนะไอ้หนู เรียนจบแล้วค่อยมี
 ครอบครัว รักชอบใครต้องเข้าตามตรอก
 ออกตามประตู แม่จะไปสู้ออกจากพ่อแม่เขาให้
 ไอ้หนู ! เอ็งฟังแม่หรือเปล่า ไอ้เนื้อนเสียแล้ว
 แม่สั่งสอนดักเตือนอะไรก็เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา

คำอื่นๆ ที่ส่วนใหญ่เป็นคำ ๒ คำ จะมีความหมาย
 แตกต่างกันไปหลายหลาก ที่เกี่ยวกับการกีฬาก็มี เข้าเครื่อง
 เข้าปั๊ง ซึ่งเป็นคำเกี่ยวกับการเล่นวูว เข้าตาจน เกี่ยวกับการ
 เล่นหมากรุก เข้าคู่ เข้าตอง เข้าเศียร เกี่ยวกับการเล่น
 ไพ่ตอง บางคำก็มีความหมายหลายอย่าง ผู้ที่สนใจต้องการ

ทราบความหมายของคำเหล่านี้คงจะต้องศึกษาหาความหมายจากพจนานุกรมด้วยตนเอง ในที่นี้ผู้เขียนจะขอนำลูกคำอื่นๆ พร้อมทั้งตัวอย่างการใช้คำนั้นๆ มากล่าวเพียงจำนวนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

เข้ากระดุกดำ เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ดิดแน่น จนถอนไม่ขึ้นหรือไม่รู้ลืม บางทีใช้ เข้าสายเลือด เช่น

อมรติดทั้งเกล้าและการพนันจนเข้ากระดุกดำเสียแล้ว

เข้าขา เป็นคำกริยา หมายถึง เข้าเป็นพวกหรือเข้ากันได้ดี บางทีเราก็ใช้ ผูกขา ซึ่งหมายถึง เข้าคู่ เข้าพวก หรือ เข้าชุด กันได้ดี ตัวอย่างเช่น

อินและอรเล่นบาสเกตบอลเข้าขากันดี
เหลือเกิน ส่งลูกรับลูกกันได้ไม่มีเสีย
จังหวะ

เข้าคอ เป็นคำกริยา หมายถึง ประพฤติให้ถูกใจกันได้ มีความประพฤติถูกกัน ไม่ขัดคอกัน เช่น

เอกและอ่อนเป็นเพื่อนคู่หูกัน ไปไหนไป
ด้วยกัน เข้าคอกันดีมาก ไม่ว่าจะพูดอะไร
หรือทำอะไรไม่เคยขัดคอกันเลย

เข้าคอ มีความหมายทำนองเดียวกับ ถูกคอ คือ
ชอบพอ ถูกอรรถาัยกัน มีรสนิยมเข้ากันได้

เข้าตาจน เป็นคำกริยา หมายถึง หหมดทางไป
หมดทางที่จะแก้ไข หหมดหนทางหากิน (คำนี้เป็นภาษา
หมากรุก คือถูกฝ่ายคู่ต่อสู้ประชิด เดินไปทางไหนไม่ได้
ต้องยอมให้ถูกกินตัวไป) ตัวอย่างประโยค เช่น

ปัญหาการว่างงานทำให้หลายคนเข้าตาจน
จึงแก้ปัญหาด้วยการฆ่าตัวตาย

ตอนมีงานทำฉันรู้จักเก็บเงินเข้าพกเข้าห่อ
ไว้บ้าง ตอนว่างงานก็เข้าหาเพื่อนฝูง เรา
มันคนเข้าไหนเข้าได้อยู่แล้วคงไม่เข้าตาจน
หรอก

เข้าตาร้าย เป็นคำกริยา หมายถึง เข้าที่เดือดร้อน
ถึงคราวเดือดร้อน ตัวอย่างเช่น

เย็นวันหนึ่งดวงสมรเข้าตาร้าย ขณะ
เดินเข้าซอยกลับบ้าน ถูกกระชากสร้อย
จนหน้าหงาย เจ็บทั้งตัวเสียทั้งของ

เข้าเนื้อ เป็นคำกริยา หมายถึง ขาดทุน เสียทรัพย์
ไป หรือหมายถึง เสียหาย เสียเปรียบ ตัวอย่างเช่น

ผู้เขียนถามหลานชายซึ่งนำของใช้แล้วไปเปิดท้ายรถขายว่า
อาทิตยน์ขายของได้เงินเท่าไร เขาตอบว่า

โชคไม่ดีเมื่อวันอาทิตยน์ฝนตก เลยขายของ
ได้ไม่คุ้มทุน เข้าเนื้อไปห้าสิบบาท

บางทีก็ใช้ เข้าเลือด หรือ เข้าเลือดเข้าเนื้อ

เข้าพุง เป็นคำกริยา หมายถึง จำได้แม่นยำจนไม่ต้อง
อาศัยตำราสอบทาน ใช้ในความว่า ลืมความรู้ที่ได้เล่าเรียน
มาหมดก็มี ตัวอย่างเช่น ลูกชายตอบแม่เมื่อถูกเตือนให้ดู
หนังสือเพราะใกล้จะสอบแล้วว่า

ก่อนสอบ : จำได้หมดแล้วครับคุณแม่ เข้าพุง
หมดแล้ว ไม่ต้องดูไม่ต้องท่องอีก
แล้วครับ

หลังสอบ : วิชานี้ตอบข้อสอบไม่ได้เลยครับ
คุณแม่ ผมทบทวนวิชานี้เป็นวิชา
แรก ความรู้เลยเข้าพุงหมด ลืม
หมดเลย

ในความหมายว่า ลืมวิชาที่ได้เรียนมานั้นยังมีใช้ได้อีก ๒ คำ
คือ เข้าตู้ และ เข้าหม้อ

เขารูปเขารอย เป็นคำกริยา หมายถึง ถูกกับแบบแผน
ตัวอย่างเช่น คุณแม่คนหนึ่งบ่นให้เพื่อนฟังว่า ลูกสาวลูกชาย
ที่บ้านไม่รู้จักพูดจาต้อนรับเวลามีแขกมาที่บ้านว่า

สอนเท่าไรก็เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา บอกไม่รู้
ก็ครั้งว่า เวลาที่มีเพื่อนของพ่อแม่มาที่บ้านต้อง
เชื้อเชิญให้นั่ง รีบไปบอกพ่อแม่ หาน้ำท่ามา
ต้อนรับ ไม่เคยได้ตั้งใจเลย เมื่อไรลูกฉันจะทำ
อะไรเขารูปเขารอยเหมือนลูกของเธอบ้างนะ

บางที่เราก็ใช้ เข้าแบบเข้าแผน

เข้าไส้ เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ถึงอกถึงใจ
ตัวอย่างเช่น หลานชายของผู้เขียนเล่าเรื่องการขายของ
ท้ายรถว่า

ตอนมีคนมารุมซื้อของสนุกเข้าไส้เลย
ครับ วัยรุ่นทั้งนั้น ต่อกันไปต่อกันมาเฮฮามาก
พวกผมตั้งราคาก็ถูกมากแล้ว ยังขอต่อลงไปอีก
ครึ่งหนึ่ง เลยยกให้เปล่าๆ ตั้งหลายอย่าง มัน
จริงๆ มันเข้าไส้เลย

ดังได้กล่าวไว้ในตอนเกริ่นนำเมื่อตอนที่แล้วว่า
การเสนอเรื่อง รำรวยถ้อยคำ ผู้เขียนได้ความคิดมาจาก

การสนทนาของหลานชายและเพื่อนๆ ที่วางแผนนำของไป
แล้วไปเปิดท้ายรถขาย เพื่อเป็นการหารายได้อันเนื่องมาจาก
ภาวะเศรษฐกิจถดถอยในบ้านเรา การเปลี่ยนพฤติกรรม
จากการใช้เงินเป็นการหาเงิน จากผู้ซื้อมาเป็นผู้ขายนี้ เป็น
สัญญาณที่ดี เพราะช่วยลดนิสัยฟุ้งเฟ้อ

ผู้เขียนหวังว่าหลานชายและเพื่อนๆ ที่สนุกสนาน
กับการหารายได้ จะเห็นคุณค่าของงานที่พวกเขาทำ ไม่ใช่ทำ
เพราะสนุกอย่างเดียวหรือทำเพราะใครๆ เขาทำกัน การที่
คนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน เห็นคุณค่าของการ
ทำงาน เห็นคุณค่าของเงิน เป็นสิ่งที่น่าสรรเสริญ แต่ถ้า
เป็นเพียงหือหวาตามแฟชั่น ทำอะไรพักเดียวก็เลิก หัน
กลับไปขอเงินพ่อแม่อย่างเดิมก็น่าเสียดาย

ตัวอย่างต่างๆ ที่ยกมาเป็นลูกคำเพียงส่วนน้อยที่
เกิดขึ้นจากการนำคำอื่นไปประสมกับคำว่า เข้า ซึ่งถือเป็น
คำตั้ง คำที่ไม่ได้นำมากล่าวยังมีอีกมาก ผู้ที่สนใจคงจะต้อง
ไปศึกษาต่อจากพจนานุกรม คำตั้งและลูกคำแบบเดียวกับ
ตัวอย่างที่นำมากล่าวในบทความนี้มีอีกมากมายนับไม่ถ้วน
เช่น คำว่า ลูก มีลูกคำเกือบร้อยห้าสิบคำ คำว่า หัว มี
ลูกคำมากกว่าหนึ่งร้อยคำ การศึกษาหาความหมายของ
คำประเภทนี้เป็นความสนุกอย่างหนึ่ง ขณะที่ศึกษาเรา
สามารถประเมินตัวเองว่าเรารู้จักคำเหล่านี้มากน้อยแค่ไหน

ถ้ารู้มากก็จะรู้สึกภูมิใจว่าเรารู้จักถ้อยคำสำนวนที่คนไทย
ใช้พูดกันไม่ใช่น้อย ไม่เสียทีที่เกิดเป็นคนไทย คำใดไม่รู้
มาก่อนก็ได้รู้ ถือเป็นกำไร คำตั้งและลูกคำในภาษาไทยมี
เป็นจำนวนมากเช่นนี้เอง ผู้รู้ทางภาษาจึงพูดว่า ภาษาไทย
รำรวยถ้อยคำ

๑ จับ จิตจิตต์โลภล้ำ
ปลา แต่ตัวเดียวตาย
สอง จิตต์คิดวุ่นวาย
มือ ละตัวตบไฉร์

เหลือหลาย
จักได้
หวังมาก
เปล่าสิ้นทั้งสอง ฯ

๑ อุดริเก็บเรื่องร้าย
เสียดส่อก่อความปน
ตัวก็เปล่าจากผล
ดูจเสาะสาวไส้

ฉานชน
ปดได้
จากประ โยชนินา
สั่งให้กากิน ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

อันเนื่องมาจาก ‘จับหัวเข้าพุดกัน’

คำ กล่าวเกี่ยวกับคุณสมบัติของคนไทยในการใช้ภาษาไทยที่ผู้เขียนได้ยินจนชินหู ตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียนตัวเล็กๆ ผ่านชั้นมัธยมต้น มัธยมปลาย เข้ามหาวิทยาลัย จบออกมาทำงานเนิ่นนานหลายสิบปี จนบัดนี้ก็ยังคงได้ยินอยู่คือคำกล่าวที่ว่า คนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน เจ้าสำบัดสำนวน พุดอะไรชอบพุดให้คล้องจองกัน สมัยผู้เขียนเป็นนักเรียน ชั่วโมงภาษาไทยไม่ว่าจะเรียนไวยากรณ์หรือวรรณคดี ครูก็พุดให้ฟังอย่างนี้แหละ เรียนจบออกมาทำงาน ได้มีโอกาสอ่านหนังสือเกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยวรรณคดี หรือประวัติวรรณคดี ก็จะได้พบข้อเขียนพุดซ้ำๆ กันอย่างนี้อีก ได้มีโอกาสสนทนากับผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทย ได้ยันท่านพุดคุยกันถึงลักษณะการใช้ภาษาของคนไทย ท่านก็กล่าวถึงในลักษณะอย่างเดียวกันนี้ ได้ทำงานร่วมกับครูบาอาจารย์ที่สอนภาษาไทยก็ได้ทราบว่า ท่านเหล่านั้นก็จะย้ำถึงลักษณะพิเศษในการใช้ภาษาไทยให้

ลูกศิษย์รุ่นแล้วรุ่นเล่าฟังว่า คนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน
เจ้าสำบัดสำนวน ชอบพูดคำคล้องจอง

คำกล่าวนี้นักเขียนไม่ได้คัดค้านหรือไม่เห็นด้วยแต่
อย่างใดเลย เห็นจริงด้วยทุกประการ เพราะแม้จะไม่ได้
ศึกษาภาษาไทยถึงขนาดเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขานี้ ก็ยัง
ได้พบเห็นว่าคนไทยมีลักษณะพิเศษในการใช้ภาษาเป็น
เช่นนั้นจริงๆ เพราะเคยได้อ่านหนังสือ *สำนวนไทย* ของ
กาญจนาศุภนันทน์ ได้เคยอ่านวรรณคดีไทยหลายเรื่องก็ได้พบ
สำนวนไทยมากมาย จนอาจกล่าวได้เลยว่า คลังสำนวน
ไทยอยู่ในวรรณคดีไทยของเราเอง ผู้ใดใคร่จะทดสอบดู
ก็ได้ ลองอ่านบทละครนอกเรื่อง *ไกรทอง* ในพระบาท
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ก็ได้ ทรง
พระราชนิพนธ์ไว้ไม่ยาวเท่าไรเลย ท่านจะพบสำนวนเป็น
จำนวนมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่เรายังใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน
หรือลองอ่านบทพระราชนิพนธ์เรื่องอื่นๆ ในชุดบทละคร
นอกของพระองค์ท่านก็ได้ คือเรื่อง *ไชยเชษฐ์ สังข์ทอง*
คารวิ มณีพิชัย ซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่ย่าน่าย ใช้เวลาอ่าน
ไม่นาน ดำเนินเรื่องรวดเร็ว บทสนทนาโดยเฉพาะเวลาที่
ตัวละครต่อว่าต่อขานกัน ทะเลาะกัน หรือด่ากัน จะสนุกมาก
เราจะได้รู้จักถ้อยคำสำนวนสารพัดทีเดียว อีกวิธีหนึ่งที่จะ

ประจักษ์ถึงความเป็นเจ้าลำดับสำนวน เจ้าบทเจ้ากลอน
ของคนไทยคือ ลองเปิดพจนานุกรมดู นอกจากจะพบคำ
ต่างๆ ทั้งที่เป็นคำพื้นๆ และคำแปลกมากมายนับไม่ถ้วน
แล้ว ยังจะได้รู้จักคำ วลี และสำนวนที่เป็นคำเปรียบเปรย
หรือคำพังเพย ตลอดจนภาษิตต่างๆ มีทั้งสำนวนที่เป็นคำ
๒ คำ ๓ คำ ๔ คำ และเกินกว่านั้น แสดงให้เห็นทั้งการ
ชอบใช้คำคล้องจอง การชอบเล่นเสียงสระและพยัญชนะ
และการใช้คำซ้ำย้ำเน้น ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะพิเศษใน
การใช้ภาษาไทยของคนไทยตามคำกล่าวข้างต้นได้อย่าง
ชัดเจน

เพื่อให้เห็นจริง ผู้เขียนจึงนำบทละครนอกเรื่อง
ไกรทอง มาเปิดหาตัวอย่าง เพียงแค่พลิกๆ ก็พบตัวอย่าง
ตอนนางตะเภาแก้ว ตะเภาทอง และนางวิมาลาทะเลาะ
หึงหวงไกรทอง ดังนี้

นี่แม่นางพี่น้องสองคน	เจ้ามาบ่นมาว่าเหมือนบ้าใบ้
เขาจูงจุมุกหม่อมไปหรือไร	หม่อมผัวเจ้าลงไปทำวุ่นวาย

คำว่า จูงจุมุก ถ้าแปลตรงๆ ก็คืออาการที่จับ
เชือกที่สนตะพายจุมุกวัวควายแล้วจูงไป แต่เรานำมาใช้เป็น
สำนวนที่มีความหมายโดยปริยาย ใช้กับคนที่ถูกจูงจุมุก
หมายความว่า ถูกเขาชักนำไปโดยไม่ใช้ความคิดของตน

ตัวอย่างอีกตอนหนึ่ง เมื่อไกรทองตามไปงอนน้อง
นางวิมาลาในถ้ำได้นำ นางวิมาลาตัดรอนไม่ขอคืนดี

จริงแล้วกะกะได้ถ่านไฟเก่า อย่าพักเป่าเผ้าก่อนจนคอกง
มันมอดหมดไม่ติดดังจิตจง จะชานชมงมหลงลงมาไย

ถ่านไฟเก่า เป็นสำนวน หมายถึง ชายหญิงที่เคย
รักใคร่ หรือเคยได้เสียกันมาก่อน แม้เลิกร้างกันไป เมื่อมา
พบกันใหม่ย่อมรักใคร่หรือปลงใจกันได้ง่ายขึ้น

ตัวอย่างอีกตอนหนึ่ง คือตอนที่นางเลื่อมลายวรรณ
รู้สึกทวนทวนและรำคาญที่ไกรทองและวิมาลาองงอนต่อว่า
ประชดประชันกัน จึงออกจากถ้ำของตนมาว่ากล่าว

เยียมเยียมมองมองแล้วร้องว่า อะไรนี่บ้านำทวนทวน
ทั้งหม่อมเมียหม่อมผัวล้วนตัวรู้ ไม่อดสูสีบางเลย
จะสาวไล่ให้กาแย่งรังทั้ง อึงคะนึงมันไม่ตื่นที่เอ๋ย
ไซ้จะแกล้งแสรังซ้ำปราเปรียบเปรย ที่ก็เป็นคนเคยคนเข้าใจ
จะมาขึ้นพื้นฝอยหาตะเข็บ หยิกเล็บจะเจ็บเนื้อหรือหาไม่
เมื่อกินอยู่ที่ลับแล้วเป็นไร จะมาไขกลางแจ้งให้แพร่พราย
จะพลอยให้เพื่อนเมียเสียรังวัด ถ้าฉวยพลัดขาดลอยลึกลอยหาย
ยิ่งจะลือระยำซ้ำร้าย เป็นสองม่ายสามม่ายน่าอายใจ

ไม่ว่าจะเป็นสำนวน สาวไล่ให้กากิน, พื้นฝอยหา
ตะเข็บ, หยิกเล็บเจ็บเนื้อ, กินที่ลับไซ้ที่แจ้ง หรือ เสียรังวัด

ล้วนเป็นสำนวนที่เราคุ้นเคย หากมีใครยังไม่ทราบความหมาย ขอแนะนำให้หาความหมายจากพจนานุกรม

เราลองมาดูตัวอย่างอื่นๆ จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานกันบ้าง ขอรับรองว่าไม่ว่าท่านจะเปิดที่ตัวอักษรอะไร ท่านจะพบคำและวลีที่แสดงถึงความเป็นเจ้าบทเจ้ากลอนและเจ้าสำบัดสำนวนของคนไทยได้อย่างง่ายดาย ผู้เขียนเปิดไปที่หน้าอักษร ร เรือ ที่คำว่า ร้อง คำว่า ร้อง คำเดียวเป็นคำกริยาหมายถึง เปล่งเสียงดัง หรือใช้ในความหมายว่า ร้องเพลง ร้องไห้ จากคำว่า ร้อง มีลูกคำอีกมากเช่น ร้องขอ หมายถึง ขอเป็นทางการ ร้องทุกข์ หมายถึง บอกความทุกข์เพื่อขอให้ช่วยเหลือ ร้องเรียน หมายถึง เสนอเรื่องราว หรือหมายถึง ร้องทุกข์นั่นเอง ร้องเรียกร้องพา หมายถึง ต้องการตัว ร้องแรก หมายถึง ร้องเอ็ดตะโร บางทีเราจะเคยได้ยินใช้กันว่า ร้องแรกแหกกระเชอ ร้องท่มร้องไห้ หรือ ร้องไห้ร้องท่ม หมายถึง ร้องรำไรอย่างน้อยยกน้อยใจ

ขยับดูต่อไปที่คำว่า รอด ก็พบ รอดหูรอดตา หมายถึง หลงหูหลงตาไป

ดูเรื่อยไปอีกถึงคำ ร้อน ก็พบ ร้อนร้อน หมายถึง ง่าย ๆ เช่น หากินร้อนร้อน ร้อนรับร้อนเร่ หมายถึง เตร็ดเตร่ไปมา

ดูคำว่า ร้อย ก็ได้พบ ร้อยลั่นกะลวณ หมายถึง
ชอบพูดกลับกโลกตลบตะแลง ร้อยสี่ร้อยอย่าง หมายถึง
ต่างๆ นานา บางทีก็ใช้ว่า ร้อยสี่พันอย่าง ร้อยเอ็ดเจ็ด
หัวเมือง หมายถึง ทั่วทุกแห่งหน

เปลี่ยนตัวอักษรบ้าง ไปที่ตัว ก ไก่ ได้พบคำและ
วลีซึ่งเราใช้พูดกันในชีวิตประจำวัน ที่แสดงให้เห็นความ
สามารถของคนไทยในการเล่นเสียงและอักษร สร้างเป็นคำ
ที่มีความหมายต่างๆ เช่น กะบิ้งกะบอน กะปริดกะปรอย
กะปริบกะปรอย กะปลกกะเปลี้ย กะป้ากะเป๋อ กะเป็บ
กะป้าบ กะผลุบกะโผล่ กะโผลกกะเผลก กะร้องกะแร่ง
กะรุงกะรัง กะเรียกระราด กะล่อยกะหลิบ กะลั้มกะเหลี้ย
กะเล่อกะล่า กะหริ่อมกะแหริ่ม คำเหล่านี้เข้าใจว่าคงมี
คนหลายคนเขียนไม่ถูก แต่ใช้พูดอยู่บ่อยๆ และอาจจะมี
บางคนไม่เข้าใจความหมายของบางคำ

ผู้เขียนพลิกข้ามไปที่ตัวอักษร ด เด็ก ได้พบสำนวน
เด็ดดอกไม้ไว้ชั่ว เด็ดบัวไม้ไว้ใย, เด็ดปลีไม่มีใย ดูเอาเถิด
ความหมายเดียวกันก็ยังสรรคำมาพูดเปรียบเปรยได้ต่างๆ

พลิกไปที่ตัว ต เต่า ได้พบสำนวน ตามใจปาก
ลำปากท็อง, ตายประชดป่าช้า, ตายฝั่งยังเลี้ยง

ผ่านไปอักษร ผ ฝ พบสำนวน ฝักร้อนจะนอนเย็น,
ฝัเย็นจะดินตาย

ผ่านไปอักษร ม ม้า พบสำนวน มากชี้ควาย
หลายชี้ช้าง, ไม่ได้เบี่ยงออกข้าว, ไม่ได้เบี่ยงเอาข้าว, ไม่ล้ม
เงาหาย

ตัวอย่างเพียงเท่านี้คงพอให้เห็นและเข้าใจว่า ที่ว่า
คนไทยเจ้าบทเจ้ากลอน เจ้าสำนวนนั้นเป็นอย่างไร เพียงแต่
ผู้เขียนไม่มั่นใจว่าคำกล่าวนี้อาจเป็นจริงอยู่นานสักเท่าไร
เพราะสังเกตดูคนในปัจจุบันรู้จักสำนวนต่างๆ น้อยลง เหตุที่
เกิดความไม่แน่ใจมาจากวันหนึ่งได้ฟังผู้รายงานข่าวทาง
วิทยุพูดว่า "จับบ่าพุดกัน" เราสูญเสียสำนวนไทยไปแล้ว
สำนวนหนึ่งให้แก่การฟังไม่ได้ศัพท์จับไปกระเดียด คือ
สำนวน ชายผ้าเอาหน้ารอด มีผู้นำไปใช้ว่า แก่ผ้าเอา
หน้ารอด อย่างหน้าตาเฉย ผู้รายงานข่าวทางสถานีวิทยุ
ยังใช้สำนวน จับบ่าพุดกัน อีก ชะรอยจะเป็นสำนวนใหม่
ผสมผสานระหว่าง เปิดอกพุด และ จับหัวเข้าพุด หรืออย่างไร
อีกตัวอย่างของความเปลี่ยนแปลงทางการใช้ภาษาที่ส่อเค้า
ว่าคนรุ่นใหม่อาจจะไม่ชอบใช้ภาษาคล่องจอง เห็นได้จาก
เพลงสมัยใหม่ที่ไม่นสนใจคำสัมผัสคล่องจอง

ผู้เขียนเข้าใจว่าที่เรานำสำนวนต่างๆ มาใช้พุดจากกัน
ในปัจจุบัน น่าจะเป็นส่วนน้อยของสำนวนไทยที่บรรพบุรุษ
ของเราคิดขึ้นและถ่ายทอดตกมาเป็นสมบัติของคนรุ่นเรา
ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมารุ่นก่อนปู่ย่าตายาย มารุ่นพ่อ
แม่ จนถึงรุ่นเรา ถ้อยคำภาษาสำนวนคงตกหล่นหายสูญไป

จากชีวิตประจำวันของเราไม่ใช่น้อย และกว่าจะถึงรุ่นลูกหลานเหลนต่อไปข้างหน้า ถ้อยคำสำนวนที่บรรพบุรุษสร้างสมไว้ให้ก็คงสูญหายไปอีกมาก และในที่สุดจะเหลือไว้สักเท่าไร หรือจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างไร ในรุ่นเรา呢 การสูญหายและเปลี่ยนแปลงทางภาษาเราพบได้ทุกวัน คำวลี และสำนวนที่ผู้เขียนยกมากล่าวเป็นตัวอย่างถึงความเป็นเจ้าของสำนวน เจ้าบทเจ้ากลอนของคนไทยในการใช้ภาษานั้น มีหลายตัวอย่างที่ผู้เขียนก็ไม่เคยพบมาก่อน และคงมีอีกหลายคนที่ไม่รู้จักและไม่ทราบความหมายเหมือนกัน ผู้เขียนขอเพียงอย่างเดียวว่า ถ้าไม่รู้จัก ไม่ทราบความหมาย หรืออาจจะรู้คล้อยคล้ายคลึงคลา ขอให้เปิดหาความหมายจากพจนานุกรมจะได้ใช้ได้ถูกต้อง ตัวอย่างการใช้สำนวนผิดๆ ถูกๆ หรือจากเพลงที่ไม่สนใจให้ความสำคัญในการเลือกสรรถ้อยคำที่มีความหมายลึกซึ้งหรือแฝงความนัยที่ต้องคิด และมีเสียงสัมผัสที่ให้อรรถรสและทำนองตามความรู้สึกและอารมณ์ ทำให้ต้องคิดว่า คำกล่าวนั้นว่า คนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน นิยมใช้สำนวนสื่อความหมายเป็นนัยกินใจให้คิด คงจะหายสาบสูญไปสักวันหนึ่งในอนาคต

๑ พ่า สัตว์ตัดชีพสุ
 ข้าง ไทใหญ่เนื้อหนังเอ็น
 เอา ทั้งธรณีเหม็น
 งา นิดหนึ่งกว่าเนื้อ

ทนเจ็บ
 ท่อนเอื้อ
 มุ่งแต่ งานา
 โฉดชำนาญแสยง ฯ

๑ อด กลั่นกลืนไว้ก่อน
 เปรี๊ยะ จมบ่มไว้อย่าง
 ก็น เสียดสีภายหลัง
 ทวาน แห่งการหวังไซ้

การหวัง จิตต์แฮ
 สุกได้
 เลิศรส รู้ฤา
 สุกแล้วทวานเหลือ ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

๑ จับสิ่งใดก็ได้
 พลาดพลิกจากตัวถือ
 เสียทรัพย์ยับอายภา
 ตั้งจับทางงูไว้

มันมือ
 โทะให้
 ทราบเท่า ศูนย์แะ
 วัดแว้งวายปราณ ฯ

๑ จับงู หมูร้ายพิษ
 ข้างทาง มันมกอีก
 จับช้าง ขาดีสัตว์คิก
 กลางแปลง จะแฝงส่อน

พลิก
 ทกย่อน
 สูงใหญ่
 หลบลี้เหลียมไทน ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

จับ จับ... และจับ...

จาก บทความเรื่อง อันเนื่องมาจาก 'จับหัวเข้า พุดกัน' ซึ่งผู้เขียนแสดงความวิตกว่า ความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน เจ้าสำนวนโวหารของคนไทย ทำท่าจะค่อยๆ หดไป โดยสังเกตจากบทเพลงที่แต่งและร้องกันในปัจจุบัน ไม่ค่อยมีสัมผัส และสื่อมวลชนก็มักจะใช้สำนวนผิดๆ ง่ายๆ เช่น ใช้สำนวนว่า จับป่าพุดกัน แทนที่จะใช้ว่า จับหัวเข้า พุดกัน จากการที่ได้ฟังผู้สื่อข่าวใช้สำนวนเคลื่อนจาก เข้า เป็น ป่า นี่เองผู้เขียนจึงได้โอกาสศึกษาความหมายของคำ และสำนวนที่มีคำว่า จับ จากพจนานุกรม โดยเริ่มจากคำ ตั้งว่า จับ แล้วศึกษาลูกคำของมันทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับ คำและสำนวนต่างๆ ที่เนื่องจากคำว่า จับ เพิ่มเติมจากที่เคย รู้อยู่แล้วเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะขอนำมากล่าวเพียงบาง ตัวอย่างดังต่อไปนี้

จับ เป็นคำกริยา หมายถึง อาการที่ใช้มือแตะต้อง สิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอดจนกำไว้ยึดไว้ หรืออาจจะหมายถึงเกาะ

เช่น ประโยคว่า

เวลาขึ้นรถประจำทางเราต้องจับราวให้มัน
มั่นคงนั้นอาจจะถูกรถเหวี่ยงล้มลุกคลุกคลานได้

จับ อาจจะหมายถึง ติด เช่น

เราควรขัดกันหม้อหรือกันกระทะทุกครั้ง
ที่ใช้ เพราะหากปล่อยให้เขม่าจับจนหนาจะขัด
ออกยาก

จับ อาจจะหมายถึง จับยึดเอาตัวไว้ ซึ่งบางครั้งเรา
ใช้คำว่า จับ คำเดียว หรืออาจจะใช้ว่า จับกุม ก็ได้ เช่น
ตำรวจจับผู้ร้าย

นอกจากนี้ จับ ยังมีความหมายว่า เริ่ม เช่น จับ
เรื่องตั้งแต่พระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อสมุทร และยังหมายถึง
อาการที่ทำขมจนให้เป็นหัวๆ เรียกว่า จับขมขื่น

จากคำว่า จับ ซึ่งเป็นคำตั้ง มีลูกคำที่เกิดจากการ
นำคำอื่นมาประสมอีกมาก เช่น จับความ เป็นคำกริยา
หมายถึง จับใจความ หรือเข้าใจความหมาย เช่น

ครูภาษาไทยถูกบ่นมากว่าสอนหนังสือ
อย่างไร เด็กๆ เวลาฟังหรืออ่านอะไรจึงจับความ
ไม่ค่อยได้

จับจด เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ลักษณะที่ทำไม่จริงจัง เช่น

ครูพยายามฝึกสอนลูกศิษย์ไม่ให้มีนิสัย
จับจด ทำอะไรไม่ทำจริง คนที่หนักไม่เอาเบา
ไม่สู้จะประสบความสำเร็จในชีวิตได้ยาก

จับเจ้า เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง หงอยเหงา
หงอยก้อย เช่น

คุณดาเรณีสั่งลูกดี สอนให้ใช้เวลาให้เป็น
ประโยชน์ เวลาเรียนก็เรียน เวลาเล่นก็เล่น
เวลาไม่เรียนหรือเล่นก็มีงานอดิเรกทำ ไม่มี
เสียละที่จะนั่งจับเจ้าเหงาหงอยไม่รู้จะทำอะไร

ลูกคำของ จับ ที่เป็นคำประสม ๒ คำยังมีอีก เช่น
จับไข้ หมายถึง อากาศที่ไข้ขึ้นสูง จับจอง หมายถึง เข้า
ครอบครองที่ดินสาธารณะไว้เพื่อตน จับตา หมายถึง ถูกตา
เหมาะตา หรือหมายถึง คอยเฝ้าสังเกต หรือจ้องระวังระไว
ซึ่งอาจจะใช้ว่า จับตาดู ก็ได้ จับผิด หมายถึง จับความผิด
ของผู้อื่น จับยาม หมายถึง ดูฤกษ์ ดูยาม หรือ นับยาม
ซึ่งเรามักจะได้ยินใช้คู่กับ สามตา เป็น จับยามสามตา
เป็นต้น

ลูกคำของ จับ อีก ๒ คำที่เคยเป็นคำพูดติดปากของ
แฟนภาพยนตร์โทรทัศน์ยุคก่อนคือ จับเป็น และ จับตาย
มีความหมายเข้าใจไม่ยาก ดังตัวอย่าง

ภาพยนตร์โทรทัศน์เรื่อง ไอ้ปิ่นโต พระเอก
ซึ่งสตีฟ แมคควีนแสดงนำ เป็นนักล่าเงินรางวัล
เที่ยวแคะรอยผู้ร้ายที่ทางการต้องการตัว แล้ว
จับเป็น คือจับตัวผู้ร้ายโดยไม่มา หรือบางครั้ง
จับตาย คือจับมาโดยปราศจากชีวิต ส่งให้
นายอำเภอ

คำว่า จับ มีลูกคำที่ใช้เป็นสำนวนหลายสำนวน เช่น
สำนวน จับงูข้างทาง เป็นคำกริยา หมายถึง ทำสิ่งที่
เสี่ยงต่ออันตราย ความหมายนี้คงมาจากที่เราสังเกตเห็น
ธรรมชาติของงู การจับงูที่ทางเป็นอันตรายมาก เพราะงูจะ
เี่ยวตัววัดวัดหัวกัดเข้าที่มือของผู้ที่จับมันอย่างรวดเร็วจน
หลบไม่ทัน ดังตัวอย่าง

ฉันเตือนคุณโสภาแล้วว่า เรื่องนี้อย่าจับงูข้าง
ทาง จะประท้วงที่ไม่ได้ตำแหน่งอย่างไรก็ทำไป
อย่ายื่นใบลาออก มันอันตราย แล้วจริงไหมล่ะ
หัวหน้าเขื่อนอมิตันที ทีนี้จะทำอย่างไร

จับด้าถล้าแดง เป็นอีกสำนวนหนึ่ง เป็นคำกริยา หมายถึง มุ่งอย่างหนึ่งไปได้อีกอย่างหนึ่ง หรือมุ่งอย่างหนึ่งกลายเป็นอีกอย่างหนึ่ง เช่น

เมื่อวานนี้คุณสำหรับ จับด้าถล้าแดง อดสำห
ลังงานไปดักดูสามีที่ศูนย์การค้าแห่งหนึ่ง เพราะ
มีคนส่งข่าวว่าสามีแอบนัดพบผู้หญิงอื่น ที่ไหน
ได้กลับไปพบลูกชายหนีโรงเรียนไปมั่วอยู่ที่ตู้เกม

จับตัววางตาย เป็นอีกสำนวนหนึ่ง เป็นคำกริยา หมายถึง กำหนดลงไปแน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง หรือกำหนดตัวบุคคลให้ประจำหน้าที่โดยเฉพาะ แต่สำนวนนี้อาจจะใช้กับบุคคลหรืออะไรก็ได้ มูลเหตุคงจะมาจากการเล่นหมากรุก ที่ถือกันว่า เดินตัวไหนไปที่ตาไหนแล้วต้องอยู่ที่นั่น ห้ามเดินใหม่ ตัวอย่างการใช้สำนวนนี้ เช่น

ผมจับตัววางตายคุณสมศักดิ์ให้ดำรงตำแหน่ง
หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์ จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง
อย่างแน่นอน

จับเสือมือเปล่า ก็เป็นอีกสำนวนหนึ่ง เป็นคำกริยา หมายถึง แสวงหาประโยชน์โดยตัวเองไม่ต้องลงทุน เช่น

เดี๋ยวนี้วัฒนธรรมมีรายได้จากการขายเสื้อผ้า
เดือนหนึ่งๆ ไม่ต่ำกว่าสามหมื่นบาท แรกเริ่มเขา
จับเสื้อมือเปล่าๆ อาศัยเพื่อนช่วยค้าประกัน
ให้ จึงรับเสื้อผ้าไปก่อนโดยไม่ต้องจ่ายเงิน ขาย
ได้แล้วจึงเอาเงินไปให้บริษัท

นอกจากนี้ก็มี จับปลัดจับผลู หมายถึง จับผิดๆ
ถูกๆ หรือบังเอิญเป็นไปโดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น

ภัทราจับปลัดจับผลูไปทำงานเป็นมัคคุเทศก์
แทนสุภา เพราะสุภาต้องไปเรียนต่างประเทศ
อย่างกะทันหัน และบริษัทท่องเที่ยวขาดคนจึง
ขอให้สุภาหาคนมาแทน จนบัดนี้ภัทราเป็น
มัคคุเทศก์มา ๕ ปีแล้ว ทั้งๆ ที่เธอเคยอยาก
เป็นครูมาแต่แรก

และ จับแพะชนแกะ ซึ่งหมายถึง ทำอย่างขอไปที
ไม่ได้ใช้อย่างนี้ก็เอาอย่างนั้นเข้าแทนเพื่อให้ลุล่วงไป

รวมทั้งสำนวน จับหัวเข้าพุด ซึ่งหมายถึง พุดได้
อย่างเป็นกันเอง อันเป็นที่มาของการศึกษาความหมาย
ของคำว่า จับ และลูกคำของคำว่า จับ ที่ได้กล่าวไปแล้ว
ทั้งหมดนั่นเอง

พักผ่อนสอนภาษา

แต่ ละครอบครัวคงใช้เวลาพักผ่อนวันสุดสัปดาห์แตกต่างกันไป ครอบครัวของผู้เขียนซึ่งมีพี่น้องหญิงชายรวม ๗ คน แต่แต่งงานมีครอบครัวไปเพียง ๓ คน และยังคงตั้งบ้านเรือนอยู่ในรั้วเดียวกันและบริเวณใกล้เคียงกัน จะใช้เวลาพักผ่อนร่วมกันในช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ต่างๆ ด้วยการพาลูกหลานไปเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวในต่างจังหวัด ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก เช่น ไปเที่ยวชายทะเลที่บางแสน และพัทยา ไปเที่ยวน้ำตกสามหลั่น น้ำตกมวกเหล็ก หรือเขาใหญ่ ที่สระบุรี ไปเที่ยววังตะไคร้ที่นครนายก ไปเที่ยวสวนผลไม้ในฤดูกาลผลไม้ที่ปราจีนบุรี ระยอง เป็นต้น

ในการไปเที่ยวพักผ่อนแต่ละครั้งจะมีเด็กๆ อายุไล่เลี่ยกันไปด้วยกันไม่ต่ำกว่า ๓ - ๔ คน ผู้เขียนจำได้ว่า การเที่ยวนี้เริ่มมาตั้งแต่หลานชายคนแรกอายุประมาณ ๒ ขวบ ซึ่งนับเวลาก็กว้างไปประมาณ ๓๐ ปีแล้ว จากนั้นมาสมาชิกก็

เพิ่มเป็น ๒ คน แล้วก็ ๓ คน แล้วก็ ๔ คน ในที่สุดก็ถึง ๘ คน หลานก็คนๆ จะถูกอัดเข้าไปในรถโพล์กเต่าคันเล็ก ซึ่งป้าน้าอาคนหนึ่งซึ่งคือพี่สาวของผู้เขียน จะเป็นผู้ขับ ไป ป้าน้าอาอีกคนหนึ่งซึ่งคือผู้เขียนเอง จะนั่งคู่ไปด้วย โดยมีหลานเล็ก ๒ คนนั่งอยู่บนตัก หลานเล็กบนตักนี้จะเปลี่ยนหน้ากันไป เมื่อตัวยังเล็กนั่งตักได้ ๒ คนก็นั่งทั้งสองคน ครั้นตัวโตขึ้นนั่งได้คนเดียว เด็ก ๒ คนก็จะผลัดกันนั่ง และเมื่อโตเกินกว่าจะนั่งตักก็ต้องสละสิทธิ์ให้แก่น้องที่เล็กลงไป ที่นั่งด้านหลังก็มักจะมีน้าอาอีกคนหนึ่ง พร้อมกับเด็กๆ ที่ตัวโตหน่อย เด็กๆ ที่นั่งด้านหลังมักจะแย่งนั่งตรงตำแหน่งกลางระหว่างที่นั่งด้านหน้า ๒ ข้าง เพราะเป็นตำแหน่งที่สามารถมองเห็นถนนหนทางและสิ่งต่างๆ ได้กว้างและชัดเจน

เป็นเช่นนั้นปีแล้วปีเล่าจนหลานรุ่นแรกทยอยกันโตเข้าวัยรุ่น ก็เลิกสนใจที่จะไปไหนมาไหนกับป้าน้าอาที่แก่ลงๆ แต่ป้าน้าอาชุดเดิมในช่วงหลังก็ยังคงมีหลานรุ่นเล็กลงไปให้พาไปเที่ยวได้อยู่ เพียงแต่มีจำนวนน้อยลง ไม่คึกคักเจียวจ้าวเหมือนรุ่นแรกๆ ปัจจุบันเหลือหลานรุ่นเล็กให้พาไปเที่ยวแบบเดิมเพียง ๒ คน คือหลานชายวัย ๖ ขวบ และหลานสาววัย ๑๑ ขวบ และล่าสุดมีสมาชิกใหม่คือหลานชายวัย ๒ ขวบ ซึ่งเป็นหลานย่าขอมาร่วมขบวนด้วย

และก็เป็นธรรมดาที่เมื่อโซเฟอร์ (คนเดิม) ขราลง มือเท้าไม่ว่องไว หูตาเสื่อมสภาพ การขับรถทางไกลย่อมไม่สะดวก จึงมีการเที่ยวเชิญให้หลานชายรุ่นโตมาขับรถให้ การพักผ่อนสุดสัปดาห์ด้วยการขับรถพาหลานไปเที่ยวไกลๆ ทุกวันนี้จึงน้อยลง ประกอบด้วยผู้ใหญ่ซึ่งขราแล้ว ๓ - ๔ คน (อาจจะ) มีเด็กอายุ ๒ ขวบ ๑ คน เด็กอายุ ๖ ขวบ ๑ คน ๑๑ ขวบ ๑ คน และคนขับอายุ ๒๑ ปีอีก ๑ คน

ความสนุกเพลิดเพลินระหว่างเดินทางมีมากพอๆ กันกับเมื่อไปถึงสถานที่อันเป็นจุดหมายปลายทาง ความสนุกระหว่างเดินทางอยู่ที่เด็กๆ ได้แข่งขันประชันความสามารถในเรื่องต่างๆ ที่กำหนดกันขึ้น การเล่นเกมสมัยเกือบ ๓๐ ปีก่อนสนุกมากกว่าปัจจุบัน เพราะมีเด็กหลายคนซึ่งอยู่ในวัยไม่ห่างกัน ความสามารถไม่ไกลกันนัก แต่ปัจจุบันเนื่องจากมีเด็กเพียง ๒ - ๓ คน ซึ่งวัยห่างกันคือ ๖ ขวบ ๑๑ ขวบ และ ๒๑ ปี แม้จะให้เด็กอายุน้อยที่สุดคือ ๖ ขวบเป็นคนตั้งเรื่องก็มักจะเล่นไปได้ไม่นาน เพราะคนตั้งเรื่องจะหมดภูมิก่อนทุกที บางครั้งเด็กเล็ก ๒ คนก็ผินกำลังต่อสู้กับพี่ชายหนุ่ม ส่วนใหญ่ก็แพ้ก็ ร้อนถึงป้าน้าอา(บางครั้งมีแม่ด้วย) ต้องเข้าช่วยเป็นบางครั้ง

การเล่นสนุกของคณะเรามักจะเริ่มเมื่อเดินทางเข้าเขตชนบท เรามักจะเริ่มด้วยการทายชื่อต้นไม้ดอกไม้ที่

พบเห็นสองข้างทาง รายการนี้ป้าน้าอามักจะเป็นคนถาม เด็กจะต้องผลัดกันเป็นผู้ตอบ ชื่อต้นไม้หรือดอกไม้ที่ถามตอบ กันก็จะซ้ำๆ เช่น ต้นกล้วย ต้นมะพร้าว ต้นมะขามเทศ ต้นพุทรา ต้นตาล ต้นกำมปู ต้นมะม่วง ต้นตะแบก ต้นคูณ ดอกเฟื่องฟ้า ดอกชบา ดอกพุทธรักษา ดอก หางนกยูง ดอกเข็ม ฯลฯ เล่นรถไปพักเดียวเด็กๆ ก็รู้จัก ชื่อต้นไม้ดอกไม้ที่นำมาทายกัน เพราะส่วนใหญ่ตามแนวถนน และตามบ้านคนนิยมปลูกต้นไม้และดอกไม้ซ้ำๆ แม้เด็กเล็ก ที่สุดก็รู้จักและจำชื่อได้ บางครั้งหลานที่โตหน่อยจะขอกลับ เป็นคนถามบ้าง ให้ผู้ใหญ่ตอบ ผู้ใหญ่จะตกลงเสมอ แต่ขอ ข้อแม้ว่าคนถามต้องรู้จักต้นไม้ดอกไม้ที่ตนทาย ผลสุดท้าย การตั้งคำถามก็ตกเป็นของป้าน้าอามีก

เมื่อเบื่อทายชื่อต้นไม้ดอกไม้ ก็เป็นรายการร้องเพลง ตามความสมัครใจ จะร้องเดี่ยวหรือคู่หรือเป็นหมู่ก็ได้ แต่ ทุกคนจะต้องร้อง เพลงเก้งประจําภที่ตองร้องกันทุกครั้งคือ เพลง เป็ดอาบนํ้าในคลอง.... ว้าวลอยอยู่ในท้องฟ้า.... ซ้างๆๆ....

ต่อไปเป็นรายการทายอะไรเอ่ย เด็กๆ จะตั้งปัญหา และตอบกันเอง ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยยอมเสียเวลาคิดคำตอบ กัน จะรีบยอมแพ้เพื่อให้ผู้ตั้งปัญหาเฉลยโดยเร็ว ตนจะได้ ตั้งปัญหาบ้าง ในกรณีนี้ป้าน้าอามักจะค้าน ไม่ให้รีบยอมแพ้

ต้องพยายามคิดก่อน ปัญหาที่ถามๆ กันก็เช่น โคะอะไรไม่มีเขา ปลาอะไรมี ๒ หน้า รถอะไรไม่มีล้อ แม่เด็กเล็กที่สุดวัย ๓ ขวบก็ต้องตั้งปัญหาด้วย ครั้งหนึ่งหลานวัย ๓ ขวบตามพี่ๆ ว่าสัตว์อะไรตัวใหญ่ที่สุดในโลก พี่ๆ ก็ทายว่าช้าง สัตว์ใหญ่กว่าช้าง สัตว์ประหลาด ทายเท่าไรก็ไม่ถูก เจ้าของปัญหาเฉลยด้วยความภูมิใจว่า คือสัตว์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก ถ้าผู้ใหญ่เป็นฝ่ายตั้งปัญหาอะไรเอ่ย... จะไม่เหมือนของเด็ก เช่น อะไรเอ่ย ดันเท่าครกใบปอกดิน, ดันเท่าแขนใบแล่นเสี้ยว, ดันเท่าขาใบวาเดียว, ทางโน้นก็ฟ้าทางนี้ก็ฟ้า เรือชะล่าแล่นกลาง, เรือบันหันยาทาสีเขียว เด็กดำนอนมุ้งขาว, สูงเทียมฟ้าต่ำกว่าหญาณิดเดียว เป็นต้น

จากนั้นก็เป็นการต่อคำคล้องจอง เริ่มที่เด็กเล็กที่สุด ใครที่เอ่ยคำไม่คล้องจองกับคำที่มาก่อน หรือเอ่ยคำที่แม้จะคล้องจองแต่ซ้ำกับคำที่เอ่ยกันไปแล้ว มีโอกาสแก้ตัว ๑ ครั้ง ถ้าหากคำไม่ได้ถือว่าแพ้ ต้องออกจากการแข่งขันไป เช่น หลานวัย ๓ ขวบเอ่ยนำด้วยคำว่า ฟ้า คำคล้องจองอื่นๆ ก็ตามมา เช่น ม้า น้ำ บ้า หน้า กล้า บ้า คนเอ่ยคำว่า บ้า ต้องออกจากการแข่งขัน ใครยืนหยัดอยู่เป็นคนสุดท้ายจะเป็นผู้ชนะ บางครั้งอาจจะเริ่มด้วย ผนตก แล้วต่อด้วย หกล้ม ส้มเขียวหวาน จานกระเบื้อง.... เป็นต้น

บางครั้งเล่นต่อคำที่มีเสียงขึ้นต้นด้วย กะ หรือ กระ หรือขึ้นต้นด้วยเสียง มะ เป็นการเล่นที่ยากขึ้นจึงมักจะแบ่งเป็นสองฝ่าย โดยมีผู้ใหญ่อยู่แต่ละฝ่ายด้วย เริ่มแรกก็จะเป็นค่าง่ายๆ ที่เด็กๆ รู้จักดี และจะค่อยๆ เป็นคำยาก ทำให้เด็กได้รู้จักคำใหม่ๆ เช่น กระทะ กระที กระเป่า กระถาง...กระบวย กระจุต กระจับ....กระจิริต กระหลาป่า กระจั่วหลิว กระปรีกระเปร่า กระตือรือร้น.... หรือ มะขาม มะพร้าว มะเขือ มะนาว มะละกอ....มะปริง มะขวิด มะเดื่อ มะหวด มะเกลือ....

เมื่อสองสามสัปดาห์ที่ผ่านมา หลานชายวัย ๖ ขวบ ตั้งเรื่อง สี เขาขึ้นต้นด้วย สีขาว หลานสาววัย ๑๑ ขวบ และหลานหนุ่มวัย ๒๑ ปีกี้อยู่สีต่างๆ ต่อกัน สีเขียว สีฟ้า สีแดง เมื่อเอ่ยสีไปหลายๆ สีเข้า หลานชายคนเล็กเริ่มเอ่ยสีที่แปลกออกไปคือ สีทอง สีนาค สีนิล ฟังๆ และป้าน้าอา เริ่มสงสัยว่ารู้จัก สีทอง สีนาค สีนิลได้อย่างไร เรียนมาจากโรงเรียนหรือ หลานชายตอบว่าชื่อหมา ๓ ตัวที่บ้านของเรา อะไรล่ะ นี่คือนิเวศของความสุขสนทนาก็เห็นได้ชัด ซึ่งทำให้เกิดเสียงหัวเราะได้ตลอดการเดินทาง

การใช้เวลาช่วงหยุดสุดสัปดาห์พาลูกหลานไปเที่ยวพักผ่อน จากประสบการณ์ในครอบครัวของผู้เขียนที่นำมาเล่าสู่กันฟังนี้ ผู้เขียนคิดว่าเด็กๆ ได้ประโยชน์หลายอย่าง

เช่น รู้จักสังเกตต้นไม้ใบหญ้า สิ่งรอบตัว รู้จักชื่อสัตว์
สิ่งของ เครื่องใช้ต่างๆ รู้จักคำในภาษาไทยเพิ่มขึ้น และ
ประโยชน์อีกอย่างหนึ่งคือความสนิทสนมใกล้ชิดกันในระหว่าง
พี่น้อง ญาติผู้ใหญ่มากับลูกหลาน ซึ่งมีความสำคัญมากใน
แต่ละครอบครัว

๑ ทุง สารใส่หม้อล้น
ข้าว คลุกใส่กระต่าย
ประจต์ สุนัขให้หาย
หมา เปรียบข้าชั่วใจ

เหลือหลาย
ท่มไว้
โลมลัก ทายฤ
ยิ่งให้ยิ่งกิน ฯ

๑ ป้าง มัจฉาใหญ่หน่อย
ปลา สุกเสร็จตังต้น
ประจต์ แมวจะให้มัน
แมว เช่นบ่าวชั่วใจ

นับอนันต์
แตกให้
ทายละโมภ ทายฤ
ยิ่งให้ยิ่งเทิม ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

เรียนภาษาจาก ‘พ่อ’ และ ‘แม่’

การ เรียนเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ถ้าเรารู้จักหาโอกาสและสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมโดยที่เด็กๆ ซึ่งอยู่ในวัยที่จะต้องเรียนรู้สิ่งต่างๆ ไม่ทันรู้สึกว่าเป็นการเรียน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ง่าย ยิ่งบรรยากาศการเรียนมีความสนุกสนานและมีการแข่งขันบ้างเล็กน้อย การเรียนรู้ก็ยิ่งจะเกิดขึ้นด้วยความเต็มใจและกระตือรือร้น ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ การเรียนภาษาก็ไม่ต่างจากการเรียนเรื่องอื่นๆ

ผู้เขียนเคยกล่าวไว้ใน ตอน **พักผ่อนสอนภาษา** ว่า เด็กๆ สามารถเรียนรู้เรื่องการใช้ภาษาได้ในขณะที่ญาติผู้ใหญ่พาไปเที่ยวพักผ่อนในวันหยุด มีเรื่องให้เล่นสนุกระหว่างการเดินทางมากมาย เรื่องที่จะกล่าวในตอนนี้ก็มาจากการเล่นสนุกในครอบครัวระหว่างเดินทางไปเที่ยวพักผ่อนนั่นเอง ซึ่งทำให้ผู้เขียนได้แนวคิดที่นำมาเล่าสู่กันและถือโอกาสขยายความเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้ภาษา คราวหนึ่งผู้เขียน

และพี่น้องซึ่งเป็นแม่ป้าน้าอาของหลานๆ ได้พาหลานต่างวัย ๓ คน คือเด็กวัย ๖ ขวบคนหนึ่ง วัย ๑๑ ขวบคนหนึ่ง และชายหนุ่มวัย ๒๑ ปีอีกคนหนึ่ง ไปเที่ยวพักผ่อนช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ที่ต่างจังหวัดตามที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำในครอบครัว ความจริงต้องกล่าวว่า หลานชายวัย ๒๑ ปีเป็นคนพาแม่ป้าน้าอาและน้องเล็กๆ ไปเที่ยวจะถูกกว่า เพราะเขาเป็นผู้ขับรถ ในระหว่างการเดินทางสมาชิกในรถก็เล่นสนุกกันเหมือนเคย มีอยู่ช่วงหนึ่งเล่นแข่งกันเอ่ยคำศัพท์ที่มีคำว่า พ่อ และ แม่ เป็นคำตั้ง ให้ชายหนุ่มเป็นฝ่าย พ่อ และเด็กเล็กกว่า ๒ คนช่วยกันเป็นฝ่าย แม่ ถือว่าเป็นตัวแทนของแม่ป้าน้าอาซึ่งเป็นหญิงล้วน ต่างฝ่ายต้องหาคำอื่นมาต่อคำของตัวสลับกันไป ฝ่ายไหนคิดคำไม่ออกก็เป็นฝ่ายแพ้ ให้เด็กเล็กที่สุดตั้งต้นก่อนตามเคย ฝ่ายแม่ขึ้นต้นด้วยคำ แม่จ๋า ฝ่ายพ่อตามด้วย พ่อจ๋า ฝ่ายแม่ต่อว่า แม่ครับ ฝ่ายพ่อล้อว่า พ่อครับ ร้อนถึงผู้สูงวัยต้องห้ามว่าต้องหาคำที่มีความหมายเฉพาะของมัน ไม่ใช่แบบพ่อครับแม่ครับ ฝ่ายคู่เด็กเห็นที่จะคิดไม่ออกจึงเกี่ยงให้พี่ชายหนุ่มขึ้นต้น ชายหนุ่มขึ้นต้นว่า พ่อบ้าน คู่เด็กรับด้วย แม่บ้าน ชายหนุ่มตั้งคำใหม่ว่า พ่อครัว ฝ่ายเด็กตามด้วย แม่ครัว จึงเกิดการล้อไล่คำกันไปเป็นคู่ๆ เช่น พ่อบ้าน-แม่บ้าน พ่อครัว-แม่ครัว พ่อค้า-แม่ค้า

การประชันขันแข่งผ่านไปพักเดียว ชายหนุ่มเริ่มจะจน จึงเสนอคำว่า พ่อว๊ว ฝ่ายเด็กก็สนองว่า แม่ว๊ว พอเสนอพ่อม้า ก็สนองว่า แม่ม้า ฯลฯ ผู้ใหญ่ทนไม่ไหวต้องห้ามอีกว่าผิดกติกา ไม่ได้ให้หาคำแทนสัตว์ชนิดต่างๆ สักหน่อย ในที่สุดชายหนุ่มยอมแพ้ ฝ่ายเด็กสามารถยกคำที่นำหน้าด้วย แม่ ได้อีก ๑ คำโดยเด็ก ๑๑ ขวบ คือคำว่า แม่บท เพราะตัวเจ้าคุณเคยเนื่องจากเคยหัดรำแม่บทเพื่อแสดงในงานวันปีใหม่ของโรงเรียน ฝ่ายเด็กจึงชนะเด็ดขาด

ผู้เขียนได้เปิดพจนานุกรมเปรียบเทียบคำที่มีคำว่า พ่อ และ แม่ เป็นคำตั้ง ได้พบลูกคำจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นคำที่เป็นได้ทั้งหญิงและชายตามที่หลานๆ ของผู้เขียนเล่นล้อกัน เช่น

- คำที่ผู้ใหญ่เรียกผู้ชายหรือผู้หญิงที่มีอายุน้อยกว่าด้วยความสนิทสนมหรือรักใคร่ เช่น พ่อเจิม แม่เกด หรือเป็นคำเรียกอย่างเอาใจ เช่น พ่อคุณ แม่คุณ

- ผู้ชายหรือผู้หญิงที่ทำกิจการหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ถ้าทำครัวก็เรียกว่า พ่อครัว แม่ครัว ถ้าค้าขายก็เรียกว่า พ่อค้า แม่ค้า

หญิงชายที่ทำงานประเภทค้าขายนี้ ถ้าสังเกตจะเห็นว่าคนทั่วไปเลือกใช้คำ พ่อค้า หรือ แม่ค้า แตกต่างกันอยู่ เมื่อเอ่ยว่า แม่ค้า เรามักจะนึกถึงหญิงที่ขายสินค้า

ตามตลาดสด เช่น ขายผัก ขายปลา หรืออาจจะวางขายหรือตั้งรถเข็นขายของอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง เช่น ขายข้าวแกง ขายขนม ขายผลไม้ ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงที่ขายสินค้าอื่นๆ ซึ่งไม่เป็นไปตามลักษณะที่กล่าวแล้ว เช่น ขายต้นไม้ ดอกไม้ ผู้ซื้อก็ไม่สนิทปากที่จะเรียกขานหญิงผู้ขายว่า แม่ค้า ผู้เขียนเคยไปซื้อต้นไม้ที่ตลาดจตุจักร ถ้าจะถามหญิงคนขายว่า “แม่ค้า ไปยเขียนต้นไม้ราคาเท่าไร” ก็ไม่คล่องปากเหมือนถามแม่ค้าขายส้มที่ตลาดสดว่า “แม่ค้า ส้มกี่โลละเท่าไร” ยิ่งผู้ขายเป็นชาย ไม่ว่าจะขายอะไร ที่ไหน เรายังไม่ค่อยจะพูดว่า “พ่อค้า ผักคะน้ากี่โลละเท่าไร” หรือ “พ่อค้า กุหลาบกระถางนี้ราคาเท่าไร”

คำว่า พ่อค้า คนทั่วไปก็มีความรู้สึกว่ามีกรณีจะใช้เป็นพิเศษเหมือนกัน เช่น ชายหรือหญิงที่เปิดร้านจำหน่ายเครื่องสุขภัณฑ์หรือวัสดุก่อสร้าง เวลาเฝ้าพาดพิงถึงผู้ขายที่ค้าขายแบบนี้ เราจะพูดว่า “เขาเป็นพ่อค้า” ได้สนิทปากมากกว่าจะพาดพิงถึงหญิงที่ขายของในลักษณะเดียวกันว่า “เธอเป็นแม่ค้า” และถ้าเราเข้าไปในร้านเครื่องสุขภัณฑ์เพื่อซื้อกระเบื้อง เราก็ไม่เรียกทั้งเขาและเธอผู้ขายว่า “พ่อค้า (แม่ค้า) กระเบื้องลายนี้แผ่นละเท่าไร”

- ชายหรือหญิงที่ชักนำชายหญิงให้รู้จักกัน รักใคร่กัน หรือช่วยเหลือให้คู่รักได้ติดต่อหรือพบปะกัน เรียกว่า พ่อสื่อ แม่สื่อ

- ชายหรือหญิงที่ภรรยาหรือสามีตายหรือหย่าร้างกัน เรียกว่า พ่อม่าย แม่ม่าย เฉพาะแม่ม่ายที่มั่งมี มีคำเรียกว่า แม่ม่ายทรงเครื่อง ส่วนพ่อม่ายที่มั่งมี ไม่เคยได้ยินเรียก พ่อม่ายทรงเครื่อง

- ชายหรือหญิงที่เป็นสามีหรือภรรยาของแม่หรือพ่อของตัว แต่ไม่ใช่พ่อหรือแม่ของตัวเรียกว่า พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง

คำว่า พ่อเลี้ยง นี้ในพจนานุกรมยังให้หมายถึง ชายผู้มีฐานะดี ซึ่งเป็นคำที่เรียกผู้มีฐานะดีในภาคพายัพหรือภาคเหนือ คำว่า แม่เลี้ยง นั้นพจนานุกรมให้ความหมายเดียวว่าเป็น เมียของพ่อที่ไม่ใช่แม่ตัว แต่คนทั่วไปก็ใช้คำว่า แม่เลี้ยง เรียกหญิงผู้มีฐานะดีด้วย ซึ่งเราจะได้ยินได้ฟังและเข้าใจกันจนชินแล้ว

- ชายหรือหญิงที่เป็นสามีภรรยาและครองเรือนร่วมกัน เรียกว่า พ่อบ้าน แม่บ้าน หรือ แม่เรือน หรือ แม่เห้แม่เรือน หรืออาจจะเรียกคู่กันเป็น พ่อบ้านแม่เรือน

คำ พ่อบ้าน และ แม่บ้าน ยังมีความหมายอื่น คือ ใช้เรียกชายหรือหญิงที่มีหน้าที่จัดการงานธุรการในสถานที่ต่าง ๆ เช่น โรงพยาบาล โรงแรม เดิมทีคำเรียก แม่บ้าน จะใช้ในความหมายแคบคือหมายถึงหญิงผู้จัดการงานในบ้านเท่านั้น แต่เมื่อผู้หญิงทำงานนอกบ้านมากขึ้น หญิง

ผู้ทำงานและมีหน้าที่จัดการงานธุรการสถานที่ต่าง ๆ ก็เรียก
แม่บ้าน ด้วย

- ชายหรือหญิงที่เล็กกับภรรยาหรือสามี เรียกว่า
พ่อร้าง แม่ร้าง หญิงที่เป็นแม่ร้างอาจจะเรียกว่า แม่ม้ายั่วร้าง
แต่ไม่ค่อยเคยได้ยินเรียก พ่อร้าง ว่า พ่อม้ายั่วร้าง

- ชายหรือหญิงซึ่งเป็นหัวหน้าเลี้ยงหญิงสาวไว้
บำเรอชาย เรียกว่า พ่อเล้า แม่เล้า ในพจนานุกรมเก็บแต่
คำ แม่เล้า ไม่มี พ่อเล้า แต่ปัจจุบันมีการใช้ศัพท์ พ่อเล้า
กันมากจนเป็นที่ยอมรับ แต่เป็นการยอมรับแต่เฉพาะคำศัพท์
เท่านั้น คนที่เป็นพ่อเล้าหรือแม่เล้า สังคมรังเกียจ ไม่ยอมรับ
แน่นอน

- ชายที่เป็นพ่อเมืองหรือเจ้าเมืองหรือเจ้าครองนคร
และหญิงที่เป็นภรรยาเจ้าเมืองหรือเจ้าผู้ครองนคร เรียกว่า
พ่อเมือง แม่เมือง

- ชายหรือหญิงที่เป็นหมอผี มีอำนาจทำอะไรได้
ผิดธรรมดาโดยอาศัยผี เรียกว่า พ่อมด แม่มด แต่ใน
พจนานุกรมกล่าวถึงแต่คำว่า แม่มด เท่านั้น

ลูกคำของ พ่อ และ แม่ ที่ใช้ในความหมายว่าเป็น
เฉพาะชายหรือหญิงก็มีหลายคำ

คำที่มีความหมายถึงเฉพาะผู้ชาย เช่น

พ่อพวงมาลัย หมายถึงชายที่ปล่อยชีวิตตาม

สบาย ไม่ยอมดั่งตัวหรือทำการงานเป็นหลักฐาน หญิงที่ฉลาดจะไม่เลือกพ่อพวงมาลัยเป็นคู่ครอง พ่อแม่ของหญิงที่หวังโยนอนาคตของลูกสาวยอมไม่เต็มใจให้ลูกสาวร่วมหอลงโรงกับพ่อพวงมาลัย

พ่อลั่นทอง หมายถึงชายที่พูดดี พูดเก่ง หรือพูดคล่องน่าฟัง บางที่ใช้ พ่อสาธิตาลั่นทอง

พ่อเกลอ หมายถึง เพื่อนร่วมน้ำสภของพ่อ บางที่ใช้ เพื่อนเกลอ เกลอ หมายถึงเพื่อนสนิท เพื่อนสนิทของแม่ดูเหมือนจะไม่มีคำเรียกเป็นพิเศษ

คำที่เกิดจากการนำคำอื่นมาประสมกับคำ แม่ มีมากกว่าคำว่า พ่อ บางคำใช้หมายถึงเฉพาะผู้หญิง แต่บางคำใช้หมายรวมทั้งผู้หญิงและผู้ชาย

คำที่หมายถึงเฉพาะผู้หญิง เช่น

แม่กระซังหน้าใหญ่ เป็นสำนวน หมายถึง หญิงที่จัดจ้านที่ชอบแสดงตัวออกหน้าเป็นหัวเรือใหญ่ มักพูดเข้าคู่กับแม่หญิงแม่หยั่ง เป็น แม่หญิงแม่หยั่ง แม่กระซังหน้าใหญ่

แม่ย่านาง หมายถึง ผีผู้หญิงประจำรักษาเรือ

แม่ริ้ว หมายถึง หญิงจัดจ้าน

แม่นม หมายถึง หญิงที่ให้นมเด็กกินแทนแม่

แม่รีแม่แรด หมายถึง หญิงที่ทำเจ้าหน้าเจ้าตาชอบเสนอหน้าเข้าไปทำธุระให้คนอื่นโดยไม่ต้องขอร้อง

แม่สายบัวแต่งตัวค้ำ เป็นสำนวน หมายถึง หญิงที่แต่งตัวคอยผู้มารับออกนอกบ้าน แต่ต้องแต่งตัวเก๋ เพราะเขาไม่มาตามนัด

คำที่หมายถึงผู้หญิงก็ได้ผู้ชายก็ได้ เช่น

แม่ทัพ หรือ แม่กอง หมายถึง ผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้นำกองทัพออกสู้ศึกศัตรู แต่ส่วนใหญ่จะเป็นชาย

แม่งาน หมายถึง ผู้จัดการ

แม่พิมพ์ หมายถึง คนที่เป็นแบบอย่าง นิยมเรียกผู้มีอาชีพเป็นครู คำนี้คนทั่วไปคิดว่าหมายถึงครูผู้หญิงเท่านั้น จึงเรียกครูที่เป็นผู้ชายว่า พ่อพิมพ์ แท้จริงความหมายแท้ๆ ของแม่พิมพ์หมายถึงสิ่งที่เป็นต้นแบบ เรานำมาใช้โดยปริยายหมายถึงคนที่เป็นแบบอย่าง ซึ่งหมายรวมทั้งหญิงและชาย

คำที่มีคำว่า แม่ นำหน้า แต่ไม่ได้หมายถึงสิ่งมีชีวิต ก็ยังมีอีกหลายคำ เช่น แม่น้ำ หมายถึงลำน้ำใหญ่ซึ่งเป็นที่รวมของลำธารทั้งปวง แม่บท หมายถึง หัวข้อใหญ่ หรือหมายถึง ท่าที่เป็นหลักของการรำ เราเรียกว่า รำแม่บท หรือแม่ท่า แม่สี หมายถึง กลุ่มสี ได้แก่ สีแดง เหลือง และน้ำเงิน ซึ่งสามารถผสมออกมาเป็นสีอื่นๆ ได้ทุกสี เป็นต้น ฉะนั้นคำว่า แม่ ในกรณีนี้จึงหมายถึง ต้นตอ ต้นแบบ ซึ่งว่าไปแล้วก็คิดจากแม่จริง ๆ ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดลูกๆ มานั่นเอง

เหล่านี้คือตัวอย่างของการเรียนภาษาที่มาจากคำว่า พ่อ และ แม่ ผู้อยู่ในวัยเด็กยังต้องการสภาพแวดล้อมและแรงกระตุ้นมาช่วยเสริมในการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษา ผู้ใหญ่และครูจึงควรคิดหาวิธีการให้เด็กได้เพิ่มพูนความรู้ทางภาษาอย่างเพลิดเพลิน โดยไม่รู้ตัว โดยไม่ต้องจดและไม่ต้องท่องอย่างไกรก็ตาม สำหรับผู้ใหญ่ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องสร้างบรรยากาศล่อให้อยากเรียนเหมือนเด็ก สามารถเรียนภาษาในลักษณะคิดคำตั้งขึ้นคำหนึ่ง แล้วศึกษาคำอื่นๆ ซึ่งเป็นลูกคำจากพจนานุกรมได้สบายมาก

๑ หัว ที่ทำซื้อพร้อง
 ทวาน บั๋งขยับมาร
 กั้น กนกอกิจผลาญ
 เปรี๊ยว ยิงปริงเปรี๊ยวสน

เพราะทวาน
 เมื่อกั้น
 คือพลิก เปรี๊ยวนา
 กัดลิ้นแหลกสลาย ฯ

๑ หน้า ซื้อสุจริตแกลัง
 ไหว้ นบพอให้ลาญ
 หลั่ง สับกลับปองผลาญ
 ทลอก เล่ห้ลึงยกไหว

กล่าวทวาน
 เล่ห้ใจรี
 เมื่อพลาด พลังนา
 ทลอกลั่งกล้วเหลื่อ ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

เรียนภาษาจาก ‘ลูก’

หลังจากที่รายการ ‘ภาษาไทยวันนี้’ ได้เผยแพร่บทความตอน *เรียนภาษาจาก ‘พ่อ’ และ ‘แม่’* ไปแล้ว ผู้เขียนได้ไปประชุมกรรมการคณะหนึ่ง กรรมการหลายคน ได้ฟังรายการ ‘ภาษาไทยวันนี้’ ตอนนั้นพอดี จึงมีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยของคนไทยทุกวันนี้ กันเล็กน้อย กรรมการคนหนึ่งพูดถึงลูกว่า เกลียดเขียนเรียงความ เหตุผลของลูกคือไม่ค่อยรู้คำศัพท์ กรรมการอีกคนบอกว่าลูกก็ไม่ค่อยชอบเขียนเรียงความเหมือนกัน แต่เหตุผลเพราะไม่ค่อยมีความคิดอะไร จึงไม่รู้ว่าจะเขียนเรื่องอะไรอย่างไร การวิพากษ์วิจารณ์เลยไปถึงผู้ใหญ่ที่เป็นนักวิชาการว่าเป็นพวกตัวดี ชอบพูดภาษาฝรั่งปนภาษาไทย และที่น่าขันคือ ท่าน ‘ตัวดี’ เหล่านี้เวลาไปบรรยายที่ไหน เวลาพูดคำภาษาไทยแล้วเกรงว่าผู้ฟังจะไม่เข้าใจ เลยขยายความด้วยภาษาฝรั่ง เช่น “ผมสำรวจหรือเซอร์เวย์เรื่องนี้แล้ว ปรากฏว่า...” หรือ “เรื่องนี้ทำให้ดิฉันหงุดหงิด

คืออัปเดตมาก...” ในที่สุดกรรมการคนหนึ่งแนะนำ มีเรียนภาษาจาก ‘พ่อ’ และ ‘แม่’ แล้ว ก็ควรมีเรียนภาษาจาก ‘ลูก’ บ้าง น่าจะมีคำมาแนะนำได้มากเหมือนกัน

ผู้เขียนเปิดพจนานุกรมคำว่า ‘ลูก’ ดู จริงๆ ด้วย คำว่า ลูก มีลูกคำจำนวนมากทีเดียว มีถึงประมาณ ๑๕๐ คำ รวมทั้งคำว่า ลูกคำ ซึ่งเป็นคำนาม เรียกคำ ๒ คำเมื่อนำมาประสมกันแล้วมีความหมายต่างไปจากคำเดิมว่า ลูกคำ ของคำตั้ง เช่น ลูกเขย ลูกคำ เป็นลูกคำของคำ ลูก

ลูก เป็นคำนาม มีความหมายครอบคลุมถึงหลายสิ่งหลายอย่างในหลายลักษณะ จะขอกล่าวถึงความหมายในบางลักษณะต่อไปนี้

ความหมายแรกคือ หมายถึง ผู้มีกำเนิดจากพ่อแม่ หรือโดยปริยายถือว่ามีฐานะเสมือนลูก ตามความหมายนี้ มีใช้ทั้งคำ ลูก โดดๆ และใช้เป็นลูกคำ ที่ใช้เป็นคำโดดๆ เช่น

ผมมีลูก ๗ คน

ลูกต้องหลับต้องนอนเสียบ้าง อย่าหักโหม

ดูหนังสือดึกเกินไป

ลูกเอ๋ย การแต่งงานเป็นการเริ่มต้นชีวิต

ครอบครัว

ส่วนที่ใช้เป็นลูกคำของคำว่า ลูก เช่น ลูกกก ลูกขวัญ ลูกเขย ลูกเต้า ลูกบุญธรรม ลูกครึ่ง

ตัวอย่างของการใช้คำเหล่านี้ ดูได้จากคำสนทนาต่อไปนี่

ปรีชา : เออ! คุณสำรวจเห็นเด็กหนุ่มหน้าตาคล้ายๆ ฝรั่งเศสนั้นไหม ที่กำลังถ่ายรูปกับคุณอำนวยนะ เป็นลูกหลานสายไหนของคุณอำนวย

ไมตรี : อ้อ! ชื่อวิรัช ไม่ใช่ลูกเต้าโดยตรงของคุณอำนวยหรอก คุณอำนวยเคยเล่าว่าวิรัชเป็น ลูกกก หรือลูกคนแรกของลูกสาวคนที่แต่งงานกับชาวอเมริกัน ภายหลังแยกทางกัน ลูกเขยกลับไปบ้านเมืองเขา ลูกสาวแต่งงานใหม่ มีลูกอีกหลายคน คุณอำนวยขอรับมาอุปการะเสียเอง จัดทะเบียนเป็นลูกบุญธรรม

ปรีชา : ดูท่าทางคุณอำนวยกับภรรยารักมาก เป็นลูกครึ่งที่หน้าตาหล่อเหลาทีเดียว

ไมตรี : ใช่ซิ ทั้งหน้าตาดีและเป็นเด็กดีมากด้วย คุณอำนวยและภรรยารักมาก เป็นลูกแก้วลูกขวัญก็แล้วกัน ได้ปริญญาเกียรตินิยมอันดับหนึ่งด้วยนะ

นอกจากนั้นก็มีลูกคำอื่นๆ ที่โดยปริยายมีความหมายเป็นลูกหรือเสมือนลูก หรือมีความเป็นเครือญาติ เช่น คำว่า ลูกล่า หมายถึง ลูกคนสุดท้ายที่เกิดมาโดยนิกว่าหมดแล้ว ลูกเลี้ยง ลูกแฝด หรือ ลูกฝาแฝด ลูกสะใภ้ ลูกพี่ลูกน้อง ลูกพี่ลูกน้อง ลูกผู้ชาย และ ลูกผู้หญิง

คำว่า ลูกผู้ชาย ยังหมายถึงผู้ชายที่มีความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว กล้าหาญ และมีความรับผิดชอบ เป็นต้น เช่นเดียวกับคำว่า ลูกผู้หญิง ยังหมายถึงผู้หญิงที่มีความสุภาพเรียบร้อย สงบเสงี่ยม อ่อนโยน รู้จักรักนวลสงวนตัว ประกอบด้วยเมตตากรุณา และรู้จักการบ้านการเรือน เป็นต้น สังคมใดที่มีพลเมืองที่มีคุณสมบัติเป็นลูกผู้ชายและลูกผู้หญิงในความหมายที่กล่าวนี้จำนวนมาก จะเป็นสังคมที่เจริญและผาสุกอย่างแน่นอน

มีสำนวนที่ควรกล่าวถึงด้วย ๒ สำนวนคือ ลูกผีลูกคน ซึ่งหมายถึง เขาเป็นที่แน่นอนยังไม่ได้ และสำนวน ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น ซึ่งหมายถึง ลูกย่อมไม่ต่างกับพ่อแม่มากนัก ดังตัวอย่างเช่น

แม่ : ลูกชายสอบปลายปีสุดท้ายเสร็จวันนี้เอง
เขาบอกว่าสอบผ่านแน่ จบได้ปริญญา
แน่นอน แต่จะได้เกียรตินิยมหรือไม่ได้
ยังลูกผีลูกคน หวังไม่ได้เต็มที่

พ่อ : คุณอย่าห่วงไปเลย ผมเชื่อว่าลูกผมได้
เกียรตินิยมแน่ ลูกไม่หวั่นไม่ไกลด้น
อยู่แล้ว สมัยผมยังทำได้

ความหมายต่อไปของคำว่า ลูก นำไปใช้โดยปริยาย
แก่บุคคลที่มีฐานะต่ำกว่าอ่อนกว่า หรือเป็นรองผู้ซึ่งอยู่เหนือ
ตน เช่น ลูกคำต่อไปนี้

ลูกกะโล่ ลูกจ๊อก ลูกน้อง ลูกแล่ง ลูกสมุน เป็น
ภาษาปาก หมายถึง ผู้ติดสอยห้อยตามคนบางประเภท เช่น
หัวหน้านักเลง หัวหน้าผู้ร้าย เจ้าพ่อเจ้าแม่ในความหมาย
ว่าผู้มีอิทธิพลหรือผู้มีอำนาจ ซึ่งใช้อิทธิพลและอำนาจในทาง
ไม่ดี และคนที่มีอำนาจหรือเป็นหัวหน้าก็จะถูกเรียกว่า ลูกพี่
คือเป็นคำที่ลูกน้องหรือลูกสมุนเรียกเพื่อเป็นการยกย่อง ใน
ความหมายที่แสดงความสัมพันธ์ในลักษณะลูกน้องและลูกพี่
นี้มีสำนวน ลูกขุนพลอยพริก ซึ่งหมายถึง ผู้ที่คอยว่าตาม
หรือเห็นด้วยกับผู้ใหญ่เป็นเชิงประจบสอพลอ และสำนวน
ลูกไก่อยู่ในกำมือ หมายถึง ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจหรือผู้ไม่มี
ทางต่อสู้ เช่นในประโยคต่อไปนี้

วิโรจน์เป็นหัวหน้างานที่ไม่ชอบให้ผู้ใต้บังคับ-
บัญชาขัดใจ เขาตั้งตัวเป็นลูกพี่ เห็นคนอื่น ๆ เป็น
ลูกน้อง เปรียบเหมือนลูกไก่อยู่ในกำมือ เวลา

ประชุมลูกพี่วิโรจน์ว่าอย่างไร ลูกน้องก็ต้อง
 ครับผมๆ เป็นลูกขุนพลอยพัยก เวลาไปที่ไหน
 ก็จะมีลูกสมุนคอยรับใช้ ใครทำงานกับวิโรจน์
 ถ้าไม่รู้จักประจบสอพลอทำตัวเป็นลูกจ๊อก ก็
 ไม่มีวันเจริญก้าวหน้า

ในความหมายที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ต่างกัน
 คือฝ่ายหนึ่งเหนือกว่าและฝ่ายหนึ่งด้อยกว่า ยังมีลูกคำอื่นๆ
 คือ ลูกจ้าง หมายถึง ผู้รับจ้างทำการงาน กินเงินเดือนของ
 ผู้จ้าง ลูกนา หมายถึง ผู้ที่เช่านาเขาทำ ลูกบ้าน หมายถึง
 ชาวบ้านที่อยู่ในปกครองของนายบ้าน ได้แก่กำนันและ
 ผู้ใหญ่บ้าน หรือนายอำเภอ ลูกมือ หมายถึง ผู้ทำการตาม
 คำแนะนำของหัวหน้า ลูกเรือ หมายถึง คนประจำอยู่ใน
 เรือยกเว้นชั้นหัวหน้า ลูกวัด หมายถึง พระที่ไม่ใช่สมภาร
 ลูกได้ หมายถึง คนที่เป็นรองเขาเสมอ ลูกหนี้ หมายถึง
 ผู้เป็นหนี้ ซึ่งมักจะต้องเกรงใจเจ้าหนี้ ลูกหาบ หมายถึง
 ลูกจ้างสำหรับหาบหามสัมภาระเดินทางในที่ทุรกันดาร
 ลูกแถว หมายถึง พลทหารพลตำรวจ

อีกความหมายหนึ่งเกี่ยวกับคำว่า ลูก คือเมื่อนำไป
 ประสมกับคำอื่นกลายเป็นชื่อเรียกสัตว์ที่มีลักษณะสัมพันธ์
 กับพ่อแม่ เช่น

ลูกกะแอ หมายถึง ลูกควายตัวเล็กๆ เรียกตามเสียงที่มันร้อง หรือเรียกว่า ลูกแหง

ลูกครอก หมายถึง ลูกปลาจำพวกปลาช่อนที่ตามพ่อเป็นฝูงๆ

ลูกคอก หมายถึง ลูกวัวหรือลูกควายที่เกิดจากแม่ที่เลี้ยงไว้ ตรงข้ามกับ ลูกปละ ซึ่งหมายถึง ลูกวัวหรือลูกควายที่ออกในคราวที่เจ้าของปล่อยอยู่ตามทุ่งตามป่า ซึ่งพ่อหรือแม่ไปผสมกับวัวป่าหรือควายป่า

ลูกเถื่อน หมายถึง ลูกช้างที่เกิดจากช้างเถื่อนในป่า
ลูกน้ำ หมายถึง ลูกอ่อนของยุงที่ยังอาศัยอยู่ในน้ำเมื่อแก่เข้าหลุดจากเปลือกเป็นยุง

ลูกป่า หมายถึง ต้นไม้หรือสัตว์ที่เป็นพันธุ์เดิมตามธรรมชาติ มักใช้เรียกปลากัดหรือปลาเข็ม

ลูกคำที่เกิดจากคำว่า ลูก ในความหมายอื่นๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้ยังมีอีกมาก เช่น ในความหมายที่เมื่อประสมกับคำอื่นเกิดเป็นชื่อเรียกสิ่งที่มีรูปกลมๆ หรือยาวๆ หรือโดยอนุโลมอีกจำนวนมากมาย เช่น ลูกกระพรวน ลูกกลอน ลูกข้าง ลูกหีบ ลูกลม ซึ่งมีลักษณะกลมๆ ลูกโซ่ ลูกดอก ลูกตั้ง ลูกแห ซึ่งมีลักษณะยาวๆ และในความหมายที่เกี่ยวกับดนตรี เช่น ลูกขัด ลูกฆ้อง ลูกบท ลูกล้อ ลูกหมด รวมทั้งในความหมายที่เกี่ยวกับอาวุธ เช่น

ลูกปิ่น ลูกแตก ลูกโตต ลูกปราย ลูกหลง เป็นต้น จาก
การศึกษาคำและความหมายจาก 'พ่อ' 'แม่' ในบทความที่
ผ่านมาแล้วและจาก 'ลูก' ในตอนนี้ ผู้เขียนได้ข้อสังเกตว่า
ลูกคำของคำว่า ลูก ที่มี 'พ่อ' และ 'แม่' ครบมีคำเดียว คือ
คำว่า ลูกคำ ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพ่อคำและแม่คำ
ส่วนลูกคำอื่นๆ ล้วนกำพราพ่อกำพราแม่ทั้งสิ้น ยิ่งเรารู้จัก
คำและความหมายของคำมากเท่าไร เราจะเกิดความรอบรู้
และสามารถสื่อสารทำความเข้าใจเรื่องราวและกิจกรรมต่างๆ
ได้กว้างขวางมากขึ้นเท่านั้น

รู้จักคำที่มี 'ห้าว'

สำ นักงานเอกชนหลายแห่งห้ามพนักงานรับประทานอาหารกลางวันในที่ทำงานหรือในห้องทำงาน เพราะเกรงว่าจะเป็นเหตุให้เกิดกลิ่นและเป็นที่มาของหนูและแมลงสาบ บางแห่งเคร่งครัดมากถึงขนาดห้ามวางแก้วน้ำหรือเครื่องดื่มใดๆ บนโต๊ะทำงาน เพราะเห็นว่าเป็นภาพที่ไม่น่าดูที่พนักงานจะทำงานไปดื่มน้ำไป หรืออาจจะรับประทานอาหารว่างเล็กๆ น้อยๆ ไปด้วย ถ้าเกิดอุบัติเหตุทำอาหารร่วงหล่นหรือปัดแก้วน้ำหกก็จะทำความเสียหายให้แก่เอกสารต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นภาพไม่น่าดูในสายตาของประชาชนผู้มาติดต่อการงานด้วย สำนักงานเอกชนหลายแห่งจะจัดสถานที่ไว้เฉพาะสำหรับให้พนักงานพักผ่อนดื่มเครื่องดื่มชา กาแฟ และรับประทานของว่างในช่วงสายหรือบ่าย รวมทั้งใช้เป็นสถานที่สำหรับผู้ที่นำอาหารจากบ้านมารับประทานเองด้วย เหล่านี้เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่สำนักงานของหน่วยราชการส่วนใหญ่จะไม่คิดละเอียดลออในเรื่อง

เหล่านี้ ข้าราชการจึงมักจะทำอะไรตามสบาย เข้าตำราทำได้ตามใจคือไทยแท้ บริษัทกำจัดหนูและแมลงสาบจึงมีหน่วยราชการเป็นลูกค้าสำคัญตลอดปีตลอดชาติ

ความจริงผู้เขียนไม่ได้ตั้งใจจะเปรียบเทียบความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสำนักงานระหว่างเอกชนกับราชการเลย ตั้งใจจะเขียนเกี่ยวกับคำในภาษาไทย แต่เมื่อญาคำศัพท์ที่จะกล่าวถึงมาจากวงสนทนาระหว่างการรับประทานอาหารกลางวันในสำนักงานแห่งหนึ่ง ทำให้อดกล่าวถึงในเชิงเปรียบเทียบไม่ได้ กลับมาที่เรื่องภาษาไทย ในวงสนทนา ระหว่างรับประทานอาหารกลางวันวันหนึ่ง มีคนรับประทานขนมจีนน้ำพริก เพื่อนคนหนึ่งมองจานอาหารแล้วถามว่า ไม่มีเหมือดหรือ ผู้เป็นเจ้าของจานขนมจีนน้ำพริกตอบว่า ไม่ชอบกินผัก เพื่อนอีกคนถามว่า เมื่อก็พูดว่าอะไร ฟังไม่ทัน เพื่อนคนเดิมย้ำคำว่า เหมือด เพื่อนคนที่ถามบอกว่า ไม่เคยได้ยินคำนี้ หมายถึงอะไร จึงเกิดการอธิบายว่า เหมือด หมายถึง เครื่องที่กินกับขนมจีนน้ำพริก มีหัวปลีซอย เป็นต้น พอมีการกล่าวถึง หัวปลี ก็มีเพื่อนคนหนึ่งเล่าบ้างว่า ตนเพิ่งรู้ว่าลูกชายอายุ ๑๕ - ๑๖ ปีไม่รู้จักหัวปลี เพราะวันหนึ่งเตือนลูกชายให้ตัดปลีกล้วยออก เพราะกล้วยออกเครือหมดแล้ว ลูกชายไม่รู้จักปลีกล้วยหรือหัวปลี แม่ต้องพาไปที่ต้นกล้วยหลังบ้าน ชี้ให้ดูปลีกล้วย

พูดกันมาถึงตรงนี้ เพื่อนร่วมงานอีกคนหนึ่งซึ่งอยู่ในวัยต้น ยี่สิบก็ถามว่าเหมือน หฺวปี ที่หมายถึงลูกคนโตหรือเปล่า เลยมีการอธิบายกันต่อไปว่า สะกดไม่เหมือนกัน ความหมายไม่เหมือนกัน ต่อจากนั้นการสนทนาก็เปลี่ยนไปเป็นเล่าเรื่องเกี่ยวกับลูกๆ หลานๆ เพื่อนคนหนึ่งมีลูกเรียนชั้นอนุบาล ๓ เล่าเรื่องลูกที่กำลังหัดเขียน ก ไก่ ข ไข่ แต่ชอบเขียนตัวอักษรกลับข้าง และชอบเขียนตัวอักษรหฺวเข้า และหฺวออก กลับกัน แล้วยังหฺวดี้อ ไม่ยอมแก่เถียงว่าไม่ได้จะเขียน หฺว จะเขียน ม มา ย ยักซ์ ต่างหาก เพื่อนๆ ในกลุ่มได้ฟังกลับชอบใจ ปลอบแม่ที่ระอากับลูกหฺวดี้อว่าอย่าหฺวเสีย ไปเลย ลูกของคุณฉลาด มีหฺวคิดของเขาเอง ไม่ใช่หฺวดี้อหฺววันหรอก

จากการสนทนากับเพื่อนๆ ทำให้ได้คิดว่า คำว่า หฺวนี้น่าสนใจ คุยกันชั่วประเดี๋ยวเดียวเอ่ยถึงคำที่มีคำว่า หฺว ได้ตั้งหลายคำ ผู้เขียนได้คำศัพท์ที่ควรไปศึกษาเพิ่มเติมอีกแล้ว

หฺว มีหลายความหมาย เช่น เป็นคำนาม หมายถึงอวัยวะส่วนบนสุดของร่างกายของคน เช่น หฺวคน เรียกให้สุภาพขึ้นก็ใช้ว่า ศีรษะ ถ้าใช้แก่สัตว์ก็เป็น หฺวแมว หฺวหมา หฺว ยังหมายถึงส่วนของพืชพันธุ์บางอย่างที่อยู่ใต้ดิน เช่น หฺวหอม หฺวเผือก หฺวมัน หมายถึงส่วนเริ่มต้นที่เป็นวง

ของตัวหนังสือที่เราเรียกว่า หัวเข้า หรือ หัวออก เช่น หัว
ของ ห เป็น หัวออก หัวของ ย เป็น หัวเข้า

หัว ยังมีความหมายอื่นๆ เช่น

หมายถึง ส่วนแห่งสิ่งของบางอย่างที่อยู่ข้างหน้า
หรือข้างต้นหรือแรกเริ่ม เช่น หัวเรือ
หัวถนน หัวกระต๊าก

หมายถึง ช่วงแรกเริ่มของเวลา เช่น หัวปี หัววัน
หัวค่ำ หัวดึก

หมายถึง ส่วนแห่งสิ่งของที่ยื่นเด่นออกมา เช่น
หัวผี หัวนม

หมายถึง ส่วนแห่งสิ่งของที่ยื่นเด่นออกไป เช่น
หัวแหลม หัวสะพาน

หมายถึง ส่วนที่ตรงข้ามกับหางหรือท้าย เช่น
หัวแถว หัวเรือ

หมายถึง ส่วนที่ตรงข้ามกับกัน ในความว่า หัว
หวานกันเปรี้ยว

หมายถึง ส่วนที่เป็นแก่นสาร เช่น หัวยา หัวเหล้า
หัวน้ำหอม หัวเชื้อ

หัว ยังหมายถึง สติปัญญา ความสามารถพิเศษ
ความคิดริเริ่ม เช่น มีหัวทางดนตรี มีหัวทางช่าง หมายถึง
ปัญญา ความคิด เช่น หัวดี หัวไว นอกจากนี้ยังหมายถึง

เปล่งเสียงแสดงความขบขัน ดีใจ ชอบใจ เช่น หวัร้อ หวัเราะ หวัเราะหวัให้

คำว่า หวั เมื่อนำคำอื่นมาประสมด้วยเกิดเป็นคำใหม่ จำนวนมากซึ่งมีความหมายทั้งที่คล้ายคลึง หรือมีความหมาย เนื่องจากความหมายของคำเดิมคือ หวั และที่มีความหมาย แตกต่างไม่ใกล้เคียงกับความหมายของ หวั เลย พอจะยก ตัวอย่างได้ดังต่อไปนี้

คำใหม่ที่ยังมีความหมายเกี่ยวพันถึงอวัยวะของร่างกาย เช่น หวัถลอก หวัเถิก หวัลั่น หวัหงอก ซึ่งเป็นการ ขยายคำเดิมและยังอยู่ในความหมายของเดิม และยังมี หวัใจ หวัแม่ตืน หวัแม่เท้า หวัหนาว หวัอก หวัไหล่ หวัเข้า

เนื่องจาก หวั เป็นที่อยู่ของสมอง ของความคิด ลูกคำของ หวั จึงมีความหมายเกี่ยวข้องกับสติปัญญา ความคิด ความรู้สึก จิตใจ เลยไปถึงอุปนิสัยใจคอหลายคำ เช่น

หวักะทิ นอกจากจะแปลว่า ส่วนที่เป็นสาระของกะทิ หรือกะทิที่คั้นครั้งแรกแล้ว ยังหมายถึง ที่ดีเด่นเป็นพิเศษ เรามักจะนำไปใช้โดยปริยายหมายถึง ผู้มีสติปัญญาสูง ดัง ตัวอย่างในประโยคต่อไปนี้

ส่วนใหญ่นักเรียนที่สอบแข่งขันเข้าศึกษา
ในมหาวิทยาลัยได้จะเป็นพวกที่เอาใจใส่ในการ
เรียน ขยัน เรียนเก่ง เป็นพวกนักเรียนหัวกะทิ

หัวแหลม หมายถึง ฉลาดหลักแหลม

หัวคิด หมายถึง การใช้สมองคิด หรือสติปัญญา
ตัวอย่างเช่น

คนที่รู้จักใช้หัวคิด ทำอะไรก็มักจะประสบ
ผลสำเร็จ เพราะรู้จักคิดหาเหตุและผล รู้จัก
พิจารณาปัญหาและหาวิธีแก้ปัญหาได้ถูกต้อง

หัวเก่า หัวโบราณ หมายถึง ที่นิยมตามแบบเก่า
ตรงข้ามกับ หัวใหม่ ซึ่งหมายถึงนิยมตามสมัยใหม่ ตัวอย่าง
เช่น

ลูกสาวของฉันสองคนชอบอะไรไม่เหมือน
กันเลย ลูกสาวคนโตเป็นคนหัวใหม่ ชอบ
เพลงสมัยใหม่ประเภทร้องไปเดินไป ส่วนลูก
สาวคนเล็กเป็นคนหัวเก่า ประเภทนั่งพับเพียบ
เรียบร้อยร้องเพลงไทยเดิม

หัวแข็ง หมายถึง กระด้าง วายาก ไม่ยอมอ่อนตาม
มักใช้กับคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ตรงข้ามกับหัวอ่อน

แต่หวัแข็ง ยังมีความหมายว่าแข็งแรงทนทานไม่มีใครเจ็บไข้
ด้วย

หวัดื้อ หมายถึง วายากสอนยาก

หวัร้น หมายถึง ดื้อดัน

หวัเห็ด หมายถึง ดื้อ ดื้อด้าน ทนทาน อาจ
หมายถึงการมีคุณสมบัติเหมือนตาปูหวัเห็ดก็ได้

หวัรุนแรง หมายถึง คำเรียกคนที่มีความคิดเห็น
อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเอาจริงเอาจัง

หวัสูง หมายถึง มีรสนิยมสูง หรือมักใหญ่ใฝ่สูง
คือใฝ่สูงอยากเป็นใหญ่เป็นโตก็ได้

คำว่า หวัแข็ง หวัดื้อ หวัร้น หวัเห็ด ซึ่งม
ีความหมายใกล้เคียงกัน รวมทั้ง หวัรุนแรง หวัสูง มักจะ
ใช้ในความหมายในเชิงติเตียน ดังตัวอย่าง

ประกาศเป็นคน หวัรุนแรง เชื้ออะไรก็
เอาจริงเอาจังไม่ค่อยฟังเหตุผล เขาเชื่อว่า
ลักษณะภายนอกสำคัญที่สุด จะให้คนเกรงใจ
ยกย่อง ไม่ดูถูก ต้องแต่งตัวดี ใช้เสื้อผ้าเครื่องใช้
ของนอก ต้องมีรถขับ เพื่อนๆ พูดถึงประกาศ
ว่าหวัสูงโดยไม่ประมาณตน และยังหวัแข็ง ด้วย
เพราะเพื่อนหลายคนเคยให้สติว่า คนเราควร
คบกันด้วยจิตใจ ไม่ใช่ดูจากเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย

ก็ไม่ยอมเชื่อ เพื่อนๆ พูดว่า หัวดีและหัวรั้น
แบบนี้ต้องปล่อยเขาไป

ลูกคำของ หัว ที่มีความหมายไปในทางตรงข้าม
กับคำที่กล่าวแล้วก็มี หัวอ่อน ซึ่งหมายถึง ว่าง่าย สอนง่าย
ยอมตามง่าย และ หัวหด ซึ่งหมายถึง กลัวขยาด ขี้ขลาด
ขี้กลัว ไม่กล้า

นอกจากนี้ก็มีลูกคำของ หัว ที่มีความหมาย
คล้ายคลึงกัน ที่ควรนำมากล่าวคือ

หัวขุ่น หมายถึง ใจหัวไม่ขึ้น แต่ถ้าใช้ว่า หัวขุก
หัวซุน มีความหมายไปอีกทางหนึ่ง คืออาการที่หลบหลีก
ชวนเช

หัวปักหัวปำ หมายถึง ใจหัวไม่ขึ้น

หัวปั่น หมายถึง ทำงานจนยุ่งงงไป

หัวหมุน หมายถึง ทำงานจนงง หรือ งง

หัวไม่วางทางไม่เว้น เป็นสำนวน หมายถึง ถูกใช้
งานจนไม่ได้ว่างเว้น

ตัวอย่างการใช้คำเหล่านี้คือ

สมรทนทำงานบ้านให้บ้านนั้นอยู่ได้ ๓ เดือน
ต้องขอลาออก เพราะมีแต่คนใช้สมรทำงาน
ไม่มีใครช่วยสมรทำงานเลยสักคน สมรถูกใช้

งานจนหั่วขุน เขามีคตองเตรียมอาหารสำหรับ
 คุณลูกๆ สามคนรับประทานก่อนไปโรงเรียน
 สายหน่อยทำความสะอาดบ้าน แล้วรีบซักเสื้อผ้า
 ไกลเที่ยงต้องทำอาหารกลางวันให้คุณนาย ตอน
 บ่ายเก็บเสื้อผ้าที่แห้งมารีด แล้วต่อด้วยทำ
 อาหารเย็น ทำงานจนหั่วหมุน หั่วปั่น ตั้งแต่เช้า
 คิดว่าจะได้พัก ยังต้องตั้งโต๊ะอาหาร เก็บจาน
 ชามล้าง กว่าจะเสร็จไม่ต่ำกว่าสามทุ่มทุกคืน
 สมรทำงานหั่วปักหั่วป่า ไม่เคยได้รับคำชมเลย
 คุณนายและลูกๆ ใช้สมรทำงาน หั่วไม่วางหาง
 ไม่เว้น อย่างนี้แล้วยังบ่นว่าสมรทำงานอืดอาด

หั่ว ในความหมายที่ว่า เป็นสาระสำคัญ เด่น เห็น
 ได้ชัด หรืออยู่ข้างหน้า ก็มีลูกคำที่มีความหมายอาจจะโยง
 ว่าคล้ายๆ กันได้โดยปริยาย เช่นคำว่า หั่วกระเด็น หั่วข้อ
 หั่วเรี่ยวหั่วแรง หรือ หั่วแรง หั่วเรือใหญ่ หั่วเรื่อง หั่วหาต
 หั่วเลี้ยวหั่วต่อ หั่วพุงหั่วมัน

ส่วนลูกคำของ หั่ว ในความหมายว่า ช่วงแรกเริ่ม
 ของเวลา ก็มีคำว่า หั่วปี หมายถึง เวลาต้นปี หรือหมายถึง
 ที่แรก เกิดก่อนเพื่อน เช่น ลูกหั่วปี หั่วพื้นหั่วไฟ หมายถึง
 หั่วคำ คือเวลาแรกมีด เวลายังไม่ดีก

นอกจากนี้ก็มีลูกคำของ หัว ที่มีความหมายแตกต่างไปจากความหมายเดิมของ หัว แต่ก็พอมิเค้าอยู่ เช่น หัวชนกำแพง หรือ หัวชนฝา มีลักษณะที่สู้ไม่ยอมถอย หัวเด็ดตีนขาด สู้จนตาย หัวเดียวกระเทียมลีบ คนเดียวไม่มีพวก หัวมังกูท้ายมังกร ไม่เข้ากัน ไม่กลมกลืนกัน หัวหกกันขวิด เอาทุกท่าทุกทางโดยไม่มี ความหมาย หัวหายตะพายขาด ชอบเที่ยวจนอยู่ไม่ติดบ้าน หัวหลักหัวตอ สิ่งสำคัญที่เห็นเป็นไม่สำคัญไป

คำว่า หัว ที่ใช้ในความหมายต่างๆ รวมทั้งลูกคำซึ่งนำคำอื่นๆ มาประสมแล้วกลายเป็นคำที่มีความหมายพอเห็นเค้าของความหมายเดิม หรือที่มีความหมายแปลกแตกต่างกันไป เช่น หัวเมือง หัวระแหง หัวหมู ยังมีอีกจำนวนมาก ความหมายของคำต่างๆ ทั้งที่ยกมาแล้วและคำที่ไม่ได้กล่าวถึง ถ้าท่านศึกษาจากพจนานุกรมก็จะารู้จักคำและความหมายของคำอีกจำนวนมาก และถ้าท่านอ่านหนังสือมาก ช่างสังเกตและช่างจดจำ ก็จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคำและความหมายของคำมากขึ้น และสามารถนำไปใช้ในโอกาสต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งในการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน

๑ หวาน วาจาหน้าซื่อ
 นอก ทำนวลชวนจิต
 ชม ชื่นยังยาพิษ
 ใน เมื่อหลงลมถ้อย

สุจริต
 เข้มซื่อ
 เหน็ด ไร้นา
 ถ่มทิ้งพิษเฝ้า ฯ

๑ ทางคด ร้อยอ้อมอีก
 ทนายได้ ด้วยเหลือบแล
 ใจคด แท่งคนแผล
 ทนายยาก ยลบได้

พันแคว
 หลักไว้
 แลท่อน เห็นเยย
 ดั่งคั่งคดทาง ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

๑ หน้า ชื่อสุจริตพร่อง
 เนื้อ ป่าบ่มีปาน
 ใจ คิตตฺตจกฏขฬลาญ
 เสือ ข่อนเลียบลายไชร

เพราะทวน
 เปรียบได้
 จิพซ้อน ไวंना
 ส่อให้เห็นเสือ ฯ

๑ หน้า เนตรสมชื่อแม่
 เนื้อ นุ่มนวลดูดี
 ใจ พาลแก่งโก่งมี
 เสือ ดุดันกลั่นกล้า

มฤติ
 แต่งหน้า
 จิตตั้ง
 โกรธร้ายอย่าส่ฆมาน ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

หน้าต่างหัวใจ

คราว หนึ่งหัวหน้าสำนักงานเรียกประชุมเพื่อติดตามความคืบหน้าในการปฏิบัติงานของหน่วยงานย่อย รวมทั้งหน่วยงานของผู้เขียนด้วย การประชุมจึงเป็นเรื่องของการรายงานว่าได้ทำอะไรกันไปถึงไหน ปัญหาอะไรบ้าง เรื่องราวที่พูดจากันก็ไม่ใช่ว่าเรื่องหนักสมอง ขณะที่หน่วยงานที่ ๑ รายงาน ก็มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันบ้าง เข้าหาแย้งกันบ้างพอเรียกเสียงหัวเราะ บรรยากาศของการประชุมมีความเป็นกันเอง มีรอยยิ้ม เมื่อหน่วยงานที่ ๒ เริ่มรายงานบ้าง ผู้ที่ยังไม่เคยมาประชุมรายหนึ่งมาถึงพอดี ผู้เขียนเริ่มสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงของการประชุม เสียงรายงานของหัวหน้าหน่วยงานย่อยที่ ๒ จากที่ดังกังวาน และมีน้ำเสียงกระตือรือร้นเริ่มเบาลง น้ำเสียงเนือยลง และสีหน้าที่ยิ้มแย้มเริ่มเรียบเฉย การซักถามหายไป การเข้าการพูดเสริม และการเสนอแนะความเห็นไม่มีอีกต่อไป การรายงานจากหน่วยย่อยอื่นๆ ผ่านไปอย่างรวดเร็ว บรรยากาศ

น้ำอืดอัดมากขึ้น ผู้เข้าประชุมแต่ละรายถ้าไม่เพ่งสายตาดู
แฟ้มงานของตน ก็ซ่อนสายตาดูเพดานห้อง คนเคยชอบ
พูดชอบเสนอความคิดก็เงียบกริบ ประธานมองซ้ายที่ขวา
แล้วก็ถอนใจ ในที่สุดการรายงานก็สิ้นสุด ประธานสรุปสั้นๆ
แล้วขอปิดประชุม

ขณะผู้เขียนเดินออกจากห้องประชุม ได้กระเช้า
เพื่อนร่วมสำนักงานคนหนึ่งที่เดินมาพร้อมกันว่า “วันนี้
ผิดปกติ คุณประสบเจียบมาก ไม่เสนอแนะอะไรเลย”
คุณประสบตอบสั้นๆ ว่า “หมดอารมณ์” ช่วงรับประทานอาหาร
กลางวันผู้เขียนพบคุณประสบรับประทานอาหาร
อยู่กับผู้ร่วมงานสองสามคนก็เข้าไปร่วมโต๊ะด้วย ได้ยิน
คุณประสบกำลังพูดว่า “ทำหน้าที่เหมือนนกควัม ผมนั่งอยู่
ตรงข้ามพอดี” ผู้เขียนถามว่า “ใคร” คุณประสบตอบว่า
“คุณก็รู้ว่าใคร คุณนั่งข้างผม ผมเห็นคุณทำตาลอยมอง
เพดานห้อง แล้วยังอุตส่าห์ถามว่าทำไมผมไม่พูดอะไร คุณ
ก็ไม่พูดเหมือนกัน”

หน้าตาของคนเราแสดงอารมณ์ความรู้สึกได้หลาย
อย่าง ถ้าเป็นสีหน้าที่แสดงถึงความสดชื่นเป็นสุข ผู้อยู่ใกล้
หรือได้เห็นก็พลอยสบายใจ ถ้าสีหน้าแสดงอารมณ์ขุ่นมัว
บูดบึ้ง ขมึงทึง ผู้อยู่ใกล้ก็เกิดความอึดอัดอยากหลีกเลี่ยง
ความโกรธเกลียดที่แสดงทางสีหน้าของคนเราสามารถแผ่

กระจายไปกระทบอารมณ์ความรู้สึกของคนรอบข้างได้ง่ายดายมาก

ผู้เขียนได้ประจักษ์ว่าหน้าตาของคนที่แสดงอารมณ์บูดบึ้งนั้นช่างน่าเกลียดสุดประมาณ ถ้ามีใครส่งกระจกให้คนที่แสดงอารมณ์อย่างนั้นส่องดูหน้าตัวเอง รับรองว่า จะต้องตกใจมาก คงแทบไม่เชื่อสายตาว่าหน้าตาน่าเกลียดนั้นเป็นหน้าของตน และอาจจะได้คิดระมัดระวังควบคุมอารมณ์ ไม่ปล่อยตัวให้แสดงหน้าตาที่น่าเกลียดปานนั้นออกมาให้ใครเห็นอีก

คนหน้ากฉวม คือคนที่ทำหน้าที่หน้าอไม่รับแขก กฉวม หมายถึง พระเครื่องรางชนิดหนึ่ง มีพระพักตร์คว่ำและปิดทวารทั้ง ๔ คือ ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ปาก ๑ ทวารหนัก ๑ ทวารเบา ๑ โดยปริยายใช้เรียกคนที่ทำหน้าที่หน้าอ

คำว่า หน้า เป็นคำนาม หมายถึง ส่วนของศีรษะ ตั้งแต่หน้าผากลงมาจดคาง หน้า ของเราแสดงความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นคำที่ใช้เรียกตามความรู้สึกและอารมณ์นั้นๆ เป็นจำนวนมาก ที่ปรากฏในพจนานุกรมได้แก่

หน้าเก้อ หมายถึง มีสีหน้าเจื่อนเพราะรู้สึกผิดคาดหรือทำอะไรผิดพลาดไป เช่นในประโยคว่า

อังคารทำหน้าที่เกือบเมื่อวิ่งไปไม่ทันช่วย
หัวหน้าถือแฟ้ม เพราะพฤษซึ่งอยู่ใกล้กว่าจึง
ตัดหน้าไปก่อน

หน้าจิต หน้าเจียน มีความหมายเช่นเดียวกับ
หน้าเกือบ แต่ หน้าจิต ยังมีความหมายว่า หน้าไม่เข้มข้นด้วย

หน้าซีด หมายความว่า มีสีหน้าไม่สดใส ส่วน
หน้าเขียว หมายความว่า มีสีหน้าแสดงความอึดโรย

หน้าเสีย หมายความว่า ทำหน้าแสดงอาการพิรุณ

หน้าจ้อย หมายความว่า มีสีหน้าสลด มีสีหน้า
ซีดเขียว

หน้าม้อย หมายความว่า มีสีหน้าสลด แสดงว่า เสียใจ

หน้าซีด หน้าเขียว หน้าเสีย หน้าจ้อย และ หน้าม้อย
จะแสดงความรู้สึกใกล้เคียงกัน ดังตัวอย่าง

เช้าวันนี้วันเสาร์หน้าซีดหน้าเขียว เข้า
ประชุมสายไป ๑๕ นาทีเพราะเมื่อคืนที่ผ่านมา
เกิดท้องเสียแทบจะไม่ได้หลับได้นอน หัวหน้า
ดูต่อหน้าคนอื่น ๆ จนหน้าเสีย วันเสาร์อธิบาย
ตะกุกตะกักว่าเพราะไม่สบาย หัวหน้ากำลัง
โกรธดูซ้ำเสียงดังว่าชอบแก้ตัว วันเสาร์เลย
หน้าม้อยจ้อยลงกดดันตา

คำต่าง ๆ ที่กล่าวไปแล้วเป็นคำแสดงสีหน้าที่บอกให้รู้ว่า ผู้นั้นไม่ค่อยมีความสุขเท่าไรนัก เกิดจากความรู้สึกผิดหวังบ้าง ผิดคาดบ้าง หรือเป็นเพราะทำอะไรผิดพลาด หรืออาจจะเกิดจากการเจ็บป่วยทางกายบ้าง แต่ถ้าอารมณ์แปรเปลี่ยนไป มีความไม่พึงพอใจ มีความขุ่นมัว โกรธซึ่งสีหน้าจะเปลี่ยนไป มีคำหลายคำที่แสดงความรู้สึกไม่พอใจ แต่ละคำจะสะท้อนสีหน้าที่แสดงความรู้สึกไม่พอใจมากหรือน้อยต่างกันไป ดังคำต่อไปนี้

หน้าตม หมายถึง มีหน้าไม่เบิกบาน

หน้าบุด หน้าบึ้ง หมายถึง แสดงอาการที่หน้าตาไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส ทำหน้าแสดงอาการเบื่อหน่ายหรือไม่พอใจ

หน้าบุดบึ้ง หรือ หน้าบึ้งบุด หมายถึง ทำหน้าบึ้งแสดงอาการไม่พอใจ

หน้าบุดเบี้ยว หมายถึง ทำหน้าเจ้าแสดงอาการไม่พอใจ หรือทำหน้านี้อวดแสดงอาการเจ็บปวด

หน้านี้อวด หมายถึง ทำหน้านั้นขมวดคิ้วแสดงความโกรธหรือเจ็บปวด เรามักจะใช้คู่กับคิ้วขมวด เป็น นี้อวดคิ้วขมวด

หน้าเจ้า หมายถึง ทำหน้าแสดงอาการไม่พอใจ

หน้าอ หมายถึง ทำหน้าแสดงอาการไม่พอใจ คิ้วขมวด มักใช้คู่กับ หน้าเจ้า เป็น หน้าเจ้าหน้าอ

หน้าตึง หมายถึง แสดงสีหน้าเครียด หรือขุ่นเคือง
หน้าบึ้งตึง หมายถึง อากาที่หน้าบึ้งตึงมึงทึงเพราะ
โกรธหรือไม่พอใจ เป็นต้น

หน้าถมึงทึง หมายถึง ลักษณะหน้าตาที่บูดบึ้งไม่
ยิ้มแย้ม หน้าตาน่ากลัว หรืออาจจะใช้ว่า หน้าขมึงทึง

หน้าคว่ำ หมายถึง ทำหน้าแสดงอาการโกรธมาก
จนไม่อยากจะเงยขึ้นมองดูหน้า

เมื่อพิจารณาความหมายของคำเหล่านี้ซึ่งนำมาจาก
พจนานุกรม พร้อมกับคิดเปรียบเทียบกับที่สังเกตว่าคนทั่วไป
ใช้อย่างไร รวมทั้งที่ผู้เขียนใช้ด้วย ผู้เขียนคิดว่า หน้าตม
แสดงความรู้สึกไม่ถึงกับไม่พอใจ อาจจะเพียงแค่ไม่สบายใจ
จึงทำให้มีสีหน้าไม่เบิกบาน คำว่า หน้าเจ้า อาจจะแสดงถึง
ความไม่พอใจนิดหน่อย สาวๆ ถ้าทำหน้าเจ้าเล็กน้อยอาจจะ
ดูน่ารักในสายตาของหนุ่มๆ แต่ถ้าถึงหน้างอ หรือ หน้าเจ้า
หน้างอ อยู่บ่อยๆ ความน่ารักคงหมดไป หนุ่มๆ อาจจะ
ไม่อยากจะเข้าใกล้ หญิงสาวสวยที่หน้าเจ้าหน้างอ อยู่เสมอ
คงจะหมดสวยไปมาก

สำหรับ หน้าบูด หน้าบึ้ง ผู้เขียนคิดว่าแสดง
ความไม่พอใจมากกว่า หน้าตม หรือ หน้างอ แต่ถ้า หน้าบูดบึ้ง
หรือ หน้าบูดเบี้ยว แสดงว่าไม่พอใจมากขึ้นไปอีก คำ
ที่ผู้เขียนคิดว่าแสดงความไม่พอใจพอสมควรประมาณใกล้ๆ

กับ หน้าบูด และหน้าบึ้ง คือ หน้าнів แต่เมื่อพิจารณา
 คำอธิบายความหมาย บอกว่า หน้าย่นขมวดคิ้วแสดง
 ความโกรธ ก็ต้องแสดงว่าไม่พอใจมากกว่า หน้าบูด หรือ
 หน้าบึ้ง เพราะ โกรธ หมายถึง ไม่พอใจอย่างรุนแรง หรือ
 ชุ่นเคืองใจอย่างแรง และเมื่อเทียบกับคำว่า หน้าตึง ซึ่ง
 หมายถึงสีหน้าเครียดหรือชุ่นเคือง หน้าнів นี้แสดงอารมณ์
 ไม่พอใจมากกว่า หน้าตึง ด้วย เพราะ 'ชุ่นเคือง' มี
 ความหมายว่า โกรธกรุ่นๆ อยู่ในใจ คือคงจะเริ่มโกรธๆ
 ยังไม่โกรธสนิทนัก แต่ถ้าโกรธมากกว่าหน้าнівก็คงแสดง
 สีหน้าหน้าบึ้งตึง หรือ หน้าบึ้งถมึงทึง หรือ หน้าขมึงทึง
 แสดงว่าโกรธถึงขนาดมีหน้าตาน่ากลัวเลยทีเดียว ส่วน
 หน้าคว่ำ ซึ่งบอกว่าทำหน้าที่แสดงอาการโกรธมากจนไม่อยาก
 จะเงยขึ้นมองดูหน้านั้น ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าจะแสดงว่าโกรธ
 มากกว่า หน้าบึ้งตึง หรือ หน้าถมึงทึง หรือเปล่า ตามคำ
 อธิบาย หน้าบึ้งตึง หรือ หน้าถมึงทึง บอกว่าเป็นอาการที่
 เกิดจากความรู้สึก 'โกรธ' เฉยๆ ไม่ได้บอกว่า 'โกรธมาก'
 เหมือนคำอธิบายความหมายของ หน้าคว่ำ แต่ในความรู้สึก
 ของผู้เขียน หน้าคว่ำ ไม่น่ากลัวเท่าหน้าถมึงทึง พอ
 พุดถึง หน้าถมึงทึง ก็จะคิดเทียบกับ หน้ายักษ์ ใครดี
 หน้ายักษ์ นี่แปลว่าโกรธสุดๆ ถ้าพุดถึงใครทำหน้าคว่ำ จะ
 รู้สึกคล้ายๆ หน้างอ หรือ หน้างอคว่ำ หน้างอหงิก หรือ
 หน้าหงิก หน้างอจ้ำ หรือ หน้าจ้ำ เท่านั้นเอง

มีสิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือ คำอื่นที่นำมาประสมกับคำว่า หน้า แล้วกลายเป็นคำที่แสดงถึงความรู้สึกหรืออารมณ์จากสีหน้า ที่ปรากฏในพจนานุกรมส่วนใหญ่จะแสดงอารมณ์ไม่เป็นสุข ไม่พอใจ ชุ่นเคื่อง โกรธซึ่งทั้งนั้น ที่จะแสดงความรู้สึกสบายใจ ปลอดโปร่งใจมีแค่ หน้าบาน หมายถึง ทำหน้าแสดงอาการดีใจ และหน้าเป็น หมายถึง ทำหน้าหัวเราะอยู่เรื่อยๆ หรือขีหัวเราะ เพียง ๒ คำเท่านั้น ผู้เขียนนำข้อสังเกตนี้ไปพูดกับเพื่อนสมัยเป็นนักเรียนในช่วงรับประทานอาหารกลางวันวันหนึ่ง ซึ่งเราได้นัดหมายกินข้าวด้วยกันนานๆ ครั้ง ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า การที่มีคำใช้เรียกคนที่มีสีหน้าอารมณ์ไม่ดีเป็นจำนวนมากนั้นมีแปลว่าคนเรามักจะอยู่ในอารมณ์ไม่ค่อยดีเสียเป็นส่วนใหญ่ หรือ หน้าตาของพวกเรา นี่คงน่าเกลียดดูไม่ได้เกือบจะตลอดเวลาหรืออย่างไร เพราะถ้าเทียบสัดส่วนคำที่บอกว่าอารมณ์ดีมีความสุขกับอารมณ์โกรธแล้วห่างกันมาก ไม่มีคำที่แยกแยะสีหน้าที่มีความสุขน้อย สุขมาก สุขมากที่สุดเลยหรือ เพื่อนผู้เขียนหัวเราะ พูดว่า เธอนี้คิดฟิกลไปได้ คนเราจิตใจดี คิดดี มีความพอใจ มีความสุข หน้าตาซึ่งเปรียบเหมือนหน้าตาหัวใจก็สะท้อนได้ใครๆ เห็นว่ามีความสุข มีความพอใจ ไม่โกรธ ไม่ขุ่นมัว จะเรียก

หน้าบาน หน้าเป็น หน้าใส หน้าอะไรสักก็คำก็ไม่สำคัญ
สำคัญตรงที่หน้ามีความสุขทำให้คนอื่นรู้สึกสบายใจไปด้วย
ส่วนหน้าคนที่แสดงความรู้สึกไม่พอใจ โกรธซึ่ง เป็นหน้าที่
น่าเกลียด เลยมีคำเรียกหลายๆ คำเหมือนเตือนคนให้ระวัง
เพราะหน้าจะทวีความน่าเกลียดมากขึ้นๆ ตามอารมณ์โกรธ
ที่เพิ่มขึ้น พวกนี้เข้าใกล้ใครเขาก็วังหนีหมด

ผู้เขียนวิจารณ์เพื่อนบ้างว่า เธอก็คิดแปลกเหมือนกัน
นั่นแหละ เพื่อนของผู้เขียนตัดบทว่า คนที่หน้าตาน่าเกลียด
เพราะไม่รู้จักปรับปรุงอารมณ์ให้ผ่องแผ้ว ถ้าคิดไปแล้วก็มี
ความดีอยู่เหมือนกัน เพราะใครเห็นหน้าก็รู้อารมณ์
วังหนีทัน หรือเธอชอบคน หน้าซื่อใจคด มากกว่า แล้วคน
หน้าเนื้อใจเสือ สะชอบไหม ผู้เขียนมองหน้าเพื่อนแล้วบอก
เพื่อนว่า เธอหน้าอึด เพื่อนประหลาดว่า ฉันเลี้ยงข้าวเธอ
มือนั้นะ เธอจะอัดฉันลงหรือ ผู้เขียนหัวเราะ ชี้แจงว่า ฉัน
ว่าเธอหน้าอึด หมายถึง หน้าเต็ม หรือหน้าตรงแบน ไม่ได้
จะเล่นงานเธอสักหน่อย เธอมีหน้าอึดที่เบิกบาน ทำให้ฉัน
หัวเราะได้สบายใจ

ที่กล่าวมาเป็นเพียงตัวอย่างคำที่เกิดจากการนำคำ
อื่นไปประสมกับคำว่าหน้า โดยอาศัยความหมายเดิมของ
หน้า เฉพาะที่เน้นไปทางสรีระคือใบหน้า และเมื่อนำคำอื่น

ไปประสมด้วยกลายความหมายไปทางสะท้อนความรู้สึก
อารมณ์ออกมาให้สังเกตได้ หน้าที่ยังมีความหมายอื่นๆ อีกมาก
และมีคำที่เกิดจากคำว่า หน้า อีกมากมาย ผู้ใดสนใจควร
ศึกษาเพิ่มเติมจากพจนานุกรม

‘ตัวดี’ ที่เป็นตัวร้าย และ ‘ตัวเอก’ ที่ไม่ใช่พระเอก

ในงานชุมนุมศิษย์เก่าครั้งหนึ่งผู้เขียนได้ไปร่วมสังสรรค์ด้วย ได้พบหน้าเพื่อนๆ ที่ไม่เคยพบกันตั้งแต่จบการศึกษานับเป็นเวลาสิบๆ ปีหลายคน ในช่วงแรกต่างทักทายกันเอะอะเจี๊ยวฉาว แทบจะไม่มีคนฟังมีแต่คนพูดพร้อมๆ กัน ช่วงต่อมาก็เป็นการถามไถ่เกี่ยวกับการงาน ครอบครัว และแลกเปลี่ยนที่อยู่กัน ช่วงสุดท้ายเสียงพูดคุยก็นิ่งลง เพราะเริ่มจะหมดเรื่องพูด และอาจจะเพราะหมดเสียงด้วยก็เป็นได้ ในช่วงนี้จึงหาเรื่องสัพเพเหระมาคุย ซึ่งมักจะเป็นเรื่องนั้นบ้างเรื่องนี้บ้างไม่ต่อเนื่องกัน สดแล้วแต่ว่ามีใครเอ่ยเรื่องอะไรใหม่ทั้งกลุ่มก็หันเหไปคุยเรื่องใหม่ โดยไม่สนใจว่าเรื่องเก่าที่กำลังคุ้ยอยู่จบหรือยัง การสนทนาช่วงท้ายตอนหนึ่งมีการคุ้ยกันเกี่ยวกับละครทางโทรทัศน์ เพื่อนคนหนึ่งพูดว่า กำลังติดตามดูละครเรื่องหนึ่งอยู่ สนุกมาก เพื่อนอีกคน

เห็นด้วยว่าละครเรื่องนั้นสนุกจริงๆ มีหลายรสชาติ ชิงรักหักสวาท ซ่อนเล่ห์ซ่อนกล แล้วพูดแถมท้ายว่าชอบตัวละครเอกมากที่สุด เพราะแสดงความรู้สึกริษยาอาฆาตมาดร้ายทางสายตาได้ยอดเยี่ยม เพื่อนคนเดิมท้วงว่าตัวละครที่เธอพูดถึงเป็นตัวผู้ร้าย ไม่ใช่ ตัวพระเอก พระเอกเป็นคนดี เพื่อนอีกคนชี้แจงว่า ฉันไม่ได้พูดถึงพระเอก ฉันพูดถึงตัวเอก ฉันชอบตัวเอกทั้งหญิงและชายเพราะแสดงอารมณ์ได้ดี ตัวนางเอกดีแต่เป็นคนดี ส่วนตัวพระเอกก็ดีแต่เขื่อนำรำคาญ ละครเรื่องนี้สนุกที่ตัวเอกหญิงชายที่เป็นตัวร้ายต่างหาก เพื่อนคนเดิมร้อง อ้าว! ตัวเอกของฉันคือ ตัวพระเอก กับ ตัวนางเอก ตัวละครอื่นๆ ก็เป็นตัวประกอบ ถ้าเป็นคนดีก็เป็นตัวดี ถ้าเป็นคนไม่ดีฉันเรียกตัวร้าย

เพื่อนอีกคนซึ่งฟังอยู่แต่ยังไม่ได้พูดอะไรขัดขึ้นว่า พูดถึง ตัวดี ตัวร้าย ขอเล่าบ้าง หลานชายตัวเล็กของฉันคนหนึ่งชอบรื้อค้นไม่มีใครเหมือน วันหนึ่งแม่กลับจากทำงาน เธอรู้ไหมเปิดห้องเข้าไปพบอะไร กล่องแป้งตะแคงอยู่กลางห้อง แป้งฝุ่นกระจายเต็มพื้นห้อง กระปุกครีมทาหน้านอนแฉ่งแฉ่งอยู่กลางที่นอน ครีมหกเลอะเทอะตั้งแต่บนที่นอน เลอะเรื่อยมาขอบเตียง มาที่พื้นห้อง แล้วยังเลอะเป็นรอยมือที่โตะแต่งตัว แม่เขาโกรธมากร้องตะโกนเรียก ไอ้ตัวดี มาที่นี่เดี๋ยวนี้ ลูกชายวิ่งมาหา แม่ฟาดเข้าสามปาด

ลูกชายร้องไห้ลั่นบ้าน ตะโกนไม่ยอมๆ เรียก ตัวดี แล้วมาตีทำไม แม่สว่นว่าทำไมจะตีไม่ได้ แกเป็นไอ้ตัวดีที่เป็นตัวร้าย ทำเลอะเทอะอย่างนี้ต้องถูกตี จากนั้นการสนทนาก็เปลี่ยนจากตัวละครตัวดีไปเป็นตัวดีที่เป็นตัวร้าย แล้วก็เปลี่ยนเป็นเรื่องอื่นๆ จนเลิกงาน

ผู้เขียนรู้สึกชอบใจมากเกี่ยวกับเรื่องที่ได้ฟังเพื่อนๆคุยกันเรื่องการใช้คำ ตัวเอก ตัวพระเอก และ ตัวดี ที่อาจจะเป็นได้ทั้งดีหรือร้าย เมื่อกลับถึงบ้านค่ำวันนั้นจึงศึกษาเพิ่มเติมจากพจนานุกรมโดยเอาคำ ตัว เป็นคำตั้ง ทำให้ได้รับความรู้ในเรื่องคำอีกมาก

ตัว เป็นคำนาม ในความหมายหนึ่งหมายถึง รูปตน ตนเอง เช่น ฉันสร้างตัวจากสองแขนของฉันนี้, วิชาเล่าถึงผู้ชายที่ผ้นถึงเมื่อคืนนี้ราวกับมีตัวตนจริงๆ เรายังใช้ตัว เป็นคำลักษณนาม เรียกสัตว์และสิ่งของบางอย่าง เช่น หมา ๔ ตัว ดูกตา ๒ ตัว และยังใช้เป็นคำเรียกแทนคน สัตว์ และสิ่งของบางอย่าง โดยจะนำคำอื่นมาเติมหรือประสมด้วย ซึ่งในพจนานุกรมได้ให้ตัวอย่างไว้จำนวนมาก

คำที่ใช้เรียกแทนคนหลังจากนำคำเติมอื่นๆ มาประสมด้วย เช่น

ตัวดี เป็นคำนาม หมายถึง ตัวสำคัญ ตัวต้นเหตุ มักใช้ในเชิงประชด ‘ไอ้ตัวดี’ ที่แม่เรียกลูกชายด้วยความโกรธ

ที่เอาครีมหาหน้ามาสะเลงเลอะเทอะไปทั้งห้อง แม่จะต้องใช้ในความหมายนี้จึงได้ตีเสีย ๓ ที

ตัวละคร เป็นคำนาม หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทในเรื่องที่แต่งขึ้นในการแสดงละคร เป็นต้น ถ้าเป็นผู้ที่มีบทบาทเด่นเรียกว่า ตัวเอก ถ้าเป็นตัวเอกฝ่ายชายเรียกว่า พระเอก ถ้าเป็นตัวเอกฝ่ายหญิงเรียกว่า นางเอก ถ้าเป็นตัวละครตัวรองฝ่ายชายเรียกว่า พระรอง ถ้าเป็นตัวละครตัวรองฝ่ายหญิงเรียกว่า นางรอง

โดยทั่วไปเมื่อเราอ่านนวนิยาย ตูลิเก ละคร หรือภาพยนตร์ เมื่อพูดถึง พระเอก เราจะนึกภาพตัวละครฝ่ายชายที่มีบทบาทเด่นที่สุดในเรื่อง เป็นตัวเดินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ และมักจะเป็นคนดี ในทำนองเดียวกันเมื่อพูดถึงนางเอก เรามักจะนึกถึงตัวละครฝ่ายหญิงที่มีบทบาทเด่นที่สุดในเรื่อง เป็นตัวเดินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบเช่นเดียวกับพระเอก เป็นคู่ของพระเอก และมักจะเป็นคนดี ตัวละครฝ่ายชายที่มีบทบาทเป็นรองพระเอกและมักจะเป็นผู้ช่วยพระเอกเราจะเรียกว่า พระรอง เช่นเดียวกับตัวละครฝ่ายหญิงที่มีบทบาทเป็นรองนางเอกและมักจะเป็นผู้ช่วยนางเอก เราจะเรียกว่า นางรอง ตัวละครฝ่ายดีทั้งหมดถ้าจะเรียกรวมๆ กันไป ก็เรียกว่า ตัวละครดี หรือ ตัวดี แต่ถ้าเป็นตัวละครฝ่ายตรงข้ามพระเอกหรือนางเอก ไม่ว่าฝ่ายชาย

หรือฝ่ายหญิง เรามักจะเรียกว่า ตัวผู้ร้าย หรือเรียกว่า นางร้ายสำหรับตัวละครหญิง หรืออาจจะเรียกรวมๆ ว่า ตัวละครร้าย หรือ ตัวร้าย หรือ ตัวไม่ดี

จากการสนทนาของเพื่อนๆ ผู้เขียนที่กล่าวตอนต้น ตัวเอก ในความรู้สึกของเพื่อนคนหนึ่งกลายเป็น ตัวผู้ร้าย ในความรู้สึกของเพื่อนอีกคนหนึ่ง อาจจะเนื่องมาจากเหตุผลสองประการ ประการแรกคือ งานวรรณกรรมหรือละคร หรือภาพยนตร์ได้มีการสร้างสรรค์กันกว้างขวางมากขึ้นๆ บางครั้งผู้แต่งสร้าง ตัวเอก คือ พระเอกหรือนางเอก ให้มีอุปนิสัยใจคอแหวกไปจากแนวเดิมๆ ที่จะต้องเป็นคนดี ให้กลายเป็นคนร้ายคนเลว คนที่ยังติดอยู่กับแนวคิดเดิมจึงไม่ยอมรับตัวละครที่มีบทบาทเด่นแต่เป็นคนเลวว่าเป็น พระเอกหรือนางเอก ยังมองตัวละครเลวที่แม้จะมีบทบาทเด่นที่สุดว่าเป็น ตัวร้าย อยู่นั่นเอง และจะมองหาตัวละครดีแม้จะมีบทบาทเป็นรองตัวร้าย แล้วจัดให้เป็นตัวเอกหรือ พระเอกนางเอก อีกประการหนึ่งอาจจะเป็นเพราะผู้แต่งเรื่อง หรือผู้สร้างละครหรือภาพยนตร์เผลอสร้างตัวละครฝ่ายผู้ร้ายให้มีบทบาทเด่นกว่าพระเอกหรือนางเอกโดยไม่ตั้งใจ แต่ในสายตาของผู้ดูบางคนไม่สนใจว่าเป็น ตัวดี หรือ ตัวร้าย เป็นพระเอกหรือนางเอก สนใจแต่ว่าถ้าเป็นตัวละครที่มี

บทบาทเด่นก็คือว่าเป็นตัวเอก คู่สนทนาที่คิดกันคนละแนวทาง
จึงใช้คำเรียก ตัวเอก ตัวพระเอก ตัวผู้ร้ายสวนทางกัน

ลูกคำของคำตั้งหรือตัวตั้ง ตัว ที่เกี่ยวกับการแสดง
ยังมีคำว่า ตัวพระ หมายถึงผู้แสดงละครรำหรือระบำ
เข้าเครื่องละครรำ ใช้ลีลาท่ารำแบบชาย หรือพระเอกใน
เรื่องลิเก ละคร ตัวนาง หมายถึงผู้แสดงละครรำหรือระบำ
เข้าเครื่องละครรำ ใช้ลีลาท่ารำแบบหญิง หรือนางเอกใน
เรื่องลิเก ละคร

ลูกคำอื่นๆ ที่เกิดจากตัวตั้งว่า ตัว ที่ใช้เรียกแทน
คนยังมีอีกมาก เช่น

ตัวกลั่น หมายถึง ผู้ที่เลือกสรรแล้ว

ตัวการ หมายถึง ผู้ก่อเหตุ

ตัวเชิด หมายถึง ผู้ที่ถูกใช้ให้ออกหน้าแทน

ตัวตั้งตัวตี หมายถึง ผู้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการทำ
กิจกรรมต่างๆ หรือผู้ที่ตั้งตัว
เป็นหัวหน้าในการทำงานอย่าง
ออกหน้าออกตา

ตัวแทน หมายถึง บุคคลผู้มีอำนาจทำการแทน
บุคคลอื่น

ตัวประกัน หมายถึง บุคคลที่ถูกยึดหน่วงตัวไว้เพื่อ
ใช้ต่อรอง

‘ตัวดี’ ที่เป็นตัวร้าย และ ‘ตัวเอก’ ที่ไม่ใช่พระเอก ๕๕

ตัวยีน หมายถึง ผู้ที่เป็นหลักในการงานอย่างใด
อย่างหนึ่ง หรือเรียกว่าตัว
ยีนโรง ตัวยีนพื้น

ตัวอย่างการใช้คำดังกล่าวดูได้จากข้อความต่อไปนี้

กรณีนักโทษในเรือนจำแห่งหนึ่งก่อความ
วุ่นวายยังไม่ยุติ กลุ่มนักโทษได้ตั้งตัวแทนสามคน
เป็นตัวตั้งตัวตีเจรจาเรียกร้องขอให้มีการปรับปรุง
ที่หลับนอนและอาหารให้ดีขึ้น รวมทั้งจัดอุปกรณ์
ออกกำลังกายเพิ่มเติมด้วย ตลอดเวลาที่มีการ
เจรจากัน กลุ่มนักโทษได้เลือกนักโทษตัวกลั่น
ที่ถูกต้องขังเป็นเวลานานและพูดเก่งสองสามคน
ให้เป็นตัวยีนในการปราศรัยเรียกร้องให้มีการ
ปฏิบัติต่อนักโทษให้ดีขึ้น ผู้สื่อข่าวรายงานว่า
นักโทษกล่าวหาผู้คุมคนที่ถูกยึดเป็นตัวประกัน
อยู่ขณะนี้ว่าเป็นตัวการก่อเหตุทำร้ายร่างกาย
นักโทษคนหนึ่งจนได้รับบาดเจ็บสาหัส กลุ่ม
นักโทษซึ่งอดทนมานานแล้ว จึงต้องเรียกร้อง
ขอความเป็นธรรม แต่ทางฝ่ายเรือนจำได้ตอบ
ว่า นักโทษผู้นั้นเป็นเพียงตัวเชิดของฝ่าย
นักโทษที่พยายามหาเหตุก่อความไม่สงบ กระทำ

การฝ่าฝืนระเบียบต่างๆ ของเรือนจำ และต่อ

ผู้คุมก่อน จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น

นอกจากนี้ก็มีคำว่า ตัวต่อตัว หมายถึง หนึ่งต่อหนึ่ง มักใช้ในการต่อสู้ เช่นในประโยคว่า ขาวและเขียววิ่งแข่งกัน ตัวต่อตัวเพื่อพิสูจน์ว่าใครจะเร็วกว่ากัน (แต่ สองต่อสอง กลับไม่เป็นสี) ตัวใครตัวมัน ซึ่งเป็นคำวิเศษณ์ หมายความว่า ต่างคนต่างเอาตัวรอดแต่ลำพัง และ ตัวเปล่า หมายถึง ยังไม่มีครอบครัว หรือหมายถึง ลำพังตัวไม่ได้มีอะไรมาด้วย เช่น เดินตัวเปล่า รวมทั้งยังมีสำนวนว่า ตัวจักรใหญ่ หมายถึง บุคคลซึ่งเป็นสมอหรือเป็นหัวหน้าในการดำเนินกิจการ สำนวน ตัวตายตัวแทน หมายถึง ผู้ที่รับช่วงทำงานติดต่อกันไปไม่ขาด และสำนวน ตัวเป็นเกลียว ซึ่งเป็นคำวิเศษณ์ หมายความว่า ขยันทำงานอยู่ตลอดเวลา

ส่วนลูกคำของคำว่า ตัว ที่มีความหมายใช้เรียกแทนสัตว์และสิ่งของบางอย่างก็มีเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะนำมากล่าวพอเป็นตัวอย่าง เช่น

ตัวผู้ หมายถึง เพศผู้ ใช้เฉพาะสัตว์และพืชบางชนิด เช่น แมวตัวผู้ เกสรตัวผู้ หรือเรียกสิ่งที่มีเดียสำหรับสอด เช่น กระเบื้องตัวผู้ หรือเรียกต้นไม้ที่ไม่มีลูกตลอดไป เช่น มะละกอตัวผู้

‘ตัวดี’ ที่เป็นตัวร้าย และ ‘ตัวเอก’ ที่ไม่ใช่พระเอก ๑๐๑

ตัวเมีย หมายถึง เพศเมีย ใช้เฉพาะสัตว์และพืชบางชนิด เช่น แมวตัวเมีย หรือเรียกสิ่งของบางอย่างที่มีรูหรือขอรับให้สิ่งอื่นเกาะหรือสอดเข้าได้ เช่น กระเบื้องตัวเมีย

ตัวเมือง หมายถึง ย่านใจกลางเมือง

ตัวกลาง หมายถึง สิ่งที่แสงหรือเสียงหรือคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าต้องเคลื่อนผ่าน

ตัวนำ หมายถึง สารที่กระแสไฟฟ้าหรือความร้อนผ่านไปได้ง่าย

ตัวหนังสือ หมายถึง เครื่องหมายใช้ขีดเขียนแทนเสียง

ตัวสะกด หมายถึง พยัญชนะท้ายคำหรือพยางค์ที่ทำหน้าที่บังคับเสียงให้เป็นไปตามมาตราต่างๆ เช่น น เป็นตัวสะกดในมาตรา กน

ตัวเงิน หมายถึง เงินสด

ตัวเงินตัวทอง หมายถึง ตัวเหี้ย ซึ่งเป็นสัตว์เลื้อยคลานขนาดใหญ่ สกุลเดียวกับตะกวด

ตัวอย่าง หมายถึง สิ่งที่น่ามาอ้างเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะที่เป็นส่วนรวมทั้งหมด

ตั้งต้นจากคำว่า ตัว คำเดียวเกิดเป็นคำต่างๆ มากมายที่ใช้เรียกแทนคน สัตว์ และสิ่งของบางอย่างดังที่ได้กล่าวมามีคำในภาษาไทยจำนวนมากที่เกิดจากคำตั้งคำหนึ่งแล้ว

งอกงามเป็นคำอื่นๆ ที่มีความหมายเฉพาะแตกต่างกันออกไป
ถ้าสนใจศึกษาให้รู้จักคำ รู้จักความหมาย และนำไปใช้ได้
ถูกต้อง เราก็จะเป็นคนไทยคนหนึ่งที่มีความสามารถในการ
ใช้ภาษาไทยได้ดี

จาก 'ในกำมือ' และ 'ในมือ' กลายเป็นเรื่อง 'มือ'

คราว นี้ผู้เขียนได้ฟังการอภิปรายของผู้ทรงคุณวุฒิคนหนึ่งเกี่ยวกับเรื่อง คำ ตอนหนึ่งท่านกล่าวถึงการจำแนกประเภทของคำ และให้คำแนะนำว่า การสอนนักเรียนให้รู้จักคำประเภทต่างๆ ไม่ควรต้องแจกแจงแยกประเภทคำให้ละเอียดจนเกินไป เพราะบางครั้งอาจจะเกิดปัญหาว่าเป็นคำประสม หรือคำซ้อน หรือคำซ้ำ กันแน่ แล้วท่านก็ยกตัวอย่างคำที่อาจจะเป็นปัญหา ๒ - ๓ คำ ท่านกล่าวว่า ตัวอย่างยังมีอีกแต่นึกไม่ออก เพราะตอนเตรียมคำบรรยาย ตัวอย่างที่อาจจะหยิบยกมาพูดได้เผื่ออยู่ในหนังสือที่ท่านไม่มีอยู่ในกำมือ ผู้ฟังซึ่งส่วนใหญ่เป็นครูภาษาไทยได้ฟังก็อมยิ้ม พอถึงช่วงพักดื่มน้ำชากาแฟก็มีการกระซิบนินทาผู้บรรยายด้วยความเอ็นดูที่ท่านใช้คำว่า ในกำมือ แทน ในมือ ที่ผู้เขียนกล่าวว่านินทาด้วยความ

เอ็นดูนั้น เพราะผู้อภิปรายเป็นชายหนุ่มอายุน้อย เป็นคนรุ่นใหม่ที่สนใจภาษาไทย ศึกษาอย่างลึกซึ้งจนเป็นครูบาอาจารย์สอนภาษาไทยในมหาวิทยาลัย ผู้ฟังจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นผู้สูงวัยจึงประทับใจเป็นพิเศษ ยิ่งการอภิปรายต่อจากช่วงพัก ผู้อภิปรายอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นอาจารย์ของผู้อภิปรายคนแรก ได้กล่าวยั่วว่า สิ่งสำคัญครูภาษาไทยควรสอนให้นักเรียนรู้จักคำ รู้ความหมาย และใช้คำให้ถูกความหมาย ผู้เขียนซึ่งอยู่ในกลุ่มผู้ฟังที่แอบนิทาผู้อภิปรายคนแรกด้วยความเอ็นดู ก็ยิ่งรู้สึกขำ เพราะผู้อภิปรายคนแรก ก่อนการอภิปรายได้สารภาพความในใจต่อผู้ฟังว่า การที่มาร่วมอภิปรายในครั้งนี้มีความเครียดมาก เพราะผู้ร่วมอภิปรายอีก ๒ คนเป็นอาจารย์ ตนเป็นลูกศิษย์ ถ้าพูดอะไรผิดก็ขออภัยด้วย

จากคำว่า กำมือ ผู้เขียนคิดต่อไปถึงคำว่า มือ และลูกคำของ มือ ได้พบถ้อยคำสำนวนซึ่งเราใช้ในชีวิตประจำวันมากมายหลายคำ ที่มีความหมายแตกต่างกันไปก็มี ที่มีความหมายเดียวกันแต่มีคำใช้หลายคำก็มี แต่ส่วนใหญ่คำที่เกิดจากการประสมระหว่างคำอื่นกับคำว่า มือ มักจะมีความหมายเกี่ยวข้องกับกำมือโดยตรงหรือโดยปริยายแทบทั้งนั้น

มือ คำเดียว หมายถึง อวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกาย อยู่ต่อแขนสำหรับจับ หรือเป็นคำเรียกผู้ร่วมเล่นการพนัน บางอย่างหรือแชร์เป็นต้นว่ามือ คนหนึ่งจะเล่นก็มือก็ได้ หรือใช้เรียกหมวดของไม้เลื้อยบางชนิดที่ใช้เกาะสิ่งอื่น อย่างมือ เช่น มือดำสิง มือบวบ

เราใช้มือเป็นอวัยวะสำคัญในการทำงานต่างๆ แทบทุกอย่าง ถ้าไม่ใช่เป็นการใช้มือขีดเขียนหนังสือหรือภาพ ก็ใช้มือในการหยิบ จับ ยก และอื่นๆ และเนื่องจาก มือ ทำหน้าที่ที่สำคัญมาก รวมทั้งอาจจะเนื่องจาก มือ มีความหมาย ใช้เรียกผู้เล่นการพนันด้วย จึงทำให้เมื่อนำคำอื่นมาประสมกับคำว่า มือ จึงเกิดเป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับการพนันหลายคำ ได้แก่ คำว่า มือขึ้น มือแข็ง มือตก มือผี

มือขึ้น หมายถึง มีโชคดีในการพนัน แต่จะหมายถึง เจริญก้าวหน้าก็ได้

มือแข็ง หมายถึง เล่นการพนันไม่ค่อยเสีย แต่จะแปลว่าเก่งก็ได้

มือตก หมายถึง มีโชคร้ายในการพนัน หรือแปลว่า เสื่อมความสามารถลงก็ได้

มือผี หมายถึง ขาไฟที่เข้าเล่นพอให้ครบสำหรับ ไม่ต้องได้เสียด้วย

ดูตัวอย่างการใช้คำเหล่านี้ ดังนี้

นงคราญพาลูกสาวไปด้วยครั้งนี้ไม่เสียเที่ยว
 ขาไฟขาดไป ๑ คน ลูกสาวจึงลงเป็นมือผี
 ไม่มีการคิดได้หรือเสียกับขาอื่นๆ และชะรอย
 ลูกสาวจะเป็นตัวนำโชค คราวนี้นงคราญมือขึ้น
 เล่นไฟได้เงินหลายอยู่ ผิดกับสำออง ปกติจะ
 มือแข็ง เล่นไม่ค่อยเสีย คราวนี้มือตก ไม่เคย
 กินสักตาเดียว สำอองหัวเสียมากบอกนงคราญ
 ว่า คราวหน้าอย่าพาลูกสาวมาด้วย

ลูกคำอีกชุดหนึ่งของคำว่า มือ มีความหมายใน
 ทางที่ดี แสดงถึงความชำนาญ ความสามารถ ได้แก่
 มือแข็ง หมายถึง เก่ง มือเก่า หมายถึง มีความชำนาญ
 หรือชำนาญมาก มือขวา หมายถึง สันทัด ถนัด จัดเจน
 หรือหมายถึง ที่ใกล้ชิด เก่งกล้าสามารถ ที่ไว้วางใจได้ ก็ได้
 เช่น สมุนมือขวา มือดี หมายถึง สามารถ ชำนาญ มือหนึ่ง
 หมายถึง ยอดเยี่ยม แต่ถ้าในความหมายที่ตรงกันข้ามก็มี
 คำอื่นๆ คือ มือใหม่ หมายถึง ยังไม่มีความชำนาญ มืออ่อน
 หมายถึง มีความสามารถน้อย มือไม่ถึง หมายถึง มีความ
 สามารถไม่พอ

จาก 'ในกำมือ' และ 'ในมือ' กลายเป็นเรื่อง 'มือ' ๑๐๗

ตัวอย่างการใช้คำเหล่านี้ ดูจากตัวอย่างต่อไปนี้

ทีมงานฝ่ายการขายของบริษัทนี้ล้วนแต่
มือแข็งๆ ทั้งนั้น มีคุณวิชาญเป็น มือเก่า ทำงาน
ให้บริษัทมาเกือบ ๓๐ ปี เป็นมือขวาของบริษัท
รองลงไปก็มีพนักงานขายมือดีอีกหลายคน
อย่างคุณสันต์นี่จัดว่าเป็นมือหนึ่งของคุณวิชาญ
ทำยอดขายได้สูงสุดทุกปี นอกจากนี้ยังมีรุ่นเด็ก
มือใหม่ที่บริษัทรับมาฝึกไว้ ใคร มืออ่อน มือไม่ถึง
ก็ค่อยๆ สะสมประสบการณ์ไป ไม่กี่ปีก็กลายเป็น
มือดีแทนที่รุ่นเก่า

คำที่มีคำว่า มือ มาเกี่ยวข้องแล้วมีความหมายว่า
มีความสามารถ ที่ปรากฏในคำอื่นๆ ก็มี เช่น มีฝีมือ มี
ฝีมือลายมือ

คำว่า มือแข็ง และ มืออ่อน ยังนำไปใช้ในความหมาย
อื่น คือ มือแข็ง หมายถึง ไม่ค่อยไหวคณง่าย ส่วนมืออ่อน
หมายถึง นอบน้อม ไหวคณง่าย เช่นในข้อความว่า

หัวหน้าของคุณต่างจากหัวหน้าของฉัน
เหมือนขากับดำ หัวหน้าของฉันมือแข็ง ไม่
ยกมือไหว้ใครก่อนนอกจากจะแน่ใจว่าคนนั้น
อยู่ในตำแหน่งสูงกว่าหรืออายุมากกว่า ส่วน

หัวหน้าของคุณมืออ่อน พบใครไม่ว่าเด็กหรือ
ผู้ใหญ่ยกมือไหว้เขาไปหมด พบหน้าฉันทิไร
ฉันทยกมือไหว้ก่อนไม่ทันสักที

คำว่า มืออ่อน นี่ถ้าใช้เป็น มืออ่อนตีนอ่อน จะมีความหมายเปลี่ยนไป หมายถึง มีอาการหมดแรงเพราะรู้สึก
ตกใจ เสียใจ หรือเสียกำลังใจ

ลูกคำอีกชุดหนึ่งของคำว่า มือ ที่มีความหมายแสดง
ถึงพฤติกรรมไม่ดีก็มีมาก ได้แก่

มือเดิบ หมายถึง ใช้จ่ายมากเกินไปจนสมควร เช่น

สมควรเป็นคนมือเดิบ ใช้จ่ายเงินเกินรายได้
ทุกเดือน เดือนนี้จึงมีหนี้สินพอกพูนถึงสองแสนบาท
ต้องคอยหลบเจ้าหนี้ยู่ตลอดเวลา

มือห่างตีนห่าง เป็นสำนวน หมายถึง สุร่ยสุร่าย
เล่นเล่ สะเพร่า ไม่ระมัดระวัง เช่น

จอมเป็นคนมือห่างตีนห่าง ทำอะไรไม่ค่อย
ระมัดระวัง เวลาแม่ใช้ให้หยิบถ้วยชามมักจะทำ
เสียงโคล้งเคล้ง จานชามตกแตกเป็นประจำ
ผิดกับน้องซึ่งเรียบร้อย หยิบจับอะไรระมัดระวัง
กว่ากันมาก

มือบอน หรือ มืออยู่ไม่สุข หมายถึง ชอบขีดเขียนตามกำแพง หรือชอบเด็ดดอกไม้ใบไม้ เป็นต้น เช่น

แม่บอกว่าในบรรดาลูกหูกคน ตูเป็นเด็กมือบอนที่สุด ตามฝาบ้านมีแต่รอยขีดเขียนเป็นเส้น เป็นตัวหนังสือ หรือรูปภาพเต็มไปหมด ผีมือตูทั้งนั้น นิสัยมืออยู่ไม่สุขยังติดตัวมาจนโตเดี๋ยวนี้เวลาเดินผ่านต้นไม้ดอกไม้ก็ยังอดเด็ดระไปเรื่อยไม่ได้

มือกว หรือ มือไว หมายถึง ชี้ชโมย เช่น

พ่อแม่ควรดักเตือนสั่งสอนลูกๆ ตั้งแต่เล็กๆ ไม่ให้เป็นคนมือไว ชอบหยิบฉวยของของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง เพราะโตขึ้นอาจจะติดนิสัยชี้ชโมยมาได้

มือปิ่น หมายถึง ผู้ที่คอยคุ้มกัน ผู้ที่รับจ้างยิงคน

มือมืด หมายถึง ผู้ที่ลอบทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเหลือรู้เหลือเห็นว่าเป็นใคร

สองคำนี้อาจนำไปใช้ในประโยคต่อไปนี้

ปัจจุบันมีคนจำพวกหนึ่งมีอาชีพเป็นมือปิ่นรับจ้างฆ่าคนในราคาไม่กี่หมื่นบาท เจ้าหน้าที่

ตำรวจก็มักจะไม่ค่อยได้เบาะแสของผู้ร้าย ทำให้
คนพวกนี้เป็นมือมืดลอบฆ่าคนง่าย ๆ โดยไม่
เกรงกลัวกฎหมาย

มือไม้พาย เอาตีนราน้ำ เป็นสำนวน หมายถึง ไม่
ช่วยทำแล้วยังขัดขวางการทำงานของผู้อื่น เช่น

ในหน่วยงานหนึ่งๆ มักจะมีคนประเภท
มือไม้พาย เอาตีนราน้ำ อยู่ด้วยเสมอ เวลาคนอื่น
ช่วยกันทำงาน คนประเภทนี้จ้องแต่จะติ อ้างว่า
สิ้นเปลืองบ้าง อ้างว่าทำทั้งที่ถ้าทำได้ไม่ดีก็
ไม่ควรทำบ้าง ล้วนแต่เป็นเหตุให้คนทำงาน
ต้องเสียกำลังใจ และทำให้งานล่าช้าไปโดยไม่
ควรที่

มือที่สาม หมายถึง ผู้สอดเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น

ลำพังสามมีภรรยาถ้าโกรธกันก็มักจะไม่นาน
แต่ที่โกรธกันยืดยาวมักจะมีมือที่สามเข้ามา
เกี่ยวข้อง เช่น ญาติพี่น้องของแต่ละฝ่ายชอบ
พุดคุยหยอเย้ยกันอย่างนั้นอย่างนี้ ต่างฝ่ายเลยต่างดั่งแฉ
เข้าใส่กัน ทำให้เรื่องเล็กกลายเป็นเรื่องใหญ่

นอกจากนี้ก็มีลูกคำของคำว่า มือ ที่มีความหมายแสดงลักษณะตรงข้ามกัน เช่น มือเบา หมายถึง อาการที่ใช้มือทำอะไรอย่างละมุนละไมหรือประณีตบรรจง ตรงข้ามกับคำว่า มือหนัก ซึ่งหมายถึงอาการที่ใช้มือทำอะไรอย่างรุนแรงหรือไม่ประณีตบรรจง มือเย็น หมายถึง คำเรียกคนที่มักปลุกดันไม้ไผ่ดองงามดี ตรงข้ามกับคำว่า มือร้อน ซึ่งเรียกคนที่มักปลุกดันไม้ไม่ขึ้นหรือไม่ดองงาม

การรู้จักคำ รู้ความหมายของคำ และสามารถใช้คำให้ถูกความหมายมีความสำคัญมากในการสื่อสาร ผู้ที่มีความรู้มากเกี่ยวกับคำและความหมายของคำ มักจะเป็นผู้ที่ประสบผลสำเร็จในการพูดหรือการเขียน เพราะสามารถถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเข้าใจได้ชัดเจน นักพูดหรือนักเขียนที่ประสบผลสำเร็จ นอกเหนือจากต้องเป็นนักคิดแล้ว ก็มักจะเป็นเพราะมีความรู้ในเรื่องคำศัพท์มาก รู้จักใช้ถ้อยคำได้ถูกต้องเหมาะสมตามความหมายและตามสถานการณ์ คือมีความสามารถในการใช้ภาษาได้ดีนั่นเอง

๑ มีมือไม้ถือทั้ง
 เท้ารอราน้ำกระจาย
 เขากอบกิจขวาย
 กล่าวขัดขวางทางถ้า

ไม้พาย
 จักจำ
 ขวนอยู่ โฉนนา
 ถ้อยแท้อย่าทำ ฯ

๑ ตกน้ำ ทนาวเหน็ดแม่
 ไม้ไผ่ สละกุศล
 ตกไฟ รุ่มร้อนรน
 ไม้ไผ่ ห้วยสัตว์แล้ว

หมิ่นทน
 สิ่งแท้
 ร้อยหมิ่น ทนแะ
 จึงล้ำเลิศจำ ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

ขึ้นต้นด้วย ‘กินตา’ จบลงด้วย ‘กินใจ’

วันหนึ่งผู้เขียนไปหาช่างตัดเสื้อซึ่งรับตัดเสื้ออยู่ที่บ้าน น้าทางเก่งที่ตัดเย็บแล้วไปให้ช่างแก้ไข และนำผ้าไปให้ตัดเสื้อตัวใหม่ด้วยอีก ๑ ชิ้น ผู้เขียนลองกางเกงที่คับไปเล็กน้อยให้ช่างดูจะได้รู้ว่าควรต้องขยายให้หลวมสักเท่าใด ช่างตัดเสื้อบ่นพึมพำว่า เป็นเพราะผู้เขียนมีรูปร่างกินตามองเผินๆ ไม่คิดว่าจะตัวโต เลยเกิดลั้งเลว่าจกดขนาดตัวผิดไปจึงลดขนาดลงไปเอง ช่างตัดเสื้อขอวัดตัวใหม่และเรียกลูกสาวมาช่วยจดตัวเลข ส่วนผ้าชิ้นใหม่นั้น ผู้เขียนปรึกษาช่างว่าควรจะตัดเสื้อดีไหม ผ้าเก่าซื้อไว้หลายปี จนผ้ากินตัวแล้ว ช่างเสื้อสำรวจรอยขรุขระของเนื้อผ้า แล้วตัดสินใจว่าไม่เป็นไร ลูกสาวของช่างตัดเสื้ออายุราวๆ ๒๐ ปี พุดขึ้นว่าฟังผู้เขียนและแม่พุดคุยกันไม่ค่อยเข้าใจ แม่ชักกว่าไม่เข้าใจอะไร ลูกสาวตอบว่าไม่เข้าใจคำว่า กินตา กับ กินตัว เขา

คิดว่า กินดา น่าจะหมายถึงสวय แต่เรื่องที่พูดกันกลับไปเกี่ยวกับอ้วนผอม ส่วน กินตัว ก็ไม่เคยได้ยิน แต่เดาเอาว่าเกี่ยวกับผ้าที่มีรอยขาดชำรุด

ผู้เขียนเลยนึกไปถึงอีกคราวหนึ่งเมื่อไปร่วมประชุมสัมมนาที่หน่วยงานหนึ่งจัดขึ้น ถึงช่วงพักประมาณ ๑๐.๐๐ น. ผู้จัดการรายได้ประกาศว่า "เชิญผู้เข้าประชุมพัก ๑๕ นาที เพื่อกินน้ำชา กาแฟ" แล้วก็ขอโทษว่าพูดผิด พูดแก้ใหม่ว่า "เชิญผู้เข้าประชุมพัก ๑๕ นาที เพื่อดื่ม น้ำชา กาแฟ" ผู้เขียนนึกสงสัยว่า พูดคำว่า กิน ผิดด้วยหรือ มาคราวนี้เด็กวัย ๒๐ ปีก็ไม่เข้าใจ ไม่เคยได้ยินคำว่า กินดา และ กินตัว อีกทำให้สับสนกับตัวเองว่าจะต้องเปิดพจนานุกรมดูคำว่า กินว่าจะใช้กับเครื่องดื่มได้ไหม และดูคำอื่นๆ ที่เกิดจากคำว่า กิน ด้วยว่ามีความหมายอื่นๆ ต่างไปจากความหมายของคำว่า กิน มากน้อยอย่างไร จะได้นำมาเล่าสู่กันเพื่อเป็นความรู้

คำว่า กิน ซึ่งพวกเราทุกคนคุ้นเคยเพราะทำกันวันละหลายครั้งนี้เป็นคำกริยา มีความหมายจำแนกตามลักษณะอาการหลายแบบ

กิน ในความหมายแรกคือ เคี้ยว เช่น กินหมาก เราอาจจะพูดว่า คุณยายกินหมาก หรือ คุณยายเคี้ยวหมาก ได้ความเหมือนกัน

กิน ในความหมายต่อไปคือ เคี้ยวกลืน เช่น กินข้าว คือในการกินอาหาร คำว่า กิน หมายถึงกิริยาเคี้ยวและกลืนต่อเนื่องกัน

กิน ในความหมายต่อไปคือ ต้ม หรือทำให้ลวกล้าคอ ไปสู่กระเพาะ เช่น กินน้ำ เพราะฉะนั้นจะใช้ ต้มน้ำชากาแฟ หรือ กินน้ำชากาแฟ ก็ถูกต้องเหมือนกัน เราใช้ กิน แทนที่ ต้ม ได้ แต่จะใช้ ต้ม แทนที่ กิน ทุกครั้งไม่ได้ เพราะ ต้ม มีความหมายแคบกว่า คือหมายถึงกินของเหลวเช่นน้ำ

กิน ยังมีความหมายอื่นๆ คือ โดยปริยายหมายความว่า เปลือง เช่น กินเงิน กินเวลา หมายความว่า ทำให้สิ้นไปหมดไป เช่น รถกินน้ำมัน หมายความว่า รับเอา เช่น กินสินบน หมายความว่า หารายได้โดยไม่สุจริต เช่น กินจอบกินเสียม หรือหมายความว่า ชะนะในการพนันบางอย่าง เช่น กินไฟ

กินเป็นคำตั้งคำหนึ่ง มีลูกคำที่มีความหมายแตกต่างจากความหมายเดิมเป็นจำนวนมาก ลูกคำชุดแรกที่จะนำมากล่าวได้เลือกคำและสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเกี่ยวข้องกับการกินอาหาร แต่ได้กลายความหมายไปโดยปริยาย เช่น กินช้อน กินตะเกียบ กินโต๊ะ กินมือ กินส้อม กินส้อม กินส้อม แต่ละคำมีความหมายว่าอย่างไรดูได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ในขณะที่ชาวตะวันตกนิยมนั่งล้อมโต๊ะ
กินล้อม คือใช้ล้อมจิ้มหรือตักอาหารเข้าปาก
ชาวตะวันออกโดยเฉพาะคนไทยนิยมกินมือ
กินสำหรับ คือนั่งล้อมวงกับพื้น จัดสำรับกับข้าว
ไว้ตรงกลาง แล้วใช้มือเปิดข้าวเข้าปาก แต่
การกินอาหารของคนไทยก็ได้รับอิทธิพลของ
ตะวันตกมากขึ้นๆ แม้จะมีคนไทยบางส่วนยัง
กินมืออยู่ แต่บางส่วนก็กินช้อน คือใช้ช้อนตัก
อาหารเข้าปากแทนมือ บางส่วนกินช้อน โดยมี
ล้อมช่วย และที่ขาดไม่ได้ คือ กินตะเกียบ คือ
ใช้ตะเกียบตักอาหารเข้าปาก ทั้งนี้ได้รับ
อิทธิพลจากคนจีนที่อาศัยอยู่ในสังคมไทย
มานานนั่นเอง

นอกจากนี้ก็เป็นสำนวน เช่น กินล้างกินผลาญ
หมายความว่า กินครั้งทั้งครั้ง กินทั้งกินขว้าง หรือ กิน
อย่างสุรุษสุราย กินอยู่พวย หมายถึง กินอย่างอึด
หน้าสำราญ กินเหมือนหมู อยู่เหมือนหมา หมายความว่า
ละเทะไม่มีระเบียบ

เราอาจจะนำสำนวนที่กล่าวมาไว้ในคำสนทนาต่อ
ไปนี้

ดารา : คุณสำราญเชิญคุณไปกินเลี้ยงฉลอง
วันเกิดหรือเปล่าคะ

สิริ : เชิญค่ะ เขาเชิญทั้งครอบครัว แต่
ดิฉันบอกไปแล้วว่าไปไม่ได้ ติดธุระ

ดารา : ดิฉันก็ไม่ไปเหมือนกัน เคยไปครั้งเดียว
เมื่อปีที่แล้ว คุณสำราญสั่งอาหาร
มากมายล้นเหลือ กินกันไม่หมด แต่
ยังสั่งเพิ่มอยู่นั่นแหละ อาหารเหลือ
เบะเบะ ดิฉันไม่ชอบไปร่วมกินทั้งกิน
ขำง กินล้างกินผลาญอย่างนั้นอีก
เข็ดแล้ว

สิริ : คุณสำราญไม่ค่อยเสียดายเรื่องกิน เคย
ได้ยินคุยว่าลูกจ้างที่บ้านเขาก็เลี้ยงดู
ให้กินอยู่พัววย อืมหน้าสำราญเต็มที

ดารา : พูดเรื่องกินแล้วนึกถึงคุณศาลา
คุณศาลาเคยตั้งข้อสังเกตว่าคนชอบ
กินมากๆ นี้ เวลากินต้องระวัง เพราะ
มักจะลืมหิวกินมูมมาม ถ้าเวลากินก็
เลอะเทอะ บ้านช่องก็สกปรกเลอะเทอะ
ด้วยละก็ เข้าตำรา กินเหมือนหมู อยู่
เหมือนหมา

ลูกคำของ กิน ที่มีความหมายอื่นๆ ไม่เกี่ยวข้องกับ การกินอาหารมีเป็นจำนวนมาก รวมทั้งคำว่า กินตัว ซึ่ง หมายถึง ผุหรือขาดกร่อนไปเอง เช่น ผ้าชิ้นนี้เก่าเก็บมาก จน กินตัว หหมดแล้ว นำไปตัดเสื้อจะคู้มหรือเปส่า และ คำว่า กินตา ซึ่งหมายถึง ลวงตาให้เห็นผิดขนาดไป หรือ อาจจะใช้ว่า กินรูป หรือ ช้อนรูป คือมีลักษณะให้เห็นขนาด ย่อมกว่าตัวจริง หรือมองดูเล็กกว่าความเป็นจริง ก็ได้

ลูกคำรวมทั้งสำนวนที่มาจากคำว่า กิน ที่ขอนำมา กล่าวในที่นี้ ได้แก่

กินกำไร หมายถึง กินเศษกินเลย เบียดบัง

กินนอกกินใน หมายถึง เอากำไรในการซื้อขาย ทั้งในราคาและนอกราคาที่กำหนด

กินเศษกินเลย หมายถึง กินกำไร มักเอาเพียง บางส่วนที่มีจำนวนเล็กน้อยไว้ หรือเอาส่วนที่เหลือไว้เป็น ของตน

ตัวอย่างเช่น

กานดาชอบแสดงความเอื้อเฟื้อ ในที่ทำงาน เพื่อนคนไหนอยากได้อะไรจะรับอาสาไปซื้อให้ แรกๆ เพื่อนๆ ก็ไม่รู้ว่ากานดา กินกำไร จะบอก ราคาให้แพงกว่าที่ซื้อจริงเสมอ พอรู้ภายหลัง

เพื่อนบางคนไม่ถือสา ยอมให้กานดากินนอก
กินใบในการซื้อขายเป็นค่าเสียเวลา แต่บางคน
รังเกียจถือว่ากานดาไม่ซื่อสัตย์ ถ้าจะเอาค่า
เสียเวลาก็ควรบอกตรงๆ ไม่ใช่ถือโอกาสกินเศษ
กินเลย เช่นนี้

กินกัน หมายถึง เอาเงินกันในระหว่างคู่ขาเท่านั้น
กินขาด หมายถึง ดีกว่ามาก เหนือกว่ามาก หรือ ชนะ
เด็ดขาด มีความหมายเดียวกับ กินดิบ แต่ตรงข้ามกับ
คำว่า กินไม่ลง คือเอาชนะไม่ได้ ดังตัวอย่าง

สามนกับสามารถหัดเล่นกอล์ฟพร้อมกัน
ในระยะแรกฝีมือสามนกินขาดสามนสามารถ แข่งกัน
ที่ไรสามนกินดิบสามนสามารถทุกครั้ง แต่สามน
มุมานะฝึกซ้อมจนมาระยะหลังทั้งคู่กินกันไม่ลง
เดี๋ยวนี้สามนและสามารถไม่กินกัน แต่จะจับคู่
กันเล่นพนันกับคู่อื่นๆ

ส่วนสำนวนภาษิตนั้นมีมาก ทั้งที่เราคุ้นหูและที่ไม่
คุ้นหู เช่น

กินเกลือกินกะปิ และ กินแกลบกินรำ มีความหมาย
เหมือนกันคือ ใจ

กินน้ำได้สอ ก หมายถึง จำต้องยอมเป็นรองเขา
มักจะหมายถึงเมียน้อยที่ต้องยอมลงให้แก่เมียหลวง

กินน้ำพริกถ้วยเดียว หมายถึง จำเจอยู่กับเมียคนเดียว

กินบนเรือนขึ้นหลังคา หมายถึง เนรคุณ

กินปูนร้อนท้อง หมายถึง ทำอาการมีพิรุณขึ้น หรือ
แสดงอาการเดือดร้อนขึ้นเอง

กินอยู่กับปาก อยากอยู่กับท้อง หมายถึง รู้ดีอยู่แล้ว
แส้งทำเป็นไม่รู้

กินที่ลับไซ้ที่แจ้ง หมายถึง เปิดเผยเรื่องที่ทำกันใน
ที่ลับ

ตัวอย่างแสดงการใช้สำนวนเหล่านี้ เช่น

ตอนเย็นก่อนเลิกงาน นายวิชาญ ประธาน
บริษัท เรียกนายสาโรชซึ่งเป็นลูกเขยและเป็น
ผู้จัดการบริษัทมาพบ เกริ่นเกี่ยวกับงานแล้ว
นายวิชาญก็เปรยว่า คนบางคนไม่มีความละเอียด
กินในที่ลับเอาไปไซ้ในที่แจ้ง พอๆ กับบางคนที
ออกตัญญู กินบนเรือนขึ้นหลังคา จะทำอย่างไร
กับคนประเภทนี้ดี เขาเห็นเราโง่งงากินเกลือ
กินกะปิ นายสาโรชเริ่มกินปูนร้อนท้อง เพราะ
รู้ดีว่าตนทำอะไรไม่ถูกต้องอยู่ เหมือนกินอยู่กับ

ปากอยากอยู่กับท้อง นายวิชาญรับอุปการะตน
ให้มาอาศัยอยู่ที่บ้าน ให้การศึกษา เมื่อรักชอบ
กับลูกสาว นายวิชาญก็ตบแต่งให้ แล้วยัง
สนับสนุนให้ทำงานในตำแหน่งที่มีเกียรติ แต่
นายสาโรจกลับรู้สึกเบื่อหน่ายที่จำเจกับภรรยา
คนเดียวเหมือนกินน้ำพริกถ้วยเดียว จึงลักลอบ
มีสัมพันธ์กับเลขานุการ หญิงคนใหม่ต้องการ
เรียกร่องสิทธิขึ้นมาบ้าง ไม่อยากจะกินน้ำ
ได้ศอก เมียหลวงตลอดไป จึงเริ่มแสดงตนว่า
ฉันก็เมียคนหนึ่งเหมือนกัน

คำที่เกิดจากคำว่า กิน อื่นๆ ที่ไม่ได้นำมากล่าว
ยังมีอีก เช่น กินลม กินหน้า กินหลัง กินหาง ซึ่งเป็นคำ
ที่ใช้ในการเล่นว่าว กินใน กินแหว่ง หรือ กินแหว่งแคลงใจ
ซึ่งมีความหมายทำนองเดียวกัน รวมทั้งคำว่า กินใจ ซึ่ง
นอกจากมีความหมายเช่นเดียวกับ กินแหว่ง แล้วยัง
หมายถึง ซาบซึ้งใจ ด้วย หากเราศึกษาความหมายและ
ที่มาของคำให้เป็นความรู้เพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ จะช่วยให้เรามี
ความสามารถในการฟัง พูด อ่าน และเขียน ได้ดียิ่งขึ้น

๑ ปาก ทรชนต่อหน้า
ว่า แต่กอบแก่นสาร
ตา มั่นมั่งหมายผลาญ
ขยับ พยักให้พวกพ้อง

นั้นหวาน
แซ่พริ้ง
เมื่อผลาด พลังนา
เมื่อเพี้ยนพักตร์ผิน ฯ

๑ วาจา ทูรชาติไฉริ
ปราไส พอให้หลง
หัวใจ ย่อมประสงค์
เชือดคอ ได้คงคั่น

ท่อนตรง
เล่ห์นั้น
ชิงสิ่ง เรานา
หากกึ่งกิดภัย ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

มธุรสวาจา

เมื่อไม่นานมานี้ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุม
อบรม เรื่อง 'หลักภาษาไทย : บรรทัดฐานที่สำคัญของภาษา'
ซึ่งสถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
ได้จัดให้แก่ครูภาษาไทยผู้มีความสนใจจะเพิ่มพูนความรู้
เกี่ยวกับหลักภาษาไทย เพื่อจะได้นำความรู้ไปพัฒนางาน
อาชีพของตน สิ่งที่น่าสนใจจนต้องนำมากล่าวถึงคือ
ประธานเปิดการประชุมและมอบวุฒิบัตรแก่ผู้เข้ารับการ
อบรมเมื่อเสร็จสิ้นการประชุม ซึ่งคือศาสตราจารย์
ดร. กาญจนา นาคสกุล ได้กล่าวแก่ครูภาษาไทยทั้งสอง
วาระได้ไพเราะน่าประทับใจมาก ท่านใช้ถ้อยคำที่ฟังเข้าใจ
ง่าย ตรงไปตรงมา แสดงความชื่นชมครูภาษาไทยที่ใฝ่หา
ความรู้เพื่อจะได้สามารถปฏิบัติหน้าที่ให้ได้ดียิ่งขึ้น ท่าน
ย้ำให้เห็นว่าภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาประจำชาติ มีความ
สำคัญต่อความเป็นชาติไทยอย่างไร ท่านกระตุ้นให้ครู
ภาษาไทยภูมิใจในงานการสอนภาษาไทยให้แก่เยาวชนของ

ชาติ ท่านให้กำลังใจแก่ครูภาษาไทยในการที่จะต้องแน่วแน่ทำงานในความรับผิดชอบให้สำเร็จลุล่วงได้ผลดี และท่านอวยพรแก่ครูที่มุ่งมั่นและอุทิศตนในการพัฒนางานของตนให้ประสบความสำเร็จความเจริญ ผู้เขียนชื่นชมในคำกล่าวของท่าน เพราะได้สะท้อนให้เห็นความจริงใจของผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ซึ่งสอนภาษาไทยมาเป็นเวลานาน ต่อผู้ที่ทำหน้าที่อย่างเดียวกัน เปี่ยมไปด้วยเนื้อหาสาระที่เป็นจริงและเป็นประโยชน์ ก่อปรด้วยความคิดที่สร้างสรรค์ มุ่งให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ เป็น มธุรสวาจา ที่ก่อให้เกิดความอímเอิบซาบซ่านแก่ผู้ได้ฟัง ก่อให้เกิดแรงกายและแรงใจที่จะทำงานให้บรรลุผลโดยไม่ท้อถอย

ในสุภาษิต ไคลงโลกนิตี บทหนึ่งของสมเด็จฯ กรมพระยาดะชาดิศร ได้กล่าวถึงความสำคัญของการกล่าวถ้อยคำวาจา ดังนี้

วัดช้างเบ็องบาทรู	จักสาร
วัดอุทกชัฏกมุตมัลย์	แม่นรู้
ดูครูสดับโหวหาร	สอนศิษย์
ดูตระกุลเผ่าผู้	เพื่อด้วยเจรจา

ในงานวรรณกรรมหลายเรื่อง ผู้ประพันธ์มักจะกล่าวถึงการพูดว่ามีความสำคัญมาก และมักจะเน้นเตือน

สติให้เราระมัดระวังในการพูดจา คำพูดของคนเราอาจทำให้
 คนรักหรือคนเกลียด อาจก่อให้เกิดคุณหรือโทษ สุนทรภู่
 กวีเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ให้ข้อคิดเตือนใจในการพูด
 ไว้ในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น ใน เพลงยาวถวายโอวาท

อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก แต่ล้นปากหวานหูไม่รู้หาย
 แม้แน้บอ้นหมิ่นแสนจะแคลนคลาย เจ็บจนตายนั้นเพราะเหน็บให้เจ็บใจ

ใน นิราศภูเขาทอง

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์ มีคนรักสกล้อยอวยจืด
 แม้้นพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา

ใน สุภาสิตสอนหญิง

จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น อย่าตะคั่นตะคอกให้เคืองหู
 ไม่พูดอ้ออึ้งขึ้นมึงกู คนจะหลูล่วงลามไม่ขามใจ

เหตุใดต้องเตือนกันในเรื่องการพูดจา เพราะมนุษย์
 ทำผิดพลาดได้ง่ายๆ จากการพูดโดยไม่ระมัดระวัง หรือพูด
 โดยไม่คิดเสียก่อนหรืออย่างไร เมื่อมาคิดดูก็น่าจะเชื่อได้ว่า
 เป็นเช่นนั้น เพราะมนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคม ในแต่ละวัน
 คนเราต้องทำงาน พบปะพูดจา สังสรรค์กันตลอดเวลา
 มนุษย์โดยปรกติก็มักจะมีอารมณ์ ความโกรธ ความหลง

เป็นเจ้าของอยู่แล้ว ก็อาจจะ ปากเบา กล่าววาจาโดยไม่
ยั้งคิด ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนเองและผู้อื่นไม่มาก
ก็น้อย การพูดจาที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ใด การพูดจาที่
ไร้สาระ การพูดจาที่อาจจะเป็นภัยแก่ตนหรือแก่ผู้อื่น การ
พูดจาที่ระคายหูระคายใจของผู้ฟัง การพูดจาที่อาจจะเป็น
ชนวนให้เกิดการทะเลาะวิวาท คงจะเกิดขึ้นได้ทุกวัน การพูด
ที่อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายคงจะเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่ง
ของคนโดยทั่วไป จึงทำให้ต้องมีการดัดเตือนให้ระมัดระวัง
ในการพูดจา

พูด เป็นกิจริยาที่เราเปล่งเสียงออกเป็นถ้อยคำ ใน
พจนานุกรมได้กล่าวถึงศัพท์สำนวนที่เกี่ยวกับการพูดไว้หลาย
สำนวน คือ

พูดคล่องเหมือนล่องน้ำ หมายถึง พูดไม่ติดขัด ใน
บทละคร เรื่อง ไกรทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย นางวิมาลาตัดพ้อต่อว่าไกรทอง
ตอนหนึ่งว่า

สารพัดพูดคล่องเหมือนล่องน้ำ จะมีจริงสักคำก็หาไม่

พูดจนลิ้นหลาบ หมายถึง พูดจนผู้ฟังเคลิบเคลิ้มไป
ตาม เรามักจะใช้กับการพูดที่อาจจะไม่จริงตามนั้น แต่ผู้พูด
พยายามพูดหลอกล่อโน้มน้าวจนผู้ฟังเคลิบเคลิ้ม คือลืมหู

ไปชั่วขณะหนึ่ง จนหลงเชื่อไปตามที่ผู้พูดกล่าวอ้างหรือ
ชักชวน เช่น

ถ้าคุณไม่พร้อมจะซื้อประกันชีวิต พยายาม
หลีกเลี่ยงคุณวนิดานะ เขาหวานล่อมเก่ง อ้างโน่น
อ้างนี้สารพัดว่าเราจะได้ประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้
พูดจนลืมหลับ ฉันหลงเชื่อคล้อยตามเลยกลายเป็น
ภาระอยู่จนทุกวันนี้

พูดอย่างมะนาวไม่มีน้ำ หมายถึง พูดหวานๆ เช่น

คุณสังเกตไหมว่าร้านผลไม้ริมสุดไม่มีใคร
ซื้อเลย เพราะคนขายพูดอย่างมะนาวไม่มีน้ำ
ผิดกับร้านอีกด้านหนึ่งคนขายพูดจาอ่อนหวาน
ชิมแล้วไม่ซื้อก็ไม่ด่าไล่หลัง

พูดเป็นน้ำไหลไฟดับ หรือ พูดเป็นไฟ หมายถึง
พูดคล่องเหลือเกิน เรามักจะใช้ในเชิงว่าพูดคล่องเกินไป
พูดไปได้ไม่ติดไม่ขัด พูดจนฟังไม่ทัน จะเท็จจริงอย่างไร
ก็ไม่รู้ จะเชื่อได้หรือเปล่าก็ไม่แน่ใจ คล้ายๆ สำนวน พูด
เป็นต๋อยหอย คือพูดฉอดๆ ไม่หยุดปาก สำนวนหลังนี้จะมี
ความรู้สึกทำนองว่าพูดเรื่องไม่เป็นสาระอะไร คนฟังอาจจะ
นึกภาวนาว่าเมื่อไรจะหยุดพูดเสียที น่ารำคาญ

สำนวนที่เป็นการพูดที่กล่าวแล้ว เรามักจะนำไปใช้ ในการพูดที่ไม่ค่อยดี เป็นการพูดที่ไม่น่าชื่นชมยกย่อง แต่ก็มีบางสำนวนที่มีความหมายเป็นกลางๆ คือเป็นทางดี ก็ได้ไม่ดีก็ได้ เช่น พูดเป็นนัย หมายถึง พูดแสดงให้รู้ ช้นเชิงอยู่ในที่ พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง หมายถึง พูดไปไม่มีประโยชน์นิ่งเสียดีกว่า ส่วนสำนวนที่มีความหมาย ในทางดีก็มี พูดจริงทำจริง หมายถึง ทำได้อย่างที่พูดหรือ รักษาคำพูด คนที่พูดอะไรหรือสัญญาอะไรแก่ใครไว้แล้ว ทำตามที่พูดที่สัญญา เป็นคนรักษาคำพูด ย่อมเป็นที่เชื่อถือ ของคนทั่วไป

คำว่า ปาก เป็นคำนาม หมายถึง ส่วนหนึ่ง ของร่างกายคนและสัตว์ เราใช้ปากในการพูดแสดงความรู้ ความคิด ความรู้สึกต่างๆ คำพูดบอกให้รู้ถึงความคิด จิตใจ อุปนิสัยของผู้พูดได้ คำว่า ปาก นี้ เมื่อนำคำอื่นมาประสม ก็เกิดเป็นลูกคำมากมาย ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะลูกคำที่มีความหมายที่เกี่ยวข้องกับการพูด แต่ละคำให้ความหมาย ที่แตกต่างกันไปมากบ้างน้อยบ้าง ได้แก่คำต่อไปนี้

ปากเบา หมายถึง พูดได้เร็ว ใช้แก่เด็กที่สอนพูด ตรงข้ามกับ ปากหนัก หมายถึง พูดได้ช้า เช่น

เด็กผู้หญิงปากเบา พูดได้เร็ว ยังไม่ถึงขวบ
ก็พูดได้บ้างแล้ว ส่วนเด็กผู้ชายจะปากหนัก
บางคนสองขวบแล้วยังพูดไม่ได้

ปากเบา ยังมีความหมายว่า พูดโดยไม่ยั้งคิด และ
ปากหนัก ก็ยังมีความหมายว่า ไม่ใคร่พูดขอร้องต่อใครๆ
ไม่ค่อยหักทลายใคร ก็ได้

ปากกล้า หมายถึง พูดไม่เกรงกลัวใคร บางคนมี
ความเห็นถ้าพูดถึงใครว่าเป็นคน ปากกล้า แปลว่าได้รับ
คำชม แต่ผู้เขียนไม่แน่ใจ การพูดจาไม่เกรงกลัวใครที่
เรียกว่า ปากกล้า นี้ น่าจะกระเต๋ตไปทางดินดินน้อย ถ้า
พูดจาปากกล้ากับคนรุ่นเดียวกันหรือเสมอกัน อาจจะยอมรับ
ได้ว่าเป็นคำชมเชย แต่ถ้าพูดอย่างปากกล้ากับผู้ใหญ่ ซึ่ง
ควรจะให้ความเคารพ ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเป็นคำตำหนิ
เพราะจะเกิดความรู้สึกว่าเป็นการพูดอย่างไม่สุภาพ ขาด
สัมมาคารวะ คนพูดดีที่จะได้รับคำชมควรเป็นคนพูดฉาดฉาน
คืออาการที่พูดอาจห้าวหาญชัดถ้อยชัดคำ แต่ไม่ขาดความ
อ่อนน้อม คือมีกิริยาวาจาบนอบเมื่อพูดกับผู้ใหญ่ และมี
ความอ่อนโยน คือมีกิริยาวาจาโน้มนวลไม่ว่าจะพูดกับผู้ใด

คำที่มาจากคำว่า ปาก คำอื่นๆ ซึ่งชัดเจนว่าเป็น
การใช้ปากไปในทางไม่ดี ได้แก่

ปากแข็ง หมายถึง พูดยืนยันหรือเถียงอย่างดื้อดัน
ไม่ยอมจำนนข้อเท็จจริง เช่น

เจียบเป็นคนปากแข็ง ทำผิดไม่เคยยอมรับ
ผิด ขนาดสูบบุหรี่เหม็นคลุ้งไปทั้งห้อง ยังเถียง
แม่ว่าไม่เป็นอันว่าไม่ได้สูบบุหรี่

ปากคัน หมายถึง อาการที่ปากอยู่ไม่สุข ชอบพูด
ชอบฟัง มีความหมายเดียวกับ ปากด้าแยะ และปากบอน

ปากจัด หมายถึง ชอบพูดจาหรือโต้เถียงด้วย
ถ้อยคำแข็งกร้าวไม่สุภาพ ใ้ว่า ปากตะไกร หรือ ปากตลาด
ก็ได้ แต่ ปากตลาด ยังมีความหมายว่า ถ้อยคำที่โจษหรือ
เล่าลือกันก็ได้ เช่น ปากตลาดเขาว่ากันมาอย่างนี้

ปากคม หมายถึง พูดจาเสียดแทงใจ คนปากคม
สามารถสร้างความเจ็บปวดให้แก่ผู้ถูกว่าได้มาก ดังที่สุนทรภู่
กล่าวไว้ว่า

แม้เจ็บอื่นหมิ่นแสนจะแคลนคลาย เจ็บจนตายนั้นเพราะเหน็บให้เจ็บใจ

ปากปลาร้า เป็นสำนวน หมายถึง ชอบพูดคำหยาบ
บางครั้งเราอาจจะใช้คำว่า ปากเน่าปากพอน หรือ ปากเหม็น
แสดงว่าคนที่ชอบพูดคำหยาบเป็นคนที่น่ารังเกียจ คนอื่น
ไม่ปรารถนาจะเข้าใกล้

ปากโป้ง หมายถึง ชอบพูดเปิดเผยสิ่งที่ไม่สมควร
ออกมาโดยไม่คำนึงถึงความผิดพลาดเสียหาย อีกคำที่มี
ความหมายคล้ายคลึงกันคือ ปากสว่าง คือชอบเปิดเผยเรื่อง
ของคนอื่น

ปากมาก หมายถึง ชอบพูดว่าคนอื่นซ้ำๆ ซากๆ
หรือพูดมากไปในทางข้างว่าข้างดี หรือพูดขยายเรื่องเล็กน้อย
ให้มากออกไป

ปากเปราะ หมายถึง พูดจาว่าคนง่าย ๆ ถ้าใช้เป็น
สำนวน ปากเปราะเราะราย หรือ ปากคอเราะราย หมายถึง
ชอบพูดจาชวนหาเรื่องไม่เลือกหน้า ถ้าใช้ ปากเปราะ กับ
สุนัขหมายความว่า เหา่ง่าย เห็นใครหรือเห็นอะไรก็เห่า
ไว้ก่อน ใครที่ถูกตำหนิหรือถูกเปรียบเปรยว่าเป็นคน
ปากเปราะ หรือ ปากเปราะเราะราย มักจะร้อนตัวว่าถูก
นำไปเปรียบกับสุนัข

ปากร้าย หมายถึง มักดุด่าว่าร้าย

ปากเป็นชกยนต์ เป็นสำนวน หมายถึง ว่ากล่าว
สั่งสอนไม่รู้จักหยุด

ปากเปียก หรือ ปากเปียกปากแฉะ หมายถึง การ
ว่ากล่าวตักเตือนซ้ำแล้วซ้ำเล่าก็ยังไม่ได้ผลตามที่มุ่งหมาย

การใช้คำเหล่านี้ดูได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ชีวิตของกมลในละครเรื่องนี้เป็นอุทาหรณ์
 อย่างดีสำหรับคนเป็นพ่อแม่ผู้ปกครอง แม่และ
 ยายมีส่วนผลักดันให้กมลหันไปหายาเสพติด
 ยายของกมลเป็นคนปากร้าย มีเรื่องด่ากมลและ
 ด่าแม่ของกมลหยาบๆ คายๆ ได้ทุกวัน และยัง
 ปากมาก ด่าว่าเรื่องอะไรได้ก็มักจะด่าซ้ำซากไม่
 ยอมหยุด ด่าว่าปากเป็นชักยันต์ว่ากมลเป็นเด็ก
 ไม่รักดี สั่งสอนปากเปียกปากแฉะถึงขนาดนี้
 กมลก็ยังหาเรื่องเดือดร้อนมาให้ไม่เว้นวัน ส่วน
 แม่ของกมลก็ไม่เคยอยู่ติดบ้าน ชอบปากโป้ง
 เอาเรื่องของคนโน้นคนนี้ไปเล่าให้ชาวบ้านฟัง
 พอถูกต่อว่าเข้าก็พาลชวนทะเลาะกับเขาไปทั่ว
 กมลก็อดใจกับปากปลาร้าของยายและปากคอ
 เราะรายของแม่มากจนต้องหาทางออก

มีคำกล่าวว่า ถ้าใจคิดดีคิดเป็นกุศลก็จะพูดดีและ
 ทำดี ถ้าใจคิดไม่ดีคิดไม่เป็นกุศลก็จะพูดไม่ดีและทำไม่ดี
 คนที่พูดดีแต่คิดไม่ดีมีไหม อย่างน้อยสำนวนไทยหลาย
 สำนวนก็ฟ้องตัวเองอยู่ เช่น ปากปราศรัยใจเชือดคอ พูดดี
 แต่ใจคิดร้าย ปากว่าดาขยิบ พูดอย่างหนึ่งแต่ทำอีกอย่างหนึ่ง

หรือใช้ว่า ปากกับใจไม่ตรงกัน ก็ได้ ปากหวานกันเปรี้ยว พุดจาอ่อนหวานแต่ไม่จริงใจ แม้คำว่า ปากหวาน ซึ่งหมายถึงพุดจาไพเราะ ก็ยังมักใช้ในทางที่ล่อใจหรือไม่จริงใจ ที่พุดไม่ดีแต่ใจดีก็เห็นมีแต่คำว่า ปากร้ายใจดี เท่านั้นเอง

จากตัวอย่างการใช้ถ้อยคำสำนวนที่สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมที่ไม่ดีดังที่ได้กล่าวแล้ว อาจจะเป็นเหตุให้เกิดคำสอนคำเตือนเรื่องการพุดจาไว้ในวรรณกรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาก็มีหลักคำสอนและข้อห้ามไม่ให้คนพุดปด พุดคำหยาบ พุดส่อเสียด พุดเพ้อเจ้อ สอนให้คนทำความดีให้พร้อมด้วยกาย วาจา และใจ ถ้าคนเราพุดจาปราศรัยกันด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน เป็นมธุรสวาจา กล่าวในสิ่งที่ป็นสาระ เป็นประโยชน์ และสร้างสรรค์ ด้วยความจริงใจ ด้วยความปรารถนาดีต่อกัน สังคมคงมีสันติสุข

๑ หน้าขุน คือคิดค้น
อยู่ใน จิตต์จงอำ
น้ำใส สิ่งหวานคำ
อยู่นอก หน้าจันจี

ข้อจำ
อย่าอื้อ
ควรพลอด
จงเชื้อจ่ายจำ ฯ

๑ หน้า ไตฤาเท่าด้วย
เจี้ยว กระแสอาโป
ขวาง จัดทหาโย
เรือ แห่งเราเล็กใจรี

น้ำมโน
ปิดได้
ท่านยาก อย่าพ้อ
จกร้าวลอยสลาย ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

สำนวนควรรู้คู่กับ ‘น้ำ’

คราว หนึ่งได้ชมรายการโทรทัศน์ ‘พุดจาพระสาคนไทย’ ซึ่งเป็นรายการให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมของสถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง ๑๑ ตอนที่ได้ชมและเป็นเหตุให้มีเรื่องนำมากล่าวในบทความนี้คือตอน พิธีแต่งงานและการครองเรือน มีศาสตราจารย์พิเศษทองต่อกล้วยไม้ ณ อยุธยา เป็นวิทยากรรับเชิญ รายการนี้เป็น การสนทนาระหว่างพิธีกรประจำรายการกับวิทยากร โดยมีผู้ชมซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนนักศึกษาจากสถานศึกษาต่างๆ ร่วมอยู่ในรายการด้วย และสลับด้วยการสัมภาษณ์หรือการแสดงเล็กๆ น้อยๆ นอกสถานที่ รายการในตอนที่กำลังจะถึงนั้นนอกจากวิทยากรจะได้กล่าวถึงความสำคัญและความหมายของพิธีแต่งงานแล้ว ยังกล่าวถึงความหมายของถ้อยคำสำนวนที่นิยมอวยพรแก่คู่บ่าวสาวด้วย เช่น ขอให้เย็นเหมือนผัก หนักเหมือนแพ่ง ขอให้อยู่กันยืดยาวจน

ถือไม้เท้ายอดทอง กระบองยอดเพชร รวมทั้งได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการครองเรือนว่า คู่สามีภรรยาควรจะต้องมีชมราวาสธรรม คือสัจจะ ความซื่อสัตย์จริงใจ ทมะ ความรู้จักข่มใจ ขันติ ความอดทน และจาคะ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขณะที่วิทยากรแนะนำถึงหลักธรรมในการครองเรือนนี้ผู้เขียนก็นึกถึงคำสอน ใน สุภาษิตสอนหญิง ของสุนทรภู่ มีตอนหนึ่งกล่าวว่า

ถ้าแม้ว่าภัสดาเข้าไสยาสน์ จงกราบบาททุกครั้งอย่าพลั้งหลง
ซึ่งเป็นชนวนให้หัวหน้าพรรคการเมืองพรรคหนึ่งถูกประท้วงจากราษฎรที่เป็นผู้หญิงในพื้นที่ที่ท่านไปปราศรัย เพราะไปกล่าวอะไรที่เกี่ยวกับภรรยาต้องกราบเท้าสามีทุกครั้งเมื่อเข้านอน การประท้วงนี้แสดงให้เห็นว่าคำสอนของสุนทรภู่ที่ให้ภรรยากราบเท้าสามีทุกครั้งก่อนจะนอนนั้น ในสมัยนี้สตรีทั้งหลายรับไม่ได้แล้ว เคราะห์ดีที่หัวหน้าพรรคการเมืองท่านนั้นไม่ได้แนะนำผู้เป็นภรรยาว่าต้องช่วยนวดให้สามีหายปวดเมื่อยด้วย ตามที่สุนทรภู่แนะนำไว้ ดังคำกลอนที่ว่า

ถ้าแม้ว่าภัสดาเข้าไสยาสน์ จงกราบบาททุกครั้งอย่าพลั้งหลง
เขาเหมื่อยเหน็บเจ็บปวดในทรวงทรวง ช่วยบรรจงนวดพันให้บรรเทา
มิฉะนั้นอาจจะถูกประท้วงรุนแรงยิ่งขึ้น

แม้ว่าคำสอนใน สุภาสิตสอนหญิง หลายเรื่องอาจดูว่าเป็นสิ่งล้าสมัย แต่หลายเรื่องยังทันสมัยอยู่ โดยเฉพาะเกี่ยวกับการวางตัว การแต่งตัว กิริยามารยาท และการพูดจาของหญิงสาวและหญิงที่มีสามีแล้ว ผู้หญิงในปัจจุบันควรจะได้อ่าน แม้จะทำตามไม่ได้หรือไม่ยินดีจะทำ แต่ก็อาจได้ความคิด เกิดความเข้าใจและเห็นแนวทางว่าสตรีในปัจจุบันควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร หรือควรจะปรับเปลี่ยนการปฏิบัติไปอย่างไรให้เหมาะสมแก่ยุคสมัย เพื่อจะได้สามารถรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของสตรีและได้รับความเคารพนับถือจากคนทั่วไป

ผู้เขียนมิได้ต้องการจะกล่าวถึง สุภาสิตสอนหญิง ว่าสุนทรภู่สอนอะไรไว้บ้าง แต่ต้องการจะกล่าวถึงคำคำหนึ่งที่ศาสตราจารย์พิเศษทองต๋อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา ได้กล่าวไว้ในรายการตอน พิธีแต่งงานและการครองเรือน ท่านได้อธิบายถึงธรรมของผู้ครองเรือนหรือขรรษาธรรม ท่านกล่าวว่าสามีภรรยาต้องมีน้ำใจต่อกัน มีใจจริงต่อกัน ทำให้ผู้เขียนนึกไปถึงคำสอนแก่หญิงผู้เป็นภรรยาว่า ในการครองเรือนจะต้องมีคุณสมบัติเรือน ๓ น้ำ ๔ เรือน ๓ คือ เรือนใจ เรือนกาย และเรือนเหยา ส่วนน้ำ ๔ คือ น้ำคำ น้ำใจ น้ำมือ และน้ำกินน้ำใช้ ผู้เขียนตั้งใจคุณสมบัติส่วนหลังคือน้ำทั้งสี่ น้ำ เป็นคำที่เมื่อเอ่ยจะนึกถึงความเย็น

ความชุ่มชื้น ความสบายกายสบายใจ และเป็นเครื่องดับร้อน คนแต่โบราณเข้าใจนำคำว่า น้ำ มาผูกโยงเป็นคำสอน คำเตือนให้หญิงผู้เป็นภรรยาและเป็นแม่เรือนรักษาคุณสมบัติของความเป็น น้ำ ไว้ในการครองเรือนเพื่อความสุขยั่งยืนของชีวิตคู่ ด้วยการมี น้ำใจ หมายถึงมีใจจริง มีใจเอื้อเฟื้อ มี น้ำมือ หมายถึงมีรสมือดีในการปรุงอาหาร มีเสน่ห์ ปลายจวักคือเสน่ห์ที่เกิดจากฝีมือปรุงอาหารให้ออชารส มี น้ำคำ หมายถึง พูดจาด้วยถ้อยคำอ่อนหวานมีสารประโยชน์ และมีน้ำกินน้ำใช้ คือจัดหาน้ำกินน้ำใช้ไว้ในครัวเรือนไม่ขาด ใน สุภาษิตสอนหญิง สุนทรภู่กล่าวไว้ตอนหนึ่งซึ่งเป็นคำแนะนำที่ดีมาก ชายผู้เป็นสามีก็ได้ประโยชน์ถ้านำไปคิดกลับข้างกัน

แม้แก้วเดือดเจ้าจงดับระงับไว้ อย่าพอใจขึ้นเสียงเถียงประสม
เขาเป็นไฟเราเป็นน้ำคอยพราพรหม แม้ระดมขึ้นทั้งคู่จะวู่วาม

ผู้เขียนได้ศึกษาความหมายของคำว่า น้ำ น้ำคำ และ น้ำมือ จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เป็นเหตุให้ได้รู้จักถ้อยคำสำนวนภาษิตต่างๆ อีกหลายคำ อดที่จะนำมากล่าวต่อในที่นี้ไม่ได้ จึงขอนำถ้อยคำสำนวนที่เกิดจากคำว่า น้ำ มาเสนอไว้ดังต่อไปนี้

น้ำคำ หมายถึง ถ้อยคำสำนวน โดยทั่วไปเรามักจะใช้ในการความหมายที่เน้นถึงคุณสมบัติที่ดี คือเป็นถ้อยคำที่มีสารประโยชน์ ถ้อยคำที่ดี น่าฟัง ไม่ก่อให้เกิดความขุ่นเคืองใจ เช่น

พจเป็นภรรยาที่มีน้ำคำดี ทุกครั้งที่สามีมีเรื่องไม่สบายใจจากที่ทำงาน พจจะพูดปลอบใจและแนะนำให้เกิดความคิด รุ่งเช้าสามีจะไปทำงานด้วยหน้าตาแจ่มใสเพราะคิดตกว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร

น้ำใจ หมายถึง ใจจริง เช่น เห็นน้ำใจ หรือหมายถึงนิสัยใจคอหรือความเอื้อเฟื้อ เช่น

พจขึ้นเชื่อว่ามือน้ำใจต่อญาติพี่น้องของสามีมากที่สุด ทุกสัปดาห์วันสัปดาห์เธอและสามีจะไปเยี่ยมพ่อผัวและแม่ผัว ตามไถ่สารทุกข์สุกดิบและซื้อของกินของใช้ไปฝาก ถ้าไปต่างจังหวัดก็มักจะมีของฝากติดมือมาให้พี่ๆ น้องๆ ของสามีเสมอ ล่าสุดหลานชายของสามีย้ายเข้ามาเรียนต่อ พจก็รับให้มาอยู่ด้วย ช่างมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่น่าชมจริงๆ

น้ำมือ หมายถึง มือของตัวแท้ๆ รสมือ ความสามารถในการทำ เช่น

เพื่อนๆ ชอบไปบ้านพิจีเพราะมีสวนดอกไม้สวยมาก ดาวกระจาย บานชื่น แพงพวย หงอนไก่ ปลุกสลับกันออกดอกหลากสี น้ำมือของพิจีคนเดียวแท้ๆ พิจีชอบดอกไม้มาก พอแปลงดอกไม้รุ่นเก่าโทรมก็จะรื้อทิ้ง ทำดินใหม่เพาะใหม่ เปลี่ยนชนิดดอกไม้ไปเรื่อยๆ นอกจากได้ชมสวนสวยแล้วเพื่อนๆ ยังได้โอกาสกินอาหารอร่อยน้ำมือพิจีด้วย ใครได้ชิมเป็นติดใจทุกราย

ในบรรดาถ้อยคำสำนวน ภาษิต คำพังเพยต่างๆ ของไทยเรา มีสำนวนที่มีคำว่า น้ำ เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก เฉพาะที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า น้ำ ก็มีเช่น

น้ำตาไหลล้นมือ ใครจะอดได้ หมายถึง ชายหญิงที่ใกล้ชิดกันมากย่อมห้ามใจไม่ให้รักกันได้ยาก เช่น

พิจีกับสามีเป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน เป็นทั้งเพื่อนบ้านและเพื่อนนักเรียนกันมาตั้งแต่อยู่ชั้นประถม เข้ามาเรียนต่อในกรุงเทพฯ พร้อมๆ กัน

พักอยู่หอพักของมหาวิทยาลัยเหมือนกัน
คอยช่วยเหลือดูแลกันมาตลอด คุณนี้เปรียบเหมือน
น้ำตาลกลั้มดี ใครจะอดได้ พอจบการศึกษามี
การทำงานได้ปีเดียวกันก็แต่งงานกัน เพราะรักใคร่
ผูกพันกันมานาน เห็นอกเห็นใจกัน จนเดี๋ยวนี้
ก็ยังรักใคร่ห่วงใยปรองดองกันไม่เปลี่ยนแปลง

น้ำซุ่นไว้ใน น้ำใสไว้นอก หมายถึง แม้จะไม่พอใจ
ก็ยังแสดงสีหน้ายิ้มแย้ม เช่น

เป็นที่กล่าวขวัญในหมู่เพื่อนฝูงว่าพจีไม่เคย
โกรธใคร ไม่เคยว่าใคร ยิ้มแย้มแจ่มใสอารมณ์
ดีตลอดเวลา เพราะพจีถือคติว่า น้ำซุ่นไว้ใน
น้ำใสไว้นอก ไม่ชอบใจอะไรหรือไม่พอใจใคร
บั้งตึงต่อว่าต่อขานไปก็ไม่เกิดประโยชน์ ซุ่น
เคืองใจกันไปเปล่าๆ ถ้าเราไม่เก็บเอาเรื่องต่างๆ
มาครุ่นคิดซุ่นมัวใจก็สบาย ไม่หนำนิ้วคิ้วขมวด
ให้คนอยู่ใกล้พลอยไม่สบายใจไปด้วย

น้ำเขี้ยวอย่าขวางเรือ เป็นคำพูดเชิงเตือนสติว่าอย่า
ขัดขวางผู้ที่มีอำนาจ หรืออย่าขัดขวางเรื่องหรือเหตุการณ์
หรืออะไรที่เกิดขึ้นและกำลังเป็นไปอย่างรุนแรง เพราะอาจจะ

เกิดอันตรายแก่ตัวเองหรือเกิดผลเสียหายอื่นๆ ถ้าเราใช้วิธีรุนแรงก็เหมือน น้ำเชี่ยวขวางเรือ วิธีที่ฉลาดคือต้องมีความละมุนละม่อม หรือใช้คำพูดอ่อนหวานหวานล่อมด้วยเหตุผลต่างๆ ให้ผู้นั้นคล้อยตาม หรือให้เหตุการณ์ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป วิธีแก้ปัญหาด้วยความละมุนละม่อม เรามีสำนวนใช้กันว่า เอาน้ำเย็นเข้าลูบ ตัวอย่างเช่น

เขาวาเกลียดอะไรได้อย่างนั้น ลูกชายคนเดียวของพลีไฉ่ผมยาว ไส่ตุ้มหู สวมสร้อยคอพิลึกๆ สามี่ของพลีเป็นคนใจร้อนจึงเอะอะปึงปึงบ้งคับ ลูกให้ปรับปรุงตัวใหม่ พ่อลูกจึงทะเลาะกันเป็นประจำ พลีเตือนสามี่ว่า น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ ยิ่งห้ามจะยิ่งยุ เธอใจเย็นกว่า พยายามเอาน้ำเย็นเข้าลูบ พุดจาหวานล่อมจนลูกชายคล้อยตามว่าผู้ชายที่ไฉ่ผมยาว ไส่ตุ้มหู สวมสร้อยคอแปลกๆ จะดูประหลาด ไม่สมเป็นผู้ชาย และไม่น่าไว้วางใจในสายตาของคนทั่วไป

น้ำพักน้ำแรง หมายถึง แรงกำลังที่เกิดจากความมานะพยายามของตนเอง

น้ำหนึ่งใจเดียว หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

น้ำอดน้ำทน หมายถึง ความอดทน
ดูตัวอย่างได้จากข้อความต่อไปนี้

พลีและสามีเป็นคู่สามีภรรยาที่มีความเป็น
น้ำหนึ่งใจเดียวกัน เห็นอะไรตรงกัน คิดอย่างเดีย
วกัน เขาทั้งสองตกลงกันว่ายังไม่ควรมีลูกจนกว่า
จะสามารถสร้างบ้านเป็นของตนเองให้ได้เสียก่อน
พลีและสามีทำงานด้วยความอดทน เก็บหอม
รอมริบทุกบาททุกสตางค์ การเที่ยวเตร่หรือ
การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยไม่เคยอยู่ในความคิดของ
สองคนนี้ เพียงห้าปีหลังจากแต่งงานกัน สามี
ภรรยาคู่นี้มีทั้งบ้านและที่ดิน ซึ่งเป็นผลจาก
น้ำพักน้ำแรง และ น้ำอดน้ำทน ที่ได้เพียร
พยายามสร้างหลักฐานของครอบครัวมาด้วยกัน

น้ำขึ้นให้รีบตัก หมายถึง มีโอกาสดีควรรีบทำ

น้ำซึมบ่อทราย หรือ น้ำบ่อทราย หมายถึง หาได้
มาเรื่อยๆ ได้อยู่เสมอไม่ขาด เปรียบได้กับน้ำที่ซึมเข้ามา
ในบ่อทราย ย่อมเป็นไปอยู่เสมอไม่ขาด

น้ำนิ่งไหลลึก หมายถึง คนที่มีท่าหงิมๆ มักจะมี
ความคิดลึกซึ้ง

ดูการใช้สำนวนทั้งสามได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ลักษณะภายนอกของพจเป็นคนอ่อนหวาน นุ่มนวล ไม่พูดมากและไม่ค่อยจะขัดคอโต้แย้งกับใครๆ แต่พจเป็นคนน้ำนิ่งไหลลึก เธอมีความคิดลึกซึ้งและมีสายตาไกลเรื่องการสร้างฐานะความมั่นคงให้แก่ครอบครัว ในช่วงที่ธุรกิจเกี่ยวกับบ้านและที่ดินกำลังคล่องตัว พจและสามีได้กู้เงินธนาคารมาสร้างห้องชุดให้เช่าภายในพื้นที่เดียวกับที่ปลูกบ้านอยู่นั่นเอง พจบอกว่า น้ำขึ้นให้รีบตัก หลังจากนั้นไม่นาน ความคล่องตัวของธุรกิจด้านนี้ก็ซบเซา เดียวนี้ห้องชุดทั้งสามห้องของพจไม่เคยขาดผู้เช่าเลย พจและครอบครัวมีรายได้จากค่าเช่าห้องชุดอย่างสม่ำเสมอเหมือนน้ำซึมบ่อทราย

น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า หมายถึง การพึ่งพาอาศัยกัน และ น้ำผักบุ้งไป น้ำสายบัวมา หมายถึง ต่างฝ่ายต่างมีน้ำใจต่อกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ตัวอย่างเช่น

พจจะติดต่อผู้เช่าห้องชุดทุกราย ดูแลไม่ให้มีปัญหาขัดข้องเรื่องน้ำไฟ ตลอดจนเครื่องใช้ต่างๆ เพราะเห็นว่าพวกเขาช่วยให้ครอบครัวพจมีรายได้ ชะรอยผู้เช่าก็คงมีความคิดใน

ทำนองเดียวกันจึงไม่เคยรู้จักจักเรียกร้อง
อะไรเกินไปเลย เครื่องครัวเครื่องใช้ต่างๆ ก็ใช้อย่างระมัดระวัง รักษาความสะอาดบ้านช่อง
ดีมาก ปัญหาที่พิจิเกรงว่าอาจจะมีเพราะมีคน
แปลกหน้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันจึง
หมดไป ต่างฝ่ายต่างเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันแบบ
น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า เวลาพิจิทำอาหารหรือซื้อ
อาหารอร่อยๆ เผื่อแม่ให้ก็มักจะได้รับตอบแทน
ทำนอง น้ำผักขงไป น้ำสายบัวมา

น้ำร้อนปลาเป็น หมายถึง คำพูดที่ตรงไปตรงมาแบบ
ขวานผ่าซาก อาจไม่ถูกใจผู้ฟังแต่ไม่เป็นพิษเป็นภัย มักจะ
พูดเข้าคู่กับ น้ำเย็นปลาตาย ซึ่งหมายถึง คำพูดที่ไพเราะ
อ่อนหวานซึ่งถูกใจผู้ฟัง แต่อาจเป็นโทษเป็นภัยได้ เช่น

พิจิปฏิบัติตามคำสอนของคุณแม่เรื่อง
การคบคนว่า อย่าตัดสินคนจากการพูดจาหรือ
การแต่งกายเท่านั้น บางคนปากอย่างใจอย่าง
มีทั้งปากปราศรัยน้ำใจเชือดคอและปากร้ายใจดี
พิจิจึงถือคติ น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย
ในการคบคนดูคนมาโดยตลอด

ตัวอย่างสำนวนภาษิตคำพังเพยที่ยกมากล่าวก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า มีสำนวนที่เกี่ยวข้องกับคำว่า น้ำ เป็นจำนวนมาก และที่มีได้ยกมากล่าวก็ยังมีอีก เช่น น้ำท่วมทุ่ง ผักบุ้งโหรงเหรง, น้ำตาเซ็ดหัวเขา, น้ำน้อยแพ้ไฟ, น้ำไหลไฟดับ, น้ำบใส ไฟบมอด, น้ำมาปลากินมด น้ำลดมดกินปลา, น้ำสั่งฟ้า ปลาสั่งหนอง หรือบางครั้งใช้ว่า น้ำสั่งฟ้า ปลาสั่งฝน, น้ำลดตอผุด, น้ำไม่ถึงถ่อ ผู้ใดรู้จักสำนวนภาษิตคำพังเพยต่างๆ ของไทยเป็นจำนวนมาก รู้ความหมายและนำไปใช้ตรงความหมายได้ ผู้เขียนถือว่าผู้นั้นมีความรอบรู้ที่น่าสรรเสริญ และจะส่งผลให้เป็นผู้ที่มีความคิดลึกซึ้งอ่านอะไรก็เข้าใจได้ดี เขียนอะไรหรือกล่าวอะไรก็สามารถสื่อความหมายได้แยบคายน่าฟัง และถ้าผู้นั้นศึกษารู้ที่มาของสำนวนภาษิตคำพังเพยที่นำไปใช้ด้วยก็จะยิ่งเป็นผู้ที่มีทั้งความรู้และความคิดที่กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น เป็นผู้ที่มีความเข้าใจซึ่งถึงชีวิตจิตใจและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของผู้คนและสังคม อันเป็นที่เกิดที่มาของสำนวนภาษานั้นๆ

ล้อมวลชน ผู้สร้างสรรค์ภาษา

คนไทยนอกจากมีความสามารถในการช่างคิดช่างสังเกต นำสิ่งแวดล้อมรอบตัวมาสร้างเป็นถ้อยคำสำนวน ภาษิต คำสอน และคำพังเพยแล้ว ยังชอบที่จะลากคำที่มีความหมายเฉพาะอย่างไปใช้ในความหมายอีกอย่าง ดังคำว่า ลงแขก ซึ่งหมายถึง ช่วยกันทำงานโดยวิธีผลัดเปลี่ยน ช่วยกันเป็นบ้านๆ ไป เช่น ลงแขกเกี่ยวข้าว ก็นำไปใช้ในความหมายใหม่ว่า รุมกันข่มขืนกระทำชำเราหญิง ล้อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์มีความชำนาญเป็นพิเศษในการนำคำที่มีความหมายอย่างหนึ่งไปใช้ในความหมายคล้ายๆ กันในอีกสถานการณ์หนึ่ง เช่น ใช้คำว่า เลี้ยงแผล ในกรณีที่นักการเมืองสงบปากคำหรือทำตัวเงิบหายไประยะหนึ่งเพื่อรักษาความบอบช้ำ หลังจากถูกกล่าวหาหรือถูกโจมตีหนักจนแก้ตัวไม่ทันหรือแก้ตัวไม่หลุด โดยปรกติเราใช้คำว่า เลี้ยงแผล กับสัตว์ เช่น สุนัขเมื่อได้รับบาดเจ็บมักจะใช้ลิ้นเลี้ยงแผลเพื่อให้แผลหายเร็ว

จากสื่อมวลชนนั่นเองที่ผู้เขียนขอนำคำว่า ตกเขียว มากล่าวเป็นตัวอย่างให้เห็นการลากคำมาใช้ในสถานการณ์ที่แตกต่างไป โดยยังมีเค้าความหมายเดิม คำว่า ตกเขียว นี้สื่อมวลชนนำมาใช้ในความหมายว่า ชักชวน โหมน้ำว ให้ผลประโยชน์เพื่อให้ (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) ย้ายจากพรรคเดิมมาอยู่พรรคใหม่ เมื่อนำคำว่า ตกเขียว มาใช้ในความหมายนี้ก็ทำให้เกิดปัญหา ผู้ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางส่วนไม่ชอบใจกับการใช้คำ ตกเขียว ในความหมายที่กล่าวถึงการซื้อขายตัว สส. เพราะเท่ากับเป็นการเปรียบ สส. ว่าเป็นโสเภณีทางการเมือง ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า ตกเขียว มีการใช้กันอยู่แล้วในความหมายว่า นำเงินไปซื้อเด็กหญิงจากพ่อแม่ผู้ปกครองโดยให้เงินไว้ก่อนล่วงหน้า เมื่อเด็กหญิงเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้วก็จะรับตัวไปให้ประกอบอาชีพโสเภณี การนำคำว่า ตกเขียว ไปใช้กับการซื้อขายเด็กหญิงเข้าใจว่าเป็นการลากคำ ตกเขียว ซึ่งใช้กันอยู่ก่อนแล้วในความหมายว่า ตกลงซื้อขายผลไม้ เช่น ลำไย ลิ้นจี่ เงาะ ตั้งแต่เพิ่งออกซื้อหรือออกเป็นผลเล็กๆ ยังเขียวๆ อยู่ เมื่อผลไม้สุกได้ที่ผู้ซื้อก็มาเก็บหรือตัดไปขาย

คำว่า ตกเขียว ใช้กันเป็นภาษาปากในความหมายที่กล่าวแล้ว ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานยัง

ไม่เก็บคำนี้ไว้ มีแต่คำว่า ตกขาว ในความหมายว่า ให้เงินไปก่อนแล้วคิดเอาขาวที่หลัง เกิดจากคำว่า ตก ในความหมายว่า เอาเงินหรือสิ่งของให้ไปก่อน แล้วคิดเอาพืชผลภายหลังตามแต่จะตกลงกัน ตกเขียว คงมาจากตกขาว นี้เอง แต่ลากไปใช้ในความหมายใกล้เคียงกับความหมายเดิมกับพืชผลชนิดอื่นๆ

จากคำว่า ตกเขียว และ ตกขาว ผู้เขียนจึงศึกษาได้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำว่า ตก และคำอื่นๆ ที่มีที่มาจากคำว่า ตก ที่น่าสังเกตคือคำที่เกิดขึ้นจากการนำคำอื่นไปประสมกับคำว่า ตก ล้วนยังรักษาความหมายของคำเดิมตก ไว้อย่างเหนียวแน่น

คำว่า ตก มีความหมายหลายอย่าง เช่น กิริยาที่ลดลงสู่ระดับต่ำในอาการอย่างพลัดลงหล่นลง หมายถึงไหลลง หยดลงมา เช่น น้ำตก เหงื่อตก หมายถึงลดลง เช่น ฝีมือตก เสียงตก หมายถึงเพาะข้าวลงในดากล้า เรียกว่า ตกกล้า หมายถึงเอาเบ็ดเกี่ยวเหยื่อลงไปให้ปลาหรือกุ้งกิน แล้ววัดหรือสาวขึ้นมา เช่น ตกปลา หมายถึงย่างเข้า เช่น ตกเย็น ตกฤดูหนาว หมายถึงได้หรือถึง เช่น ตกทุกข์ได้ยาก หมายถึงขาดหายไป เช่น เขียนหนังสือตก หมายถึงไม่ได้ขึ้นยานพาหนะเพราะไปไม่ทันหรือไม่มีค่าโดยสาร เช่น ตกรถ

ตกเรือ หมายถึง ลดลงต่ำ เป็นอาการแสดงว่ากลัว ยอมแพ้ หรือหมดกำลังใจ เช่น คอตก หางตก หมายถึง สำเร็จ เช่น แก้กตก คัดตก เรียกสิ่งที่ละลายออกหรือจางไปในเวลาซัก หรือถูกแดดเป็นต้นว่า สีดก

ลูกคำของคำว่า ตก ที่ปรากฏในพจนานุกรม ส่วนใหญ่มักจะมีความหมายไปในทางไม่ค่อยดี ไม่พอดี ไม่ประสบผลสำเร็จ อยู่ในภาวะที่ตกลงต่ำหรือได้รับทุกข์ พอจะยกตัวอย่างได้ต่อไปนี้

ตกงาน หมายถึง ว่างงาน ไม่มีงานทำ เช่น

สุพจน์กินไม่ได้นอนไม่หลับเพราะตกงาน
มาหลายเดือน เงินทองที่เก็บหอมรอมริบไว้
ร่อยหรอเกือบหมดแล้ว

ตกต่ำ หมายถึง มีฐานะหรือค่าลดลงกว่าเดิม เช่น

สุพจน์บอกว่าชีวิตไม่เคยตกต่ำเท่าตอนที่
ไม่มีงานทำเลย ต้องขายบ้านใหญ่หลังที่เคยอยู่
ไปเข้าบ้านใหม่หลังเล็กนิดเดียว ถึงกระนั้นก็
แทบจะหาค่าเช่ามาจ่ายไม่ทัน

ตกยาก หมายถึง ลำบาก ยากจน ขัดสน เช่น

สุพจน์สงสารลูกๆ มากที่ต้องมาตกยาก
กับพ่อ เคยมีพ่อขับรถไปส่งให้ที่โรงเรียนก็กลับ
ต้องขึ้นรถเมล์ไปกลับเอง ค่าขนมก็ได้น้อยลง
แต่ละวันกว่าจะกลับถึงบ้านก็ตกค่ำ

ตกอับ หมายถึง ถึงที่อับจน ถึงคราวชะตาตก เช่น

สุพจน์ยังมีความหวังว่าชีวิตจะไม่ตกอับ
อยู่นาน ถึงช่วงนี้จะชะตาตก ถูกออกจากการ
ขาดรายได้ แต่ถ้าไม่ทอดอถอย ค่อยๆ คิดหา
ลู่ทาง อาจจะหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวได้

ตกหนัก หมายถึง รับทุกข์ รับเคราะห์ รับภาระ
หรือหน้าที่หนัก เช่น

สุพจน์ไม่ได้ตกอับอยู่แค่ขาดงาน สูญบ้าน
และหมดเงินแทบสิ้นเนื้อประดาตัวเท่านั้น ชีวิต
ของเขาตกหนักยิ่งขึ้นเมื่อภรรยาซึ่งรับปัญหาที่
เกิดขึ้นกับครอบครัวไม่ไหว เกิดเส้นโลหิตใน
สมองแตก ต้องเข้าโรงพยาบาล สุพจน์จึงต้อง
ดูแลทั้งลูกและภรรยาและวิ่งหางานทำด้วย

ตกที่นั่ง หมายถึง ตกอยู่ในฐานะ ตกอยู่ในภาวะ
เช่น ตกที่นั่งลำบาก ตกที่นั่งเสียเงิน ดังตัวอย่าง

สิ่งที่เกิดกับครอบครัวสุพจน์เข้าทำนอง
โชคร้ายไม่ได้มาครั้งเดียว สุพจน์ตกที่นั่งลำบาก
แสนสาหัส ต้องหาทางแก้ปัญหาทั้งเรื่องที่อยู่
อาศัย ค่าใช้จ่ายของครอบครัว และการเจ็บป่วย
ของภรรยา

ตกน้ำไม่ว้าย เป็นสำนวน หมายถึง ไม่ช่วยตัวเอง
เช่น

ตกหนักขนาดนี้แล้วสุพจน์ยังไม่ทอดย
เขาไม่ใช่คนประเภทตกน้ำไม่ว้าย คือไม่คิดช่วย
ตัวเอง เขาริงเดินหาเพื่อนฝูงให้ช่วยแนะนำ
ช่องทางทำมาหากิน รับจ้างทำงานทุกประเภท
ทำให้พอมีรายได้ขึ้นมาบ้าง

ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ เป็นสำนวน หมายถึง
ตกอยู่ในที่คับขันอย่างไรก็ไม่เป็นอันตราย เช่น

ความพยายามของสุพจน์ไม่เสียเปล่า
เพื่อน ๆ หลายคนที่สุพจน์เคยช่วยเหลือเมื่อ
คราวตกอับได้ช่วยแนะนำทางานมาให้ เดียวนี้
สุพจน์ได้งานออกแบบบรรจุภัณฑ์จากหลาย

บริษัท รายได้เริ่มแน่นนอนและมากขึ้น คนดี
อย่างสุพจน์ยอมตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้

ตกนรกทั้งเป็น เป็นสำนวน หมายถึง ได้รับความ
ลำบากแสนสาหัสเช่นคนที่ได้รับโทษทัณฑ์ในเรือนจำ เช่น

ภรรยาของสุพจน์นอนป่วยเป็นอัมพาตอยู่
ถึงสามปี เธอไม่มีกำลังใจจะต่อสู้อย่างไร พร่ำบ่นว่า
อยู่อย่างนี้ทรมานเหมือนตกนรกทั้งเป็น พอ
เข้าปีที่สี่ก็ตายจากครอบครัวไป

ตกปากตกคำ หรือ ตกปากลงคำ หรืออาจจะใช้ว่า
ตกปาก เฉยๆ ก็ได้ หมายถึง ตกลงรับรอง เช่น

สุพจน์เป็นสามีที่ดีมาก เมื่อภรรยาล้มป่วย
เขาตกปากตกคำ กับภรรยาว่า ในชาตินี้จะไม่
ทอดทิ้งภรรยาเป็นอันขาด ตลอดสามสี่ปีที่
ภรรยาป่วยเคลื่อนไหวร่างกายไม่ได้ เขาดูแล
ประคับประคองภรรยาด้วยความอดทน

ตกพุ่มม่าย หมายถึง อยู่ในฐานะที่เป็นม่าย ตกช่อง
ปล่องขึ้น หมายถึง ดัดสันใจที่จะร่วมมือหรือร่วมชีวิตด้วย
เช่น

หลังจากภรรยาเสียชีวิตแล้ว สุพจน์ตก
พุ่มม่ายอยู่ประมาณ ๒ ปีก็ตกลงปลงใจ
ตัดสินใจแต่งงานใหม่กับเพื่อนเก่าของภรรยา
นั่นเอง ในช่วงที่ภรรยาป่วยเพื่อนคนนี้ซึ่งสามี
เพิ่งเสียชีวิตได้มาเยี่ยมเยียนเป็นห่วงเป็นใย จึง
เกิดเห็นใจกัน

ผู้เขียนเพลินกับการสร้าง 'สุพจน์' ให้เป็นพระเอก
ในเรื่องการใช้คำที่เกี่ยวข้องกับ ตก เมื่อ 'สุพจน์' มีความสุข
แล้วก็อย่าไปยุ่งกับเขา เรามาดูคำอื่นๆ ต่อไป

ลูกคำของ ตก อีกชุดหนึ่งที่ขอกล่าวถึง ได้แก่

ตกค้ำ หรือ ตกปล้ำ หมายถึง อาการที่ปลา
เป็นต้นมารวมกันอยู่ในบ่อหรือหนองที่น้ำงวด คำว่า ตกค้ำ
ยังมีความหมายโดยปริยายว่า อาการที่คนมารวมกันมากๆ
ไปไหนไม่ได้ เช่น

แดงสนุกที่สุดตอนที่ได้เวลาที่คนในหมู่บ้าน
ไปจับปลาที่ตกค้ำ เพราะเด็กๆ จะได้ช่วย
จับปลาไปด้วยเล่นคลุกขี้เลนไปด้วย

ฝนที่ตกกระหน่ำสามวันสามคืนทำให้
รางรถไฟเสียหาย ผู้โดยสารจำนวนมากต้อง

ตกคลักกันอยู่ที่สถานีหาดใหญ่จนกว่ารถไฟ
จะแล่นได้

ตกค้าง หมายถึง หลงเหลือ เช่น

จงจิตตกเครื่องบินที่จะเดินทางกลับกรุงเทพฯ
เมื่อวันอังคาร เลยต้องตกค้างอยู่ที่ปารีสตลอด
สัปดาห์ เพราะโชคไม่ดีวันรุ่งขึ้นพนักงานสนามบิน
ประท้วงขอเพิ่มค่าแรง

ตกหล่น หมายถึง ขาดตกไปโดยไม่ตั้งใจ เช่น

หนังสือเล่มนี้พิมพ์บกพร่องมาก ชื่อของ
กรรมการผู้เขียนต้นฉบับตกหล่นไปสองคน
และมีคำที่สะกดผิดอยู่หลายหน้าด้วย

ตกใน หมายถึง อาการที่เลือดไม่ไหลออกมา
ข้างนอก ตกลงภายในเมื่อถูกแทงหรือฟันเป็นต้น เรียกว่า
เลือดตกใน โดยปริยายใช้เรียกอาการที่ต้องกล้ำกลืน
ความทุกข์ไว้ไม่แสดงออกมาว่าน้ำตาตกใน

ตกหลุม หรือ ตกหลุมพราง เป็นสำนวน หมายถึง
ถูกลวงด้วยเล่ห์กลหรืออุบาย เสียวรู้ หลงกล ตัวอย่างเช่น

ภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นชีวิตของสาวตระกูล
ดีซึ่งแอบหนีพ่อแม่ไปแต่งงานกับหนุ่มต่างฐานะ
เจ้าหนุ่มคนนี้เป็นคนชื้อจนเชอ ตกหลุมพราง
เพื่อนมิชฌาชีพ ถูกหลอกให้เอาเฮโรอีนไปส่ง
ลูกค้า เผอิญตำรวจสืบรู้จึงมาดักจับ ลูกค้าคิดว่า
เจ้าหนุ่มเป็นสายให้ตำรวจจึงแทงเอาเลือดตกใน
ไปตายที่โรงพยาบาล สาวเจ้าหมดหนทางจึงกลับ
ไปหาพ่อแม่ ไหนจะเศร้าโศกสามเณที่รักตายจาก
ไหนดจะถูกพ่อแม่เสียดสีเยาะเย้ย ต้องกลักรลิน
น้ำตาตกในอยู่คนเดียว

ลูกคำอื่นๆ ที่มีความหมายนอกเหนือไปจากที่แสดงถึง
สภาพที่ไม่น่าพึงพอใจดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นก็มี ตกเครือ
หมายถึงออกเครือ เช่น กล้วยตกเครือ ตกจั้น หมายถึง
ออกดอก ใช้แก่หมากและมะพร้าว ตกฟาก หมายถึง เกิด
เรียกเวลาที่เด็กออกพ้นครรภ์มารดาว่า เวลาตกฟาก หรือ
โดยปริยายใช้ในลักษณะที่พูดคำเถียงคำไม่หยุดปากว่า เถียง
คำไม่ตกฟาก

สื่อมวลชนเป็นผู้ที่มีอาชีพซึ่งต้องอาศัยความรู้
เกี่ยวกับการใช้ภาษามากกว่าคนในอาชีพอื่น เป็นกลุ่มคนที่
สร้างคำใหม่ๆ ให้เกิดและใช้ในสังคม ถ้าสื่อมวลชนศึกษา

ให้เกิดความรอบรู้เกี่ยวกับถ้อยคำสำนวน รู้ความหมายของ
คำจำนวนมาก และสามารถใช้คำได้ตรงความหมายและ
ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ งานการใช้ภาษาของ
สื่อมวลชนจะเป็นแหล่งความรู้ของคนไทยทั่วไปได้เป็นอย่างดี
ความสามารถในการใช้ภาษาของสื่อมวลชนจะทำให้เกิด
ความมั่งคั่งทางภาษาได้อย่างสำคัญ

๑ ยังไปเห็นน้ำรีบ
ดัดบอกหวังปูนปัน
หากคลาดหน้าเคอะซัน
ทนายสั่งบ่เห็นกำ

จึงกัน
ส่วนน้ำ
เจียวพ่อ
กึ่งได้โดยเตา ฯ

๑ ยังไม่เห็นรอกเด็น
อย่าเพ่อโก่งเกาทัณฑ์
สายหย่อนเพื่อนจักหยัน
ยังไปแน่แท้ได้

ตัวมัน
น้ำไม้
เยาะเล่น
ดวนก้อคุยก่า ฯ

๑ ไปเห็นน้ำ หน้าฉน็ด
ดวนดัดบอก มาเจาะ
ไปเห็นรอก ทนายเหมา
โก่งน้ำไม้ ใส่นิ้ว

สีเสาะ
ทาบทิว
มือแผ่น
เหนียวให้เสียดสาย ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

๑ ผู้ กอบสินทรัพย์ทั้ง
 ตี ประหยัดวาจา
 เดิน ตัดตัดมรรคา
 ตรอก ซอกสู่เลี้ยงอ้อม

ปรีชา
 จิตพร้อม
 หลีกหลบ พาลแะ
 ห่อนให้พาลเห็น ฯ

๑ จู้ ขำสินทรัพย์ไว้
 ครอก เกิดเรือนเบี้ยตน
 เดิน หาญรุกรานจน
 ถนน ไหล่เที่ยวรายกั้ว

ทรพล
 มั่งคั่ง
 ซอบเซ็น พาลนา
 กิดกั้นรานทาง ฯ

โคลงสุภาสิตโบราณ

คณะผู้จัดทำ

ผู้เขียนและบรรณาธิการ

สมพร จารุณี

ผู้ตรวจ

ศาสตราจารย์พิเศษทองต่อ กล้วยไม้ ณ อรุณยา

ผู้ออกแบบปก

อุทัย ไชยกลาง

ผู้วาดภาพประกอบ

ชูเกียรติ เกิดอุดม

